

Ewaluacja wsparcia w PO WER

na rzecz sektora ekonomii społecznej

Raport końcowy

Zamawiający:

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

ul. Nowogrodzka 1/3/5

00-513 Warszawa

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Wykonawca:

EU-Consult Sp. z o.o.

ul. Toruńska 18C, lokal D

80-747 Gdańsk

Warszawa 2022

Spis treści

Spis treści.....	3
1. Streszczenie.....	6
2. Summary	10
3. Spis wykorzystanych skrótów.....	14
4. Wprowadzenie	15
4.1. Struktura dokumentu	15
4.2. Kontekst i uzasadnienie realizacji badania	15
4.3. Cel główny badania	16
4.4. Zakres badania i odbiorcy ewaluacji.....	17
4.5. Kryteria ewaluacyjne	18
4.6. Przedmiot badania	19
5. Koncepcja i metodologia badawcza	20
6. Ocena postępu w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych na rzecz PES w projektach współfinansowanych z EFS w ramach PO WER	23
6.1. Analiza dotycząca sektora ekonomii społecznej	23
6.2. Skuteczność wsparcia mierzona osiągniętymi wartościami wskaźników produktu i rezultatu 26	
6.1. Ocena wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER w formie instrumentów zwrotnych	32
6.2. Wpływ realizowanej interwencji na wzrost liczby PES korzystających z instrumentów zwrotnych	37
6.3. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie liczby i zachowanie miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym	39
6.4. Ocena efektywności zatrudnieniowej PES	41
6.5. Ocena wsparcia w formie tworzenia i rozwijania ponadregionalnych sieci współpracy	43
6.6. Użyteczność szkoleń realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER	46
6.7. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie kompetencji kadr OWES.....	49
6.7.1. Wzrost kompetencji w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi (wypracowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) i standardami efektywnościowymi.....	50
6.7.2. Wzrost kompetencji w zakresie świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych.....	53

6.8.	Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie dostrzegalności, znaczenia i wiarygodności PES	54
6.9.	Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie poziomu konkurencyjności PES.....	59
6.10.	Wpływ realizowanej interwencji na zwiększenie popytu na produkty i usługi świadczone przez PES	66
6.11.	Stopień wykorzystania wypracowanych rozwiązań i produktów po zakończeniu realizacji projektów	69
6.12.	Ocena uzyskanych efektów wsparcia	74
6.12.1.	Efekty wsparcia w ocenie grupy docelowej	74
6.12.2.	Ocena efektów uzyskanych w ramach poszczególnych rodzajów wsparcia	76
6.12.3.	Nieoczekiwane efekty interwencji	79
6.13.	Ocena jakości usług świadczonych przez OWES.....	81
6.14.	Ocena efektów wsparcia oferowanego przez OWES	84
6.15.	Bariery utrudniające realizację projektów	84
6.15.1.	Problemy z perspektywy realizatorów projektów.....	85
6.15.2.	Problemy z perspektywy grup docelowych.....	91
6.16.	Trwałość uzyskanych efektów wsparcia.....	95
6.16.1.	Czynniki wpływające pozytywnie na trwałość efektów wsparcia	98
6.16.2.	Czynniki wpływające negatywnie na trwałość efektów wsparcia	99
6.17.	Rekomendacje odnoszące się do perspektywy finansowej na lata 2021-2027	100
7.	Analiza SWOT	107
8.	Studium przypadku.....	109
8.1.	Wskocz do sieci.....	109
8.2.	Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej	111
9.	Wnioski i rekomendacje	116
10.	Aneks	118
10.1.	Bibliografia.....	118
10.2.	Spis ilustracji.....	119
10.2.1.	Spis tabel	119
10.2.2.	Spis rysunków	119
10.2.3.	Spis wykresów	119

10.3.	Analiza skuteczności poszczególnych rodzajów wsparcia, mierzonej osiągniętymi wartościami wskaźników produktu i rezultatu – tabele	121
10.4.	Wzory narzędzi badawczych	121

1. Streszczenie

Diagnoza stanu sektora ekonomii społecznej przeprowadzona przed rozpoczęciem realizacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER) pokazała, że podmioty ekonomii społecznej potrzebują dostępu do finansowania zwrotnego, dzięki czemu będą mogły się rozwijać i stabilnie funkcjonować¹. W związku z powyższym z poziomu krajowego zaplanowano interwencję w ramach **Działania 2.9 Rozwój ekonomii społecznej PO WER** (Oś Priorytetowa II *Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Priorytet Inwestycyjny 9v Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia*).

Zrealizowanie badania ewaluacyjne pozwoliło ocenić efekty działań współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w obszarze wsparcia sektora ekonomii społecznej (ES) prowadzonych w ramach Działania 2.9 PO WER, pod kątem efektywności, trwałości i skuteczności ich wpływu na postęp w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej (PES) oraz rozwoju istniejących PES lub utrwalenie ich pozycji na rynku.

Przeprowadzone badanie wykazało m.in., że w grupie PES, które otrzymały wsparcie w formie instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER niemal połowa nie korzystała uprzednio ze wsparcia w formie zwrotnej. Świadczy to o znaczącym wpływie analizowanego Działania 2.9 na wzrost liczby PES korzystających z tego rodzaju instrumentów.

Ponad 2/3 przedstawicieli PES, które otrzymały wsparcie w ramach Działania 2.9 potwierdziło przy tym, że wsparcie to przyczyniło się do zachowania istniejących miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Powyższe osoby wchodziły w skład tzw. grup defaworyzowanych na rynku pracy, czyli kategorii osób, które mają relatywnie największe trudności w poszukiwaniu i utrzymywaniu zatrudnienia. Z kolei 1/3 badanych zadeklarowała, że Działanie 2.9 przyczyniło się do wzrostu liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Kluczowym czynnikiem było w tym przypadku wsparcie finansowe, ale także organizacyjne i edukacyjne (szkolenia). Nie bez znaczenia była także coraz szersza współpraca PES z podmiotami wywodzącymi się spoza sektora ekonomii społecznej.

W wyniku uzyskanego wsparcia badane PES utworzyły łącznie 620 nowych miejsc pracy, co daje współczynnik wynoszący 2,71 nowego miejsca pracy na jeden podmiot. Taką efektywność należy uznać za wysoką. Tym bardziej, że kryzys w sektorze usług (dotyczący m.in. PES) związany z obostrzeniami wywołanymi pandemią COVID-19 w silnym stopniu wpłynął na kondycję wielu podmiotów. Znaczna część z nich utrzymała miejsca pracy wyłącznie dzięki uzyskaniu wsparcia w formie zwrotnych instrumentów finansowych.

¹ P. Stronkowski, M. Andrzejewska, K. Łubian, K. Cyran-Juraszek, A. Matejczuk, *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL*, Raport końcowy, Coffey International Development, 2013, rozdział 4.1.3 Wsparcie finansowe dla PES.

Zdecydowana większość uczestników projektów – zarówno PES, OWES czy innych podmiotów – wysoko lub bardzo wysoko oceniała efekty wsparcia, z którego skorzystali w ramach Działania 2.9 PO WER. Wskazywano przy tym na efekty takie, jak:

- wzrost wiedzy, umiejętności i/lub kompetencji w zakresie prowadzonej działalności,
- zyskanie narzędzi/podstaw dla dalszych działań, w tym realizacji własnych projektów,
- rozwój działalności,
- wzrost rozpoznawalności podmiotu w środowisku potencjalnych klientów i partnerów,
- nawiązanie nowych kontaktów, relacji, w tym podjęcie współpracy z podmiotami zewnętrznymi.

Jakość usług świadczonych przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) została oceniona bardzo wysoko (93%). Oceny niskie wyraziło jedynie 2% klientów OWES. Równie wysoka jest ocena adekwatności usług świadczonych przez ogół OWES. Jest ona wysoka dla 92% klientów, a oceny niskie wyraziło jedynie 3% badanych. Wysoko oceniono także użyteczność usług świadczonych przez OWES. Noty pozytywne objęły aż 96% ogółu, a negatywne tylko 1%.

Wskutek wdrożonego wsparcia nastąpiła zmiana pozycji zajmowanej przez PES w gospodarce. Zmiana ta przejawiała się przede wszystkim:

- większą dostrzegalnością podmiotów w środowisku (dla partnerów oraz klientów) i wzrostem znaczenia PES dla mieszkańców, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- wzrostem wiarygodności podmiotów wobec partnerów biznesowych i klientów.

W świetle deklaracji badanych przedstawicieli PES w wyniku wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER zwiększyła się ich zdolność do konkurencji z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej. Wzrost ten potwierdziło 72% przedstawicieli PES, które skorzystały ze wsparcia w formie Instrumentów Finansowych (IF) oraz 82% podmiotów, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER. Jednocześnie wzrosła konkurencyjność badanych PES w obszarze zamówień publicznych, co potwierdziło 56% ankietowanych reprezentujących podmioty, które uzyskały wsparcie w formie pożyczek i 79% ankietowanych przedstawicieli podmiotów, które uzyskały wsparcie w innej formie w ramach tego samego Działania.

PES, z założenia nie pełnią funkcji biznesowych (przynoszenie zysku), a pełnią one funkcje społeczne (niwelowanie dysproporcji zawodowych w kategoriach grup dewaloryzowanych). Ich celem nie jest zatem konkurencja „typowo rynkowa” z podmiotami komercyjnymi. W ramach zamówień publicznych funkcjonują już od pewnego czasu klauzule preferujące zamówienia publiczne m.in. dla PES. W związku z obydwojema opisanymi argumentami można stwierdzić, że konkurencyjność PES wobec firm komercyjnych jest wynikiem wsparcia zewnętrznego, co potwierdza tezę o skuteczności i efektywności wsparcia. O wysokim prawdopodobieństwie tej tezy świadczy kolejne zjawisko, mianowicie wspólne zabieganie PES i podmiotów komercyjnych o zamówienia publiczne. Zjawisko to potwierdzili wszyscy badani przedstawiciele OWES, 56% wspartych Działaniem 2.9 PO WER oraz 79% PES wspartych innymi programami. Zakładane rozwiązania i/lub produkty zostały wdrożone przez

95% OWES, 91% PES wspartych Działaniem 2.9 PO WER, 84% pozostałych PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Programu i 100% pozostałych podmiotów.

Co istotne, po zakończeniu projektów wspierających wypracowane produkty lub usługi w dalszym ciągu realizuje 97% OWES, 90% PES, które skorzystały z IF i 97% PES, które uzyskały wsparcie w innej formie niż IF. Jedynie 3% PES wspartych Działaniem 2.9 PO WER zaprzestało świadczenia usług lub wytwarzania produktów wypracowanych w trakcie trwania projektu. Zdecydowana większość uczestników projektów – zarówno PES, OWES czy innych podmiotów – wysoko lub bardzo wysoko oceniała efekty wsparcia, z którego skorzystali w ramach Działania 2.9 PO WER.

Niemal wszyscy badani pozytywnie ocenili efekty wsparcia. Było to odpowiednio 94% reprezentantów OWES, 90% reprezentantów PES (uczestników projektu) oraz 87% przedstawicieli PES wspartych w ramach innych projektów. Jakość usług świadczonych przez OWES została oceniona bardzo wysoko (93%,). Oceny niskie wyraziło jedynie 2% klientów OWES. Równie wysoka jest ocena adekwatności usług świadczonych przez ogół OWES. Jest ona wysoka dla 92% klientów, a oceny niskie wyraziło jedynie 3% badanych. Podobnie wysoko oceniono użyteczność usług świadczonych przez OWES. Noty pozytywne objęły aż 96% ogółu, a oceny negatywne 1%.

Zdaniem niemal wszystkich badanych klientów OWES (95%) wpływa na ich instytucję/organizację w sposób pozytywny. Przeciwnego zdania było tylko 3 badanych (1%). Podobnie wysoka ocena dotyczy wpływu usług świadczonych przez OWES na rozwój podmiotów. Oceny pozytywne wyraziło łącznie 93% badanych, a negatywne – odpowiednio 4%. Podczas wdrażania projektu tylko nieliczne podmioty ES napotkały na jakiegokolwiek trudności lub ograniczenia. Były to głównie trudności finansowe, formalno-prawne oraz trudności kadrowe.

Do rozwiązań wartych ponownego wdrożenia zaliczono przede wszystkim realizację usług eksperckich w zakresie wsparcia PES w promocji i marketingu ich działalności oraz kontynuację wsparcia w postaci franczyz, uwzględniającego angażowanie wszystkich partnerów.

Badani przedstawiciele sektora ES wskazali również szereg efektów, jakie osiągnęli dzięki udziałowi we wdrożonych projektach, takie jak:

- podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej (37%),
- zdobycie środków na finansowanie działań (36%),
- wyższa skuteczność realizowanych działań (29%),
- podniesienie kompetencji w zakresie standardów usług OWES (28%),
- zdobycie nowej wiedzy i umiejętności z zakresu wykorzystania prawa dotyczących zamówień publicznych (21%).

Wiedza zdobyta w trakcie szkoleń dotyczyła głównie tematyki zarządczej – związanej z prowadzeniem firmy. Najczęściej wskazywane tematy szkoleń to:

- zarządzanie kadrami,
- pisanie wniosków i dofinansowanie projektów,
- marketing,

- wykorzystywanie Internetu w promocji podmiotu,
- podstawy prawa zamówień publicznych.

Do nieplanowanych efektów interwencji można zaliczyć:

- przebranżowienie się/ rozszerzenie działalności części wspieranych podmiotów,
- nawiązanie relacji zarówno między wspieranymi podmiotami, jak też pomiędzy realizatorami a odbiorcami wsparcia, pozwalających na podejmowanie współpracy czy wymianę dobrych praktyk,
- wzrost umiejętności szybkiego reagowania i elastyczności w związku z koniecznością radzenia sobie z nieprzewidywanymi problemami (pandemia COVID-19, konflikt rosyjsko-ukraiński i ich konsekwencje dla możliwości funkcjonowania podmiotów realizujących wsparcie),
- nabycie cennych doświadczeń związanych z realizacją projektu, które wykorzystywane są przez realizatora po zakończeniu udziału w projekcie,
- dostępność wsparcia ze strony trenerów realizujących szkolenia, również po zakończeniu działań szkoleniowych.

Najczęściej wymieniane czynniki negatywne to:

- czynniki zewnętrzne związane z pandemią COVID-19 oraz wojną w Ukrainie,
- wysoka inflacja,
- skomplikowane procedury, które zniechęciły potencjalnych beneficjentów na różnych etapach korzystania z Programu – na etapie początkowym (tworzenie wniosku o dofinansowanie), a także po uzyskaniu formalnego dofinansowania (kwestie sprawozdawcze, rozliczanie projektu itp.).

Najczęściej wymieniane czynniki pozytywne to:

- bardzo dobra jakość szkoleń,
- wysokie kompetencje kadry zarządzającej projektem,
- szeroki dostęp do projektu (zarówno PES rozpoczynających działalność, jak i tych o ustabilizowanej pozycji rynkowej).

O wysokiej jakości wsparcia, z którego skorzystały poszczególne instytucje świadczą również wyniki, zgodnie z którymi jakiegokolwiek braki w obszarach wsparcia skierowanego do sektora podmiotów ekonomii społecznej w ramach Działania 2.9 PO WER dostrzeżało jedynie: 3% przedstawiciele OWES, 17% PES, które skorzystały z IF, 7% PES wspartych w ramach Działania 2.9 w innej formie niż IF oraz 2% PES, które nie skorzystały z żadnego wsparcia.

2. Summary

In accordance with results of diagnosis concerning state of the social economy sector, conducted before the implementation of OP KED, social economy entities need access to repayable financing, due to which they will be able to develop and function². Therefore, an intervention on the national level was planned under **Measure 2.9 Development of the social economy** (Priority Axis II *Effective public policies for the labour market, economy and education, Investment Priority 9v Promoting social entrepreneurship and vocational integration in social enterprises and the social and solidarity economy in order to facilitate access to employment*).

Conducted evaluation study showed effects of activities co-financed from the ESF in the area of support for the social economy sector under Measure 2.9 of OP KED, presenting the scope of efficiency, durability and effectiveness of their impact on the progress in the development of the quality of products and services provided by social economy entities and the development of existing SEEs or consolidating their position in the market.

One of results of the study concerned the fact that in the SEE group that received support in the form of financial instruments under Measure 2.9 of OP KED, almost half had not previously benefited from repayable support, proving the significant impact of analysed Measure on the increase in the number of SEE using those instruments.

Over 2/3 of SEE representatives who received support under Measure 2.9 confirmed that this support contributed to preserving existing jobs for people at risk of poverty and social exclusion. This group of people constitute disadvantaged groups on the labour market, including those who have relatively the most considerable difficulties in finding and maintaining employment. Furthermore, 1/3 of respondents declared that Measure 2.9 contributed to the increase in the number of jobs for people at risk of poverty and social exclusion. The key factor in this case concerned financial support, but also organisational and educational support (trainings). The increasing cooperation of SEE with entities from outside the SE sector was also significant.

Surveyed SEEs established a total of 880 new jobs as a result of obtained support, constituting a ratio of 3.68 new jobs per entity. This efficiency is considered high, especially given the crisis in the services sector (concerning, among others, SEE) related to the restrictions caused by the COVID-19 pandemic, which had a considerable impact on the condition of numerous entities. A significant share of them maintained employment only due to received support in the form of repayable financial instruments.

The majority of project participants - both SEE, SESC and other entities – highly or very highly assessed effects of the support they used under Measure 2.9 PO KED, including:

² P. Stronkowski, M. Andrzejewska, K. Łubian, K. Cyran-Juraszek, A. Matejczuk, *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL*, Raport końcowy, Coffey International Development, 2013, chapter 4.1.3 Wsparcie finansowe dla PES.

- increase in knowledge, skills and/or competences in the scope of business activity,
- gaining tools/foundations for further activities, including the implementation of own projects,
- business development,
- increased recognition of the entity in the environment of potential customers and partners,
- establishing new contacts and relationships, including starting cooperation with external entities.

The quality of services provided by SESC was rated very high (93%). Lower ratings were attributed by merely 2% of SESC customers. Assessment of the adequacy of services provided by all SESC was also considerably high, as indicated by 92% of customers, with only 3% of respondents choosing lower assessment. In terms of the usefulness of services provided by SESC positive ratings constituted 96% of the total, whereas negative – only 1%.

The position occupied by SEE in the economy changed as a result of implemented support. This change is reflected in:

- more considerable visibility of entities in the environment (for partners and clients) and increased importance of SEE for residents, especially people at risk of social exclusion,
- increased credibility of entities towards business partners and customers.

Considering declarations of surveyed representatives of the SEE, their ability to compete with entities from outside of the social economy sector has increased as a result of the support under Measure 2.9 of OP KED. This increase was confirmed by 72% of SEE representatives that benefited from support in the form of FI and by 82% of entities that benefited from other forms of support under Measure 2.9 of OP KED. Moreover, the competitiveness of surveyed SEE in the area of public procurement increased, which was confirmed by 56% of respondents representing entities that received support in the form of loans and by 79% of surveyed representatives of entities that received support in a different form under the same Measure.

SEE, by rule, do not perform business functions (bringing profit), but they perform social functions (eliminating professional disproportions in terms of disadvantaged groups). Therefore, their aim is not to compete on the market with commercial entities. As part of public procurement, clauses preferring public procurement have been used for SEE. It can be concluded that the competitiveness of SEE in relation to commercial companies constitutes the result of external support, proving the effectiveness and efficiency of support. It is further evidenced by joint solicitation of SEE and commercial entities for public contracts, which was confirmed by all surveyed representatives of SESC, 56% of which was supported by Measure 2.9 of OP KED and 79% of SEE supported by other programmes. Assumed solutions and/or products were implemented by 95% of SESC, 91% of SEE supported by Measure 2.9 of OP KED, 84% of other SEE that received support from other programmes and 100% of other surveyed entities.

After having completed projects supporting developed products or services, 97% of SESC, 90% of SEE that benefited from FI and 97% of SEE that received support in a form other than FI continue to be implemented. Only 3% of SEE supported by Measure 2.9 of OP KED stopped providing services or manufacturing products developed during the project. The majority of project participants – SEE, SESC and other entities – highly or very highly assessed effects of the support they benefited from under Measure 2.9 of OP KED.

Nearly all respondents positively assessed effects of the support - such opinion was expressed by 94% of representatives of SESC, 90% of SEE representatives (project participants) and 87% of SEE representatives supported under other projects. The quality of services provided by SESC was rated very high (93%). Low ratings were chosen by merely 2% of SESC customers. Assessment of the adequacy of services provided by all SESC was also high according to 92% of customers, whereas only 3% of respondents expressed lower opinions. The usefulness of services provided by SESC was also highly rated – positive assessments constituted 96% of the total, and negative opinions – 1%.

According to almost all surveyed clients of SESC (95%) it has a positive impact on their institution/organisation. Only 3 respondents (1%) expressed the opposite opinion. A similarly high rating applies to the impact of services provided by SESC concerning the development of entities. Positive opinions were expressed by a total of 93% of respondents, and negative - by 4%. During the implementation of the project, only a few SE entities encountered any difficulties or limitations. Encountered problems were mainly financial, formal, legal and personal difficulties.

Solutions that should be re-implemented include predominantly the provision of expert services in the field of SEE support in the promotion and marketing of their activities and the continuation of support in the form of franchises, with the involvement of all partners.

Surveyed representatives of the SE sector indicated also a number of effects they achieved due to participation in the implemented projects, such as:

- improving the quality of social economy support services (37%),
- obtaining funds to finance activities (36%),
- higher effectiveness of implemented activities (29%),
- improving competences in the field of standards of SESC services (28%),
- acquiring new knowledge and skills in the use of public procurement law (21%).

The knowledge gained during trainings concerned predominantly management issues related to running a company. The most frequently indicated topics of trainings were:

- Human Resources Management,
- writing applications and co-financing projects,
- marketing,
- using the Internet in the promotion of the entity,
- basics of public procurement law.

Achieved effects of the intervention which were not planned include:

- expansion of operations of supported entities,
- establishing relationships between supported entities and between the implementers and the recipients of support, allowing for cooperation or exchange of good practices,
- increasing the ability to react quickly and flexibility due to the need to react to unforeseen problems (COVID-19 pandemic, Russian-Ukrainian conflict and their consequences for the functioning of entities providing support),
- acquiring valuable experience related to the implementation of the project, which are used by the implementer after the end of participation in the project,
- availability of support from trainers conducting training, also after the end of training activities.

Negative factors that were the most frequently indicated were:

- external factors related to the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine,
- high inflation rates,
- considerably complicated procedures which discouraged potential beneficiaries at various stages of implementation of the Programme – at its initial stage (when applying for co-financing), and after obtaining formal co-financing (reporting issues, project settlement, etc.).

Most frequently indicated positive effects included:

- considerably high quality of trainings,
- high competences of project management staff,
- broad access to the project (by SEE starting their activity and entities with a stable market position).

Considerably high quality of support for individual institutions is also evidenced by results of conducted study – any deficiencies in areas of support addressed to the sector of social economy entities under Measure 2.9 of OP KED were noticed merely by 3% of SESC representatives, 17% of SEE that benefited from IF, 7% of SEE supported under Measure 2.9 in a form other than IF and 2% of SEE that did not benefit from any support.

3. Spis wykorzystanych skrótów

Tabela 1. Słowniczek pojęć użytych w dokumencie

Skrót	Rozwinięcie skrótu
CATI	Wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo (ang. computer-assisted telephone interview)
CAWI	Wywiad internetowy wspomagany komputerowo (ang. computer-assisted web interview)
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
FEŁ2027	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (ang. focus group interview)
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. in-depth interview)
IZ	Instytucja zarządzająca
JST	Jednostka samorządu terytorialnego
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
NGO	Organizacja pozarządowa (ang. non-governmental organization)
OPS	Ośrodek pomocy społecznej
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PES	Podmioty ekonomii społecznej
PUP	Powiatowy urząd pracy
PS	Przedsiębiorstwa społeczne
PO WER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
SWOT	Analiza obejmująca mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia (ang. strengths, weaknesses, opportunities, threats)
WoD	Wniosek o dofinansowanie
WoP	Wniosek o płatność
WUP	Wojewódzki urząd pracy
VIDI	Wirtualny indywidualny wywiad pogłębiony (ang. virtual in-depth interview)
Działanie 2.9 PO WER	Działanie 2.9 Rozwój ekonomii społecznej
IF	Instrumenty finansowe

Źródło: Opracowanie własne.

4. Wprowadzenie

4.1. Struktura dokumentu

Raport stanowiący efekt przeprowadzonej ewaluacji zbudowany jest z kilku części. Pierwsza z nich stanowi wprowadzenie i obejmuje takie zagadnienia jak kontekst badania, jego cel, zakres czy przyjęte kryteria ewaluacyjne (rozdział 4). Część druga poświęcona jest koncepcji oraz metodologii badawczej. Znalazły się w niej m.in. ogólne informacje dotyczące zastosowanych metod i technik badawczych oraz okoliczności towarzyszących badaniu (rozdział 5).

Kolejna część raportu poświęcona została wynikom zrealizowanej ewaluacji (rozdział 6). Struktura tego rozdziału obejmuje kilkanaście obszarów, z których większość wynika bezpośrednio z przyjętych pytań badawczych. Wyniki badania opisano w taki sposób, aby udzielić odpowiedzi na każde z nich. Przyjęto przy tym sposób zapisu, zgodnie z którym w ramach każdego obszaru w pierwszej kolejności opisywane były zgromadzone dane/ informacje oraz wynikające z nich wnioski, a następnie (w przypadku badań ilościowych) ewentualne zobrazowanie tych danych. Tytuły wykresów, które przedstawiono w formie pytającej stanowią ilustrację odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszach ankiet wykorzystanych podczas badania z grupą docelową wdrożonych projektów.

Rozdział 7 zawiera analizę SWOT, a rozdział 8 – studium przypadku. Podsumowanie przeprowadzonego badania w formie tabeli wdrażania rekomendacji znalazło się w rozdziale 9. Ostatnia część dokumentu, tj. aneks, zawiera natomiast załączniki obejmujące m.in. wzory zastosowanych narzędzi badawczych i spisy ilustracji (rozdział 10).

4.2. Kontekst i uzasadnienie realizacji badania

Podstawę prawną prowadzenia ewaluacji polityki spójności w okresie 2014 – 2020 stanowią przepisy aktów prawnych dotyczących wdrażania funduszy unijnych, tj. *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.* (rozporządzenie ogólne), *Umowy Partnerstwa*, a także *Wytycznych w zakresie ewaluacji polityki spójności 2014 – 2020*. Badanie ewaluacyjne wsparcia w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER) na rzecz ekonomii społecznej zostało zaplanowane jako badanie obligatoryjne, w *Ramowym Planie Badań Ewaluacyjnych PO WER 2014 – 2023*.

Diagnoza stanu sektora ekonomii społecznej przeprowadzona przed rozpoczęciem realizacji PO WER pokazała, że podmioty ekonomii społecznej (PES) potrzebują dostępu do finansowania zwrotnego, dzięki czemu będą mogły się rozwijać i stabilnie funkcjonować³. Dlatego w PO WER zaplanowano m.in. działania dotyczące zwrotnych instrumentów finansowych dla PES, mające na celu wsparcie rozwoju istniejących PES lub utrwalenie ich pozycji na rynku. Przyjęto założenie, że wsparcie

³ P. Stronkowski, M. Andrzejewska, K. Łubian, K. Cyran-Juraszek, A. Matejczuk, *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL*, Raport końcowy, Coffey International Development, 2013, rozdział 4.1.3 Wsparcie finansowe dla PES.

w ramach zwrotnych instrumentów finansowych będzie prowadziło m.in. do wzrostu liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym i zachowania istniejących miejsc pracy dla tych osób.

Diagnoza pokazała również istotny potencjał sektora ekonomii społecznej, którego znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego było jednak wciąż niedostrzegane i niedoceniane. W związku z potrzebą ugruntowania i uwidocznienia pozycji, w PO WER zaplanowano m.in. działania mające na celu wzmocnienie PES, ich zdolności do konkutowania o rynek (w tym o zamówienia publiczne) z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej oraz zabiegania o zamówienia wspólnie z tymi podmiotami. Zaplanowane działania miały na celu m.in. poprawę jakości usług świadczonych na rzecz PES, zwiększenie kompetencji kadr Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi (wypracowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) i standardami efektywnościowymi, wzmocnienie kadry OWES w świadczeniu PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych, włączanie PES w funkcjonujące już sieci, partnerstwa i klastry podmiotów gospodarczych działających na rynku komercyjnym, poprawę dostrzegalności PES i ich znaczenia w gospodarce, zwiększanie wiarygodności PES wobec partnerów biznesowych i klientów oraz wsparcie edukacji na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

Wspomniane powyżej działania mające na celu wsparcie sektora ekonomii społecznej z poziomu krajowego zaplanowano w ramach **Działania 2.9 Rozwój ekonomii społecznej PO WER** (Oś Priorytetowa II *Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Priorytet Inwestycyjny 9w Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia*).

Równoległe i komplementarnie wobec działań podejmowanych na rzecz istniejących PES w ramach PO WER, w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych realizowanych w każdym województwie zaplanowano wsparcie dotacyjne na rzecz tworzenia nowych PES i miejsc pracy oraz finansowanie samych usług wsparcia ekonomii społecznej.

Realizowanie badanie ewaluacyjne pozwoliło ocenić efekty działań współfinansowanych z EFS w obszarze wsparcia sektora ekonomii społecznej prowadzonych w ramach Działania 2.9 PO WER, pod kątem efektywności, trwałości i skuteczności ich wpływu na postęp w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej oraz rozwoju istniejących PES lub utrwalenie ich pozycji na rynku.

W kontekście niniejszego badania ewaluacyjnego, rozwój sektora ekonomii społecznej rozumiany był jako cel przedsięwzięć realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER.

4.3. Cel główny badania

Celem ewaluacji była ocena postępu w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych na rzecz PES w projektach współfinansowanych z EFS w ramach PO WER. W badaniu dokonana została ocena

zarówno ze strony klientów PES, jak i ich zlecniodawców. W ramach ewaluacji zmierzona została efektywność zatrudnieniowa w PES, poprzez wyliczenie wartości wskaźnika pn. *Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej.*

W ramach badania oceniono również efekty projektów realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER.

Cel główny badania realizowany był poprzez następujące cele szczegółowe:

1. Ocena trafności, skuteczności, użyteczności i trwałości interwencji realizowanych w projektach konkursowych w ramach Działania 2.9 PO WER w obszarze postępu w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych przez PES w projektach współfinansowanych z EFS, m.in. w zakresie:
 - zapewnienia wysokiej jakości usług wsparcia ekonomii społecznej świadczonych przez OWES na rzecz PES,
 - rozwoju jakości usług świadczonych przez OWES,
 - podniesienia kompetencji kadr OWES w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi i standardami efektywnościowymi oraz w zakresie świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych,
 - tworzenia i rozwoju ponadregionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej,
 - działań koordynacyjnych w obszarze ekonomii społecznej: przygotowanie i wdrożenie modeli przedsiębiorstw społecznych (PS), m.in. o charakterze usługowym, świadczących tzw. „wiązki” usług społecznych użyteczności publicznej,
 - wsparcia edukacji na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.
2. Ocena rozwoju systemu wspierania PES ich profesjonalizacji i konkurencyjności w kontekście działalności przedsiębiorstw społecznych.

4.4. Zakres badania i odbiorcy ewaluacji

Zakres badania obejmował ocenę efektów projektów konkursowych i pozakonkursowych realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER, pod kątem ich wpływu na osiągnięcie celów oraz wskaźników określonych dla tego Działania.

Tabela 2. Projekty wdrażane w ramach Działania 2.9 PO WER, które objęto badaniem

Lp.	Nazwa projektodawcy	Tytuł projektu
1.	Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie	Forum aktywności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej
2.	Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Poznań	Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej

Lp.	Nazwa projektodawcy	Tytuł projektu
3.	Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu	Poddyplomowe studia menadżerskie i MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym dla pracowników PES i przedsiębiorstw społecznych
4.	Spółdzielnia Socjalna DALBA	Model usługi asystenta osoby niepełnosprawnej i chorującej psychicznie w lokalu gastronomicznym
5.	Fundacja Pro Omnis	Model Franczyzy usług społecznych - opieka ze smakiem
6.	Spółdzielnia Socjalna PIAST	Zielona stacja - model franczyzy społecznej
7.	Fundacja Dialogu Kultur i Religii (Warszawa)	W drodze do sukcesu
8.	Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Kraków)	Podniesienie kompetencji kadr OWES
9.	Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie	Podnoszenie kompetencji kadr OWES w makroregionie IV
10.	Międzynarodowe Centrum Partnerstwa – Partners Network (Chrzanów)	Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie II
11.	Międzynarodowe Centrum Partnerstwa – Partners Network (Chrzanów)	Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie III
12.	„Fundusz Regionu Wałbrzyskiego”	Wskocz do sieci
13.	Podlaska Federacja Organizacji Pozarządowych	Współdziałanie w ramach szerszych, branżowych sieci i powiązań kooperacyjnych i klastrów podmiotów ekonomii społecznej
14.	Caritas Archidiecezji Przemyskiej	SUKCES – program wsparcia podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonowaniu w sieciach, partnerstwach i klastrach
15.	Bank Gospodarstwa Krajowego	Wdrożenie instrumentu pożyczkowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej
16.	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej	Zintegrowany system zapewnienia wysokiej jakości usług Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego.

4.5. Kryteria ewaluacyjne

W ramach badania ewaluacyjnego zastosowano następujące kryteria ewaluacyjne:

- 1) Trafność – rozumiana jako stopień adekwatności realizowanego wsparcia w stosunku do potrzeb grupy docelowej obejmowanej wsparciem.
- 2) Skuteczność – pozwalająca ocenić, czy cele interwencji założone i zdefiniowane na etapie programowania są osiągnięte.

- 3) Użyteczność – pozwalająca ocenić na ile rzeczywiste efekty projektów są zgodne z rzeczywistymi potrzebami jego odbiorców.
- 4) Trwałość – pozwalająca ocenić, w jakim zakresie efekty projektu są długotrwałe, co zmieniło się w obszarze interwencji po zakończeniu realizacji projektów.

4.6. Przedmiot badania

Przedmiotem badania była ewaluacja wsparcia udzielonego z EFS w obszarze sektora ekonomii społecznej w ramach Działania 2.9 *Rozwój ekonomii społecznej* PO WER. W ramach Działania 2.9 PO WER w latach 2015 – 2020 IP MRiPS ogłosiło 16 konkursów, do realizacji przyjęto natomiast 24 projekty konkursowe oraz 2 projekty pozakonkursowe, zrealizowane przez MRiPS oraz BGK.

5. Koncepcja i metodologia badawcza

Koncepcja badania

W celu realizacji badania została wykorzystana koncepcja ewaluacji oparta na teorii zwana realistyczną ewaluacją, zakładającą, że rezultat stanowi wypadkową kontekstu i mechanizmu. Ewaluacja obejmowała w tym ujęciu dwa komponenty: pierwszy z nich, o charakterze konceptualnym, służył odtworzeniu logiki interwencji i został opracowany na etapie tworzenia metodologii badawczej, drugi natomiast, komponent empiryczny, miał na celu przetestowanie przyjętej teorii interwencji.

Wykorzystane metody i techniki

W ramach komponentu empirycznego przeprowadzono proces badawczy, w którym wykorzystano kilka metod analizy danych oraz badania reaktywne, tj. takie, w których uczestniczyli respondenci. Wśród zastosowanych metod i technik badawczych znalazły się:

Rysunek 1. Zastosowane metody i techniki badawcze

Metody analizy danych	Reaktywne jakościowe techniki badawcze	Reaktywne jakościowe techniki badawcze
<ul style="list-style-type: none"> Analiza danych wtórnych Analiza SWOT Studia przypadków 	<ul style="list-style-type: none"> Wirtualne indywidualne wywiady pogłębione (VIDI) Zogniskowane wywiady grupowe online Panel ekspertów online 	<ul style="list-style-type: none"> Ankieta telefoniczna (CATI) Ankieta internetowa (CAWI) Metoda kontrfaktyczna za pomocą ankiety telefonicznej (CATI)

Źródło: Opracowanie własne.

Etapy badania wraz z informacją dotyczącą zrealizowanej próby badawczej

W ramach ewaluacji w pierwszej kolejności rozpoczęto analizę danych wtórnych (głównie dokumentacji udostępnionej przez Zamawiającego, która była istotna z punktu widzenia postawionych pytań badawczych, tj. dane z systemu SL2014, wnioski o dofinansowanie (WoD) czy wnioski o płatność (WoP), a także źródła zewnętrzne związane z obszarem tematycznym badania).

Następnie zrealizowane zostały badania z respondentami, tj. wywiady indywidualne oraz grupowe, a także badania ankietowe. Badanie przeprowadzono w oparciu o bazy realizatorów oraz uczestników projektów udostępnione przez Zamawiającego. Największą trudność na tym etapie stanowiło badanie ankietowe zrealizowane z klientami OWES (technika dodatkowa), które otrzymały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER, z uwagi na duże trudności związane z identyfikowaniem konkretnych klientów ośrodków. Problem związany z ograniczeniami w dostępie do grupy docelowej badania udało się jednak rozwiązać przy wsparciu Departamentu Ekonomii Społecznej MRiPS, która

na podstawie stosownych umów udostępniła informacje nt. klientów akredytowanych OWES w poszczególnych latach wdrażania interwencji. Dzięki tym działaniom ostatecznie osiągnięto zakładaną wielkość próby badawczej. Na tym etapie zrealizowano:

- 828 ankiet CATI z odbiorcami wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (rozkład próby przedstawiono w tabeli 3),
- 971 ankiet CATI na potrzeby metody kontrfaktycznej, w ramach której przebadano odbiorców wsparcia oraz ich bliźniaków statystycznych, którzy stanowili potencjalną grupę docelową Działania 2.9 PO WER, jednak nie skorzystali ze wsparcia w ramach analizowanej interwencji (rozkład próby przedstawiono w tabeli 4),
- 265 ankiet z przedstawicielami PES, które skorzystały ze wsparcia zwrotnego (na potrzeby zbadania wartości wskaźnika pokazującego poziom efektywności zatrudnieniowej),
- 384 ankiety CAWI z klientami usług świadczonych przez OWES, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER,
- 45 wywiadów indywidualnych, w których wzięło udział 15 beneficjentów oraz 30 odbiorców wsparcia, w tym: 10 przedstawicieli OWES, 10 przedstawicieli PES, 10 przedstawicieli podmiotów innych niż OWES i PES, które skorzystały ze wsparcia,
- 6 wywiadów grupowych, w których wzięli uwagę przedstawiciele OWES, PES oraz innych podmiotów objętych wsparciem w ramach interwencji (po 2 wywiady z każdą ze wskazanych grup).

Tabela 3. Struktura próby badawczej – CATI z odbiorcami wsparcia

Lp.	Badana grupa	Próba badawcza (liczba ankiet)		
		Zakładana wielkość próby	Zrealizowana liczba ankiet	Poziom realizacji
1.	Przedstawiciele OWES, którzy skorzystali ze wsparcia w ramach podlegających ewaluacji projektów	288	298	103,5%
2.	Przedstawiciele PES, które skorzystały ze wsparcia w postaci zwrotnych instrumentów finansowych	241	241	100%
3.	Przedstawiciele PES, którzy skorzystali z form wsparcia innych niż zwrotne instrumenty finansowe	235	235	100%
4.	Przedstawiciele podmiotów innych niż OWES i PES (np. jednostek samorządu terytorialnego (JST) i ich jednostek organizacyjnych, partnerów społecznych, jednostek naukowych), którzy skorzystali ze wsparcia w ramach podlegających ewaluacji projektów	53	54	101,9%
Razem		817	828	101,8%

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Struktura próby badawczej – metoda kontrfaktyczna

Lp.	Badana grupa	Próba badawcza (liczba ankiet)		
		Zakładana wielkość próby	Zrealizowana liczba ankiet	Poziom realizacji
1.	Uczestnicy projektu „Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej za pomocą zwrotnych instrumentów finansowych”	241	243	100,8%
2.	Potencjalni odbiorcy instrumentów finansowych	241	390	161,8%
3.	Odbiorcy wsparcia w ramach projektów polegających na tworzeniu i rozwoju ponadregionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej, w tym partnerstw, klastrów, francyz	160	174	108,8%
4.	Potencjalni odbiorcy wsparcia w ramach projektów dotyczących tworzenia i rozwijania sieci współpracy	160	164	102,5%
Razem		802	971	118,5

Źródło: Opracowanie własne.

Po zrealizowaniu wskazanych powyżej badań Wykonawca rozpoczął prace nad projektem raportu końcowego, jednocześnie, w porozumieniu z Zamawiającym, wytypowano projekty do studium przypadku, które zostały opracowane w oparciu o dane zastane oraz dane pozyskane na skutek realizacji badań terenowych (CATI, VIDİ). Studia przypadku przygotowano dla 2 projektów:

1. „Wskocz do sieci”, zrealizowanego przez Fundusz Regionu Wałbrzyskiego,
2. „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej”, zrealizowanego przez Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Poznań.

Na tym etapie przeprowadzono również analizę SWOT, a następnie przeprowadzono panel ekspercki online z udziałem wcześniej wytypowanych 5 ekspertów prowadzących udokumentowaną działalność naukową i/lub doświadczenie zawodowe w obszarze ekonomii społecznej.

Po zrealizowaniu wszystkich planowanych badań Wykonawca przygotował projekt raportu końcowego. A po otrzymaniu uwag dokonał jego korekty i opracował prezentację oraz broszurę informacyjną. Na tym etapie zrealizowano także warsztat ewaluacyjny z Zamawiającym, podczas którego zaplanowano omówienie ostatecznych wniosków i rekomendacji z badania. Ostatnim zadaniem było przygotowanie i przekazanie Zamawiającemu ostatecznych wersji raportu końcowego, prezentacji multimedialnej i broszury.

6. Ocena postępu w rozwoju jakości produktów i usług świadczonych na rzecz PES w projektach współfinansowanych z EFS w ramach PO WER

6.1. Analiza dotycząca sektora ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna definiowana jest jako *działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym*⁴. Ekonomia społeczna stanowi uzupełnienie sektora prywatnego i publicznego, pomaga w zapobieganiu wykluczenia społecznego i łagodzi napięcia społeczne. Odpowiada ona priorytetom UE: spójności społecznej, pełnemu zatrudnieniu i walce przeciwko biedzie, demokracji uczestniczącej, lepszemu zarządzaniu oraz stabilnemu rozwojowi.

Instytucje ekonomii społecznej są podmiotami gospodarczymi i społecznymi. Podmioty te działają we wszystkich sektorach. Wyróżnia się 5 głównych grup PES:

- **przedsiębiorstwa społeczne** – stanowią one fundament ekonomii społecznej,
- **podmioty reintegracyjne**, których działalność jest ukierunkowana na reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ekonomicznym,
- **podmioty działające w sferze pożytku publicznego, które prowadzą działalność ekonomiczną i zatrudniają pracowników, ale ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym** – są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego,
- **podmioty sfery gospodarczej, utworzone w związku z realizacją celu społecznego bądź traktujące działalność komercyjną jako środek do realizacji celu społecznego** – należą do nich organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych, zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie, których celem jest zatrudnianie oraz spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym.

PES pełnią liczne funkcje:

- wdrażają i rozprzestrzeniają zasady integracji i współpracy pomiędzy firmami,
- ukazują, że pracownicy mogą być traktowani jako najbardziej wartościowy i kreatywny kapitał,
- podejmują działania społeczne użyteczne, nie traktując przy tym priorytetowo rachunku ekonomicznego,
- tworzą szansę do podjęcia pracy lub do powrotu na rynek pracy osobom, które przed dłuższy czas pozostawały bez zatrudnienia (w tym wyposażają takie osoby w potrzebne kwalifikacje i umiejętności),

⁴ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Art. 2.

- uzupełniają rolę państwa w realizacji usług społecznych,
- przeciwdziałają zjawisku dyskryminacji osób starszych na rynku pracy,
- pobudzają zrównoważony rozwój lokalny⁵.

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej na przełomie lat 2018/2019 przeprowadziło badanie przedsiębiorstw społecznych pn. *Badanie potrzeb przedsiębiorstw społecznych – analiza wyników*. Badanie zostało zrealizowane w formie ankiety internetowej. W formularzu ankiety zawarto trzy części dotyczące odpowiednio:

- zapotrzebowania przedsiębiorstw społecznych na środki finansowe,
- zakresu i formy oferty wsparcia OWES,
- znajomości narzędzia w postaci możliwości tworzenia konsorcjów spółdzielczych⁶.

Do wzięcia udziału w badaniu zaproszono 838 przedsiębiorstw społecznych. Ostatecznie odpowiedzi zwrotne przesłało 209 podmiotów. Zrealizowane badanie wykazało, że:

- 86% przedsiębiorstw społecznych potrzebowało dodatkowych środków finansowych w perspektywie 12 miesięcy od realizacji badania, środki te miały posłużyć do stworzenia nowych miejsc pracy oraz zakupu środków trwałych,
- 87% PS planowało skorzystać z usług OWES przy ubieganiu się o środki finansowe – świadczy to o tym, że OWES stanowią bardzo istotne wsparcie dla PS, dlatego ważne jest, żeby zatrudniały one wysoko wykwalifikowanych pracowników,
- 73% PS potrzebowało doradztwa i szkoleń w perspektywie 12 miesięcy od realizacji badania, w tym przede wszystkim szkoleń zawodowych i doradztwa związanego z budowaniem pozycji na rynku⁷.

W dokumencie „Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+: Wnioski i rekomendowane rozwiązania” zwrócono uwagę na problemy dotyczące aktywności PES. W raporcie tym wskazano, że jedynie około 1/3 PES przynależy do jakiejś struktury, (przeważnie wchodzi w skład związków rewizyjnych lub związków lustracyjnych, znacznie rzadziej – mniej niż 6% z nich – przynależy do nieformalnych sieci lub porozumień). Jak zauważono we wskazanym dokumencie, PES rzadko budują trwałe powiązania, zwłaszcza w obszarze stabilnego realizowania zadań publicznych lub prowadzenia działalności w ramach przedsiębiorczości społecznej. Przynależność do jakiejkolwiek struktury częściej dotyczyła NGO, spośród których 40% deklaroowało, że przynależy do porozumień organizacji (międzynarodowych, krajowych regionalnych lub o charakterze branżowym). Największy

⁵ P. Mikołajczak, W. Czernasty, *Współczesne wyzwania nowej ekonomii społecznej* [w] *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 7/2017, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-8c7d54c5-39dc-469f-90a9-9a4c6543c3f7/c/art18.pdf> [dostęp na dzień: 26.08.2022]., s. 245

⁶ *Badanie potrzeb przedsiębiorstw społecznych – analiza wyników*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/Badanie_potrzeb_przedsiębiorstw_spoecznych.pdf [dostęp na dzień: 26.08.2022].

⁷ *Ibid.*

odsetek z nich, tj. 27%, wskazywało na formalne struktury krajowe (związki, lokalne grupy działania lub federacje), jedynie 9% na sieci oraz porozumienia nieformalne⁸.

OWES są podmiotami realizującymi usługi oraz doradztwo na rzecz PES. Oferowane usługi dotyczą przede wszystkim kwestii prawnych, marketingu oraz księgowości, zaś doradztwo ma charakter m.in. formalno-prawny, zawodowy, psychologiczny, biznesowy i personalny⁹.

Wyniki badania zrealizowanego przez MRiPS wskazują, że wsparcie ze strony OWES ma bardzo duże znaczenie dla ich klientów – aż 70% z nich wskazało, że gdyby nie korzystało z pomocy OWES, znajdowałoby się w gorszej lub znacznie gorszej kondycji. Z drugiej jednak strony, badanie to wykazało, iż OWES powinny udoskonalić swoją działalność w niektórych obszarach. Klienci w trakcie badania zwrócili uwagę, że¹⁰:

- OWES powinny zatrudniać bardziej doświadczonych specjalistów,
- przydałby się częstszy kontakt z Kluczowym Doradcą Biznesowym (szczególnie w przypadku podmiotów, które zostały utworzone niedawno),
- konieczne jest zadbanie o zindywidualizowanie oferowanego wsparcia,
- konieczne jest zapewnienie większej elastyczności, jeśli chodzi o realizację szkoleń, w szczególności w kwestii godzin ich organizacji,
- konieczne jest lepsze informowanie przez OWES o świadczonych usługach.

Pomoc ze strony OWES odgrywa bardzo istotną rolę dla funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej. Z drugiej strony zarówno OWES, jak i PES wymagają wsparcia, aby mogły one prawidłowo realizować swoje funkcje. Podlegająca ewaluacji interwencja, realizowana w ramach Działania 2.9 PO WER, miała na celu zaspokojenie potrzeb OWES i PES oraz przyczynienie się do lepszego wypełniania celów przez te podmioty.

W ramach Działania 2.9 PO WER realizowano wieloaspektowe wsparcie dotyczące:

1. Wsparcia podmiotów ekonomii społecznej za pomocą zwrotnych IF, w tym m.in. rozszerzenie oferty pożyczkowej.
2. Wyposażenia przedsiębiorstw społecznych w wiedzę i umiejętności z zakresu wykorzystania prawa zamówień publicznych.
3. Tworzenia i rozwoju ponadregionalnych sieci PES, w tym partnerstw, klastrów, francyz (m.in. poprzez ponadregionalne i branżowe spotkania, konferencje, seminaria, targi, doradztwo i szkolenia) oraz włączania ich w funkcjonujące już sieci, partnerstwa i klastry podmiotów gospodarczych działających na rynku komercyjnym.

⁸ *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+: Wnioski i rekomendowane rozwiązania*, s. 20, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/ES_2021-2027.pdf [dostęp na dzień: 26.08.2022].

⁹ Portal Samorządu Województwa Pomorskiego, <https://pomorskie.eu/osrodki-wsparcia-ekonomii-spoecznej/> [dostęp na dzień: 26.08.2022].

¹⁰ *Raport z badania satysfakcji klientów Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/Raport_z_badania_satysfakcji_klientow_OWES.pdf [dostęp na dzień: 26.08.2022].

4. Budowy i rozwoju istniejących znaków jakości dla PES i jednostek samorządu terytorialnego wspierających rozwój ES.
5. Działań koordynacyjnych w obszarze ES.
6. Podnoszenia kompetencji kadr OWES, w tym w zakresie standardów usług OWES i w zakresie przygotowania konsultantów OWES do wspierania podmiotów ekonomii społecznej w zakresie ubiegania się o zamówienia publiczne.
7. Działań na rzecz podnoszenia jakości usług wsparcia ES.
8. Działań wspierających edukację na rzecz rozwoju ES¹¹.

W niniejszej ewaluacji dokonano oceny punktów: 1, 2, 3 oraz 6.

6.2. Skuteczność wsparcia mierzona osiągniętymi wartościami wskaźników produktu i rezultatu

Analiza danych dotyczących stopnia realizacji wartości wskaźników produktu i rezultatu, jakie zaplanowano do osiągnięcia w ramach projektów objętych niniejszą ewaluacją wykazała, że pomimo pewnych trudności we wdrażaniu poszczególnych przedsięwzięć (wynikających np. z pandemii COVID-19 czy wojny w Ukrainie, opisanych w dalszej części dokumentu), większość realizatorów, którzy zakończyli ich wdrażanie osiągnęła zakładane wskaźniki i uzyskała planowane rezultaty. Zgodnie z danymi, jakie przedstawiono we wnioskach o płatność (wnioski końcowe w przypadku projektów zakończonych oraz ostatnie, najbardziej aktualne w przypadku projektów, które nie zostały zakończone) – w przypadku wielu wskaźników zakładane wartości docelowe zostały nie tylko zrealizowane, ale wręcz przekroczone. Z kolei jeśli chodzi o projekty, które pozostawały na etapie wdrażania – nie można było dokonać oceny stopnia realizacji przyjętych wskaźników, jednak nie dostrzegano na ogół czynników, które mogłyby uniemożliwić osiągnięcie planowanych wartości. Brak realizacji części wskaźników w przypadku zakończonych przedsięwzięć w wielu sytuacjach podyktowany był czynnikami zewnętrznymi, takimi jak pandemia COVID-19, (o czym szerzej można przeczytać w podrozdziale 6.15, w którym opisano bariery w realizacji projektów).

Dokładniejsze informacje dotyczące poziomu realizacji przyjętych wskaźników w odniesieniu do poszczególnych projektów przedstawiono w kolejnej tabeli, a pełne dane dołączono do aneksu raportu (podrozdział 8.4).

¹¹ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Warszawa, 2 listopada 2022 r. s. 105.

Tabela 5. Wnioski z przeprowadzonej analizy stopnia realizacji wskaźników projektowych

Tytuł projektu	Okres realizacji	Informacja nt. poziomu realizacji wskaźników
Forum aktywności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	Kwiecień 2014 – marzec 2020	Analizowany projekt został zakończony na początku 2020 r. Wszystkie wartości wskaźników produktu i rezultatu przyjętych w ramach tego przedsięwzięcia zostały zrealizowane w co najmniej zakładanym stopniu. Najwyższym poziomem osiągnięcia cechował się przy tym wskaźnik rezultatu „Liczba konsultantów regionalnych przygotowanych do świadczenia usług w zakresie udziału w zamówieniach publicznych” (118%). Warto jednak zauważyć, że mimo wysokiego stopnia realizacji wskaźników, wsparciem obejmowano mniejszą liczbę mężczyzn, niż początkowo zakładano.
Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej	Styczeń 2019 – grudzień 2022	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony. Na etapie badania ewaluacyjnego w stopniu częściowym zrealizowano większość z zakładanych do osiągnięcia wartości wskaźników. Najwyższym poziomem realizacji cechował się przy tym wskaźnik „Liczba przedstawicieli Przedsiębiorstw Społecznych oddelegowanych do udziału w projekcie na etapie przygotowania i wdrażania produktu”, który zrealizowano w 102%. Brak realizacji identyfikowano natomiast w przypadku dwóch z ośmiu wskaźników: „Nowy standard usługi świadczonej przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej uwzględniony w systemie AKSES” (0% realizacji) oraz „Liczba przedsiębiorstw społecznych, w których pilotażowo wdrożono model przedsiębiorstwa społecznego o charakterze usługowym i realizujących zadania użyteczności publicznej w zakresie rozwoju lokalnego” (40% realizacji).
Podyplomowe studia menadżerskie i MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym dla pracowników PES i przedsiębiorstw społecznych	Październik 2018 – czerwiec 2021	Analizowany projekt zakończył się w połowie 2021 r. W jego ramach nie osiągnięto jednak wartości wszystkich zakładanych wskaźników. Najniższym poziomem realizacji cechował się przy tym wskaźnik „Liczba uczestników konferencji upowszechniającej doświadczenia z wdrażania SP/MBA” (56% zakładanej wartości docelowej). W wyższym, choć nadal niepełnym stopniu zrealizowano wskaźniki: „Liczba osób uczestniczących w studiach menadżerskich i MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym” oraz „Liczba osób objętych szkoleniami / doradztwem w zakresie kompetencji cyfrowych” (po 94,6%). W większym stopniu od zakładanego osiągnięto natomiast wskaźnik: „Liczba osób, które zwiększyły kwalifikacje w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym dzięki uczestnictwu w studiach menadżerskich i MBA finansowanych w ramach EFS” (105,1% realizacji).
Model usługi asystenta osoby	Kwiecień 2019 –	Analizowany projekt zakończył się w trzecim kwartale 2021 r. Wszystkie z zakładanych wartości wskaźników produktu i rezultatu zostały zrealizowane w co najmniej zakładanym stopniu. Najwyższym poziomem

Tytuł projektu	Okres realizacji	Informacja nt. poziomu realizacji wskaźników
niepełnosprawnej i chorującej psychicznie w lokalu gastronomicznym	wrzesień 2021	osiągnięcia cechowały się przy tym wskaźniki: „Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje i nabyły kompetencje w zakresie zarządzania franczyzą społeczną po projekcie” i „Liczba osób objętych wsparciem szkoleniowym w zakresie zarządzania franczyzą” (po 111,5% realizacji).
Model franczyzy usług społecznych – opieka ze smakiem	Czerwiec 2019 – czerwiec 2022	Analizowany projekt został zakończony w połowie 2022 r. Mimo to, połowa zakładanych wartości wskaźników rezultatu i produktu nie została osiągnięta w zakładanym stopniu. Najniższym, tj. zerowym poziomem realizacji, cechowały się przy tym wskaźniki: „Liczba podmiotów ekonomii społecznej zrzeszonych w ponadregionalnych sieciach”, „Liczba systemów franczyzowych dostosowanych dla podmiotów ekonomii społecznej” oraz „Liczba publikacji/raportów opisujących wdrożony modelowy system franczyzy społecznej”. W stopniu dość wysokim, lecz nadal niższym od zakładanego, zrealizowano z kolei wskaźniki: „Liczba PES, które wdrożyły wypracowany model franczyzy społecznej” oraz „Liczba Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej właściwych ze względu na siedzibę franczyzobiorców (i franczyzodawcy) współpracujących z franczyzodawcą” (po 83,3% realizacji).
Zielona stacja – model franczyzy społecznej	Maj 2020 – wrzesień 2022	W dniu opracowywania danych, analizowany projekt jest w trakcie realizacji, choć jego zakończenie zaplanowane zostało na dzień 31.12.2022 r. Dotychczas zrealizowano większość z zakładanych wartości wskaźników, z wyjątkiem jednego wskaźnika rezultatu pn. „Liczba osób, które skorzystają z usług społecznych oferowanych przez franczyzobiorców w pierwszym roku działalności” (0% realizacji). Zgodnie z początkowymi założeniami, z usług społecznych oferowanych przez franczyzobiorców w pierwszym roku działalności ma skorzystać 2 400 osób.
W drodze do sukcesu	Kwiecień 2020 – czerwiec 2023	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony. Działania projektowe mają zakończyć się w połowie 2023 r., w związku z czym nie osiągnięto dotychczas wszystkich zakładanych wartości wskaźników. Na poziomie większym od zerowego zrealizowano dotychczas tylko część zakładanej wartości wskaźnika rezultatu pn. „Liczba pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, którzy w wyniku wsparcia EFS podnieśli kompetencje w zakresie standardów usług oraz zamówień publicznych” (37,5% realizacji).
Podniesienie kompetencji kadr OWES	Lipiec 2020 – grudzień 2022	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony. Zgodnie z przyjętymi założeniami, jego wdrażanie ma zakończyć się w czerwcu 2023 r. Mimo to, już teraz zrealizowano wszystkie z zakładanych wartości wskaźników w co najmniej ponadprzeciętnym stopniu. Najmniejszym poziomem osiągnięcia cechował się przy tym wskaźnik „Liczba zrealizowanych modułów szkoleniowych” (66,7% realizacji), najwyższym natomiast – wskaźnik „Liczba pracowników OWES uczestniczących w działaniach sieciujących” (110%). W przypadku ostatniego z wskazanych

Tytuł projektu	Okres realizacji	Informacja nt. poziomu realizacji wskaźników
		wskaźników, mimo że jego wartość została już w pełni osiągnięta, w jego ramach wsparto o 5 mężczyzn mniej niż początkowo zakładano.
Podnoszenie kompetencji kadr OWES w makroregionie IV	Kwiecień 2020 – marzec 2023	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony, a jego ukończenie zaplanowano na koniec marca 2023 r., w związku z czym nie osiągnięto dotychczas wszystkich zakładanych wartości wskaźników. Mimo to, niższy od zakładanego poziom realizacji dotyczy tylko jednego wskaźnika, tj. wskaźnika produktu „Liczba opracowanych programów szkoleń” (88,2% realizacji). Pozostałe ze wskaźników osiągnięte zostały w co najmniej zakładanym zakresie, przy czym najwyższym poziomem realizacji cechowały się wskaźniki: „Liczba pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, którzy w wyniku wsparcia EFS podnieśli kompetencje w zakresie standardów usług oraz zamówień publicznych” oraz „Liczba pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej objętych wsparciem w zakresie standardów usług oraz zamówień publicznych” (odpowiednio 138% i 131,4% realizacji).
Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie II	Wrzesień 2020 – maj 2023	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony, a jego ukończenie zaplanowano na koniec maja 2023 r. W związku z tym nie osiągnięto dotychczas wszystkich zakładanych wartości wskaźników. Najniższym, zerowym poziomem realizacji cechował się wskaźnik „Liczba szkoleń dla pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej służących wymianie doświadczeń i wiedzy pomiędzy wszystkimi OWES”. Pozostałe z zakładanych wartości zrealizowane zostały co najmniej w połowie, przy czym na najwyższym poziomie osiągnięto wskaźnik „Liczba specjalistów ds. doradztwa kluczowego - pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej objętych wsparciem w zakresie standardów” (162,5%).
Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie III	Październik 2020 – maj 2023	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony, a jego ukończenie zaplanowano na koniec maja 2023 r. W związku z tym, nie osiągnięto dotychczas wszystkich zakładanych wartości wskaźników. Najniższy, zerowy poziom realizacji dotyczy wskaźnika „Liczba szkoleń dla pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej służących wymianie doświadczeń i wiedzy pomiędzy wszystkimi OWES”. Pozostałe z zakładanych wartości zrealizowane zostały co najmniej w połowie, przy czym na najwyższym poziomie osiągnięto wskaźnik „Liczba specjalistów ds. doradztwa kluczowego - pracowników ośrodków wsparcia ekonomii społecznej objętych wsparciem w zakresie standardów” (131,3% realizacji).

Tytuł projektu	Okres realizacji	Informacja nt. poziomu realizacji wskaźników
Wskocz do sieci	Sierpień 2020 – październik 2022	<p>Realizacja analizowanego projektu zakończyła się pod koniec 2022 r. Mimo to, wartości docelowe 7 z 45 wskaźników produktu i rezultatu nie zostały wcale osiągnięte (zerowy poziom realizacji)¹². Sytuacja ta dotyczyła wskaźników:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Liczba PES, które zwiększyły swój potencjał networkingowy po zakończeniu udziału w projekcie”, • „Liczba przedsiębiorstw społecznych, które zwiększyły swój potencjał networkingowy po zakończeniu udziału w projekcie”, • „Liczba przedsiębiorstw (MŚP niebędących PES), które zwiększyły swój potencjał networkingowy po zakończeniu udziału w projekcie”, • „Liczba osób, które zwiększyły swoje kompetencje z zakresu zarządzania dzięki zasiadaniu w zarządzie sieci branżowej”, • „Procent uczestników seminarium dobrych praktyk, które zwiększyły swoją wiedzę z zakresu funkcjonowania sieci branżowych, partnerstw, klastrów”, • „Liczba uczestników seminarium dobrych praktyk”, • „Liczba raportów podsumowujących projekt (Publikacja "Modelu Wsparcia dla PES..."). <p>Pozostałe 38 wskaźników zrealizowano w zakładanym stopniu (100%).</p>
Współdziałanie w ramach szerszych, branżowych sieci i powiązań kooperacyjnych i klastrowych podmiotów ekonomii społecznej	Maj 2020 – sierpień 2022	<p>Analizowany projekt został zakończony w sierpniu 2022 r. Mimo to, wartości docelowe 11 z 23 wskaźników produktu i rezultatu nie zostały w pełni osiągnięte. Najniższym, zerowym poziomem realizacji cechowały się przy tym wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Liczba podmiotów ekonomii społecznej zrzeszonych w ponadregionalnych sieciach”, • „Liczba przedstawicieli ponadregionalnej sieci branżowej, którzy podnieśli swoją wiedzę nt. budowania marki sieci”, • „Liczba przedstawicieli spółdzielni socjalnych, którzy podnieśli swoją wiedzę w zakresie tworzenia i funkcjonowania konsorcjum spółdzielczego”, • „Liczba opracowanych KOŃCOWYCH RAPORTÓW PODSUMOWUJĄCYCH MODUŁ I”,

¹² Ze względu na to, że projekt został zakończony w III kwartale 2022 r. nie udało się jeszcze wprowadzić nowego standardu usługi świadczonej przez OWES uwzględnionego w systemie AKSES. Standard ten został jednak przetestowany i skonsultowany. Jest gotowym modelem, który najprawdopodobniej zostanie wprowadzony w najbliższym czasie.

Tytuł projektu	Okres realizacji	Informacja nt. poziomu realizacji wskaźników
		<ul style="list-style-type: none"> „Liczba opracowanych KOŃCOWYCH RAPORTÓW PODSUMOWUJĄCYCH MODUŁ II”. Spośród wskaźników, których wartość docelowa została osiągnięta, najwyższym poziomem realizacji charakteryzował się wskaźnik „Liczba spotkań I Grupy Roboczej i II Grupy Roboczej” (170% zakładanej wartości docelowej).
SUKCES – program wsparcia podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonowaniu w sieciach, partnerstwach i klastrach	Październik 2020 – sierpień 2022	Analizowany projekt został zakończony w sierpniu 2022 r. Osiągnięto zakładane wartości wszystkich wskaźników produktu i rezultatu, przy czym najwyższy poziom realizacji cechował wskaźnik „Liczba klastrów, do których przystąpiły podmioty ekonomii społecznej” (200% zakładanej wartości docelowej).
Wdrożenie instrumentu pożyczkowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej	Kwiecień 2016 – grudzień 2023	Analizowany projekt jest realizowany, a termin zakończenia realizacji działań projektowych zaplanowano na koniec 2023 r. W związku z tym nie wszystkie zakładane w jego ramach wartości wskaźników zostały dotychczas osiągnięte. Na podstawie zrealizowanego badania można ocenić, że przekroczono zakładaną wartość wskaźnika „Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej”, który osiągnął wartość 109,8% wartości docelowej.
Zintegrowany system zapewnienia wysokiej jakości usług Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	Czerwiec 2016 – czerwiec 2023	Analizowany projekt nie został jeszcze zakończony i – zgodnie z założeniami – trwać będzie do końca 2023 r. Mimo to, zdecydowana większość z przyjętych wskaźników produktu i rezultatu została zrealizowana w co najmniej pełnym zakresie (osiągnięto wartości 16 z 21 wskaźników). W momencie realizacji niniejszego badania, najwyższym poziomem realizacji cechował się wskaźnik „Liczba ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, które uzyskały akredytację dot. świadczenia usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej” (315% wartości docelowej). Wskaźnikiem o najniższym, zerowym poziomie realizacji, był z kolei wskaźnik „Liczba ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, które uzyskały akredytację dot. świadczenia usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej”.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji projektowej (WoD, WoP).

Wnioski częściowe

Analiza danych dotyczących poziomu realizacji założonych wartości wskaźników produktu i rezultatu wskazuje na wysoki poziom skuteczności projektów wdrażanych w ramach opisywanej interwencji. Mimo znacznych trudności, na jakie napotykało podczas realizacji projektów, w tym przede wszystkim ograniczeń wynikających z sytuacji epidemiologicznej oraz wojny w Ukrainie, realizatorom zakończonych projektów udało się osiągnąć zakładane wartości docelowe zdecydowanej większości wskaźników, a w wielu przypadkach również je przekroczyć.

W przypadku projektów, których wdrażanie jeszcze się nie zakończyło, na ogół nie identyfikowano w czynników, które stanowiłyby zagrożenie dla możliwości osiągnięcia planowanych efektów wsparcia.

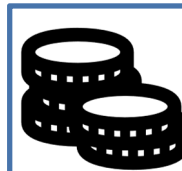
6.1. Ocena wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER w formie instrumentów zwrotnych

W celu zweryfikowania potencjalnego wpływu, jaki miała możliwość skorzystania ze wsparcia zwrotnego w ramach Działania 2.9 PO WER oraz dokonania oceny tego rodzaju instrumentów – zrealizowane zostało badanie za pomocą metody kontryfakcyjnej, w ramach którego przebadano 243 odbiorców wsparcia oraz 390, spośród których 88% potwierdziło, że ich podmiot nie korzystał z instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 POWER.

85% badanych podmiotów skorzystało z pożyczki na rozwój dla podmiotów ekonomii społecznej (206 PES)

17% badanych podmiotów skorzystało z pożyczki na start dla podmiotów ekonomii społecznej (41 PES)

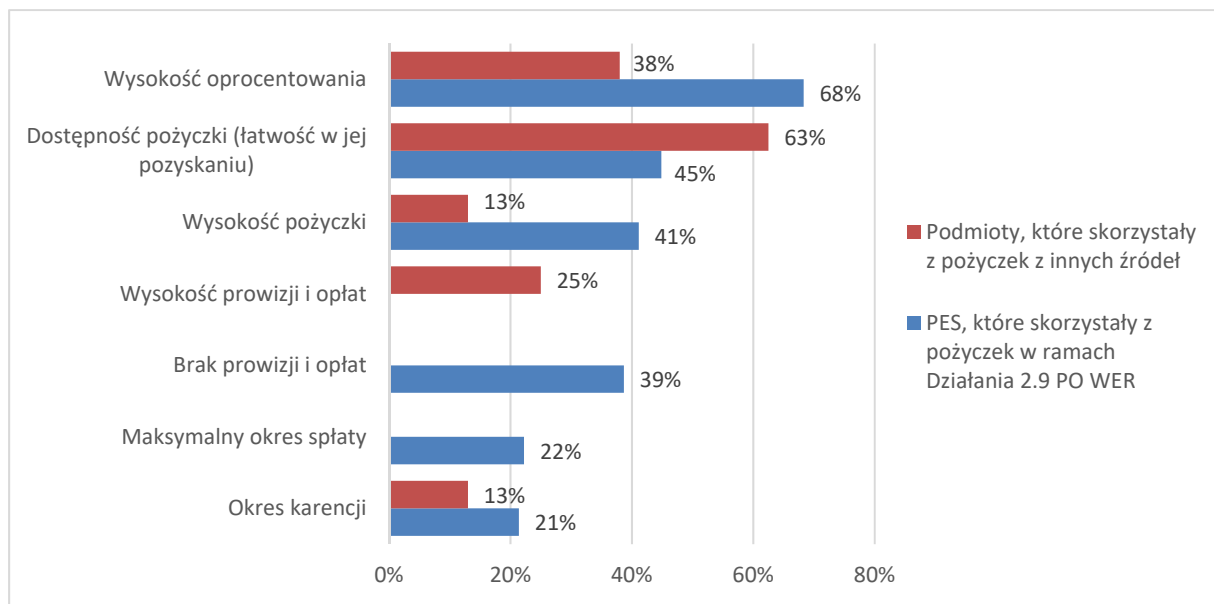
Tylko 14% podmiotów (48 instytucji), które nie korzystały ze wsparcia zwrotnego w ramach Działania 2.9 PO WER przyznało, że skorzystało z nich w ramach innych źródeł, takich jak: fundusze pożyczkowe (np. Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych, Polsko-Amerykański Fundusz Pożyczkowy Inicjatyw Obywatelskich), fundusze poręczeniowe (np. Kujawsko-Pomorski Fundusz Poręczeń Kredytowych), pożyczki prywatne, Bank Spółdzielczy, regionalne programy operacyjne, Fundusze Norweskie, PUP. Tylko 8 z nich (17%) wskazało jednak na pożyczkę, a pozostałe 40 (83%) – na inny instrument, taki jak np. kredyt, gwarancja, poręczenie.

Z przeprowadzonego badania wynika, że elementy, które sprawiły, iż podmioty zdecydowały się skorzystać ze wsparcia w formie zwrotnej w przypadku obu badanych grup były dość zbliżone – najczęściej wskazywano na wysokość oprocentowania pożyczek oraz na ich dostępność, przy czym w świetle wypowiedzi badanych pożyczki w ramach Działania 2.9 PO WER oceniano częściej jako atrakcyjne pod względem oprocentowania, z kolei rzadziej, jako dostępne, (w porównaniu

z odpowiedziami, jakich udzielali odbiorcy pożyczek z innych źródeł¹³. Może to jednak wynikać z braku wiedzy odbiorców wsparcia udzielonego w ramach Programu nt. dostępności pożyczek z innych źródeł, ponieważ większość z tych podmiotów nigdy wcześniej nie ubiegała się o tego rodzaju wsparcie. Dla odbiorców Działania 2.9 PO WER bardzo ważna była także wysokość udzielanych pożyczek oraz brak prowizji i opłat.

Dla porównania – potencjalni odbiorcy wsparcia w ramach Programu, którzy skorzystali z pożyczek pochodzących z innych źródeł wskazali, że najważniejsza była dla nich dostępność tego instrumentu, wysokość oprocentowania oraz prowizji i opłat.

Wykres 1. Elementy, które skłoniły odbiorców do skorzystania z pożyczek w ramach Działania 2.9 PO WER oraz z innych źródeł

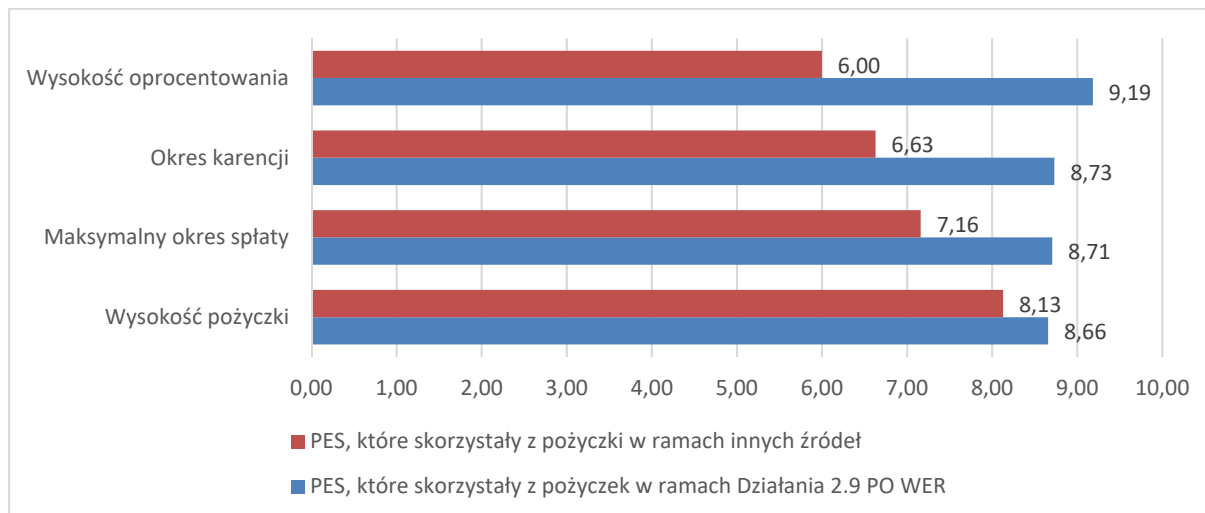

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=243) oraz z potencjalnymi odbiorcami instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER (N=390).

Warto natomiast zauważyć, że **PES, które skorzystały z IF w ramach Działania 2.9 PO WER deklarowały większe zadowolenie z otrzymanego wsparcia niż podmioty, które skorzystały z pożyczek w ramach innych źródeł**. Dotyczyło to satysfakcji użytkowników z wszystkich analizowanych aspektów, tj. z wysokości pożyczki, maksymalnego okresu spłaty i okresu karencji, a także z wysokości oprocentowania, w przypadku którego rozbieżności w ocenach obu grup były największe (na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza najniższy poziom zadowolenia, a 10 – najwyższy, średnia ocen odbiorców wsparcia w ramach PO WER sięgała 9,19, natomiast w przypadku PES korzystających z pożyczek w ramach innych źródeł – 6).

¹³ Należy przy tym podkreślić, że ocen tych dokonało 243 odbiorców pożyczek w ramach Działania 2.9 PO WER, a tylko 8 odbiorców pożyczek pochodzących z innych źródeł.

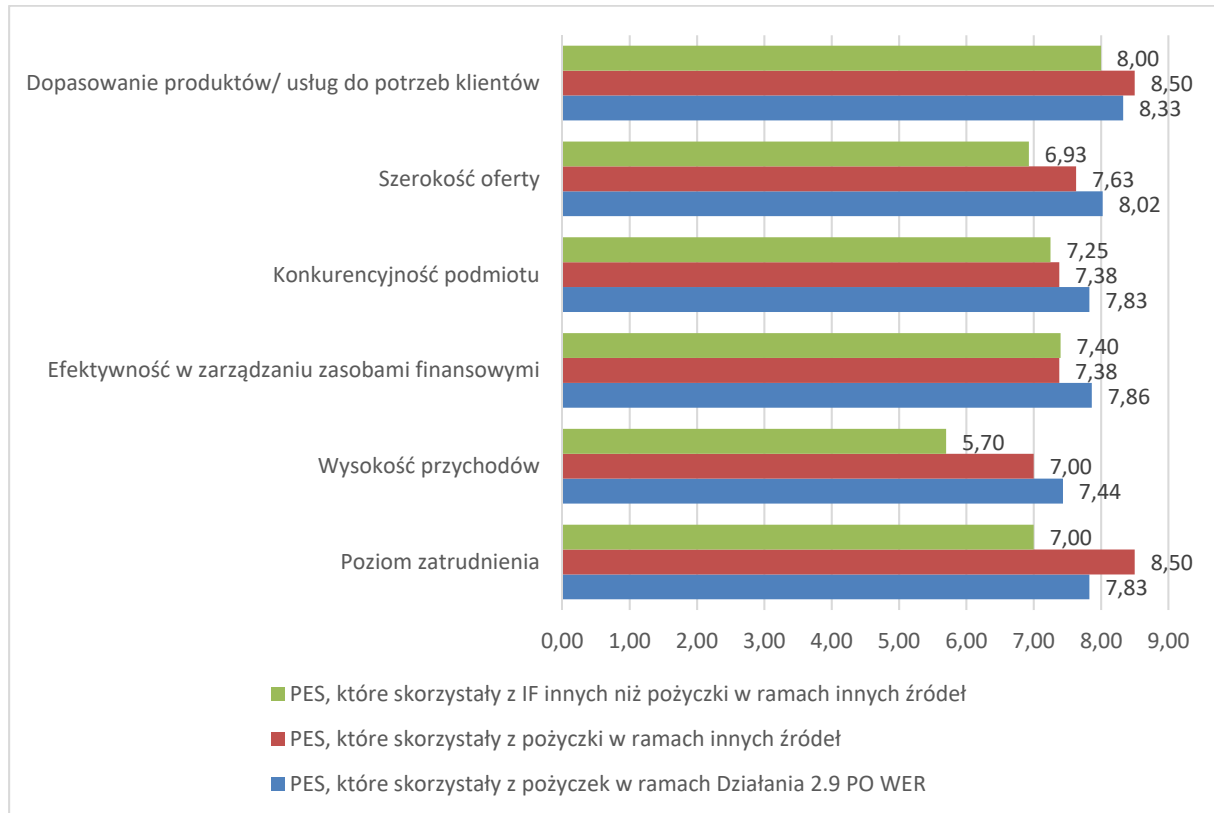
Wykres 2. Poziom zadowolenia z poszczególnych parametrów pożyczki na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza najniższy poziom zadowolenia, a 10 – najwyższy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=243) oraz z potencjalnymi odbiorcami instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER (N=390).

Podczas badania ankietowanych poproszono również o dokonanie oceny kondycji reprezentowanych przez nich podmiotów. Analiza wykazała, że pomiędzy podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER oraz grupy kontrolnej, nie zauważono dużych rozbieżności. Warto jednak zauważyć, że w przypadku większości analizowanych aspektów, tj. szerokości oferty podmiotu, jego konkurencyjności, efektywności w zarządzaniu finansami czy wysokości przychodów z prowadzonej działalności, najwyższe oceny przyznawały PES, które skorzystały z pożyczek w ramach Działania 2.9 PO WER. Dopasowanie produktów/usług do potrzeb odbiorców oraz poziom zatrudnienia nieco lepiej oceniane były przez PES, które skorzystały z pożyczek w ramach innych źródeł niż Program. Żaden z analizowanych aspektów nie był natomiast najwyżej oceniany przez PES, które skorzystały z IF innych niż pożyczki.

Wykres 3. Ocena kondycji reprezentowanego podmiotu na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza bardzo złą kondycję, a 10 – bardzo dobrą

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=243) oraz z potencjalnymi odbiorcami instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER (N=390).

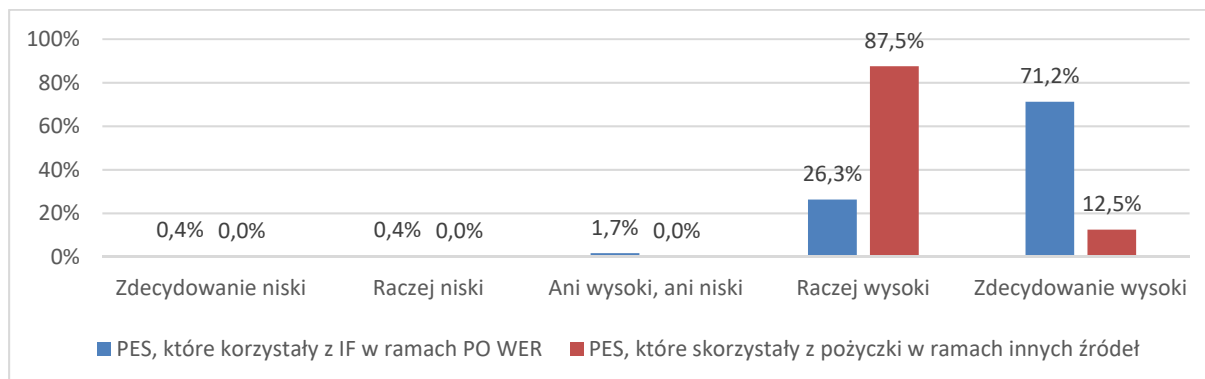
W przeciwieństwie do podmiotów, które skorzystały z pożyczki w ramach innych źródeł niż PO WER, w grupie odbiorców wsparcia realizowanego w ramach Programu identyfikowano niewielki odsetek ocen świadczących o przeciętnym (1,7%) lub niskim/bardzo niskim poziomie zadowolenia z uzyskanej pożyczki (łącznie 0,8%). Mimo to, to właśnie **PES, które skorzystały z pożyczki w ramach Działania 2.9 PO WER częściej wskazywali na bardzo wysoki poziom zadowolenia z otrzymanego wsparcia – w tej grupie oceny bardzo wysokie i wysokie stanowiły łącznie 97,5% ogółu wskazań, z czego aż 71,2% stanowiły oceny najwyższe.** Wśród podmiotów, które korzystały z pożyczek w ramach innych źródeł, choć odpowiedzi bardzo wysokie i wysokie stanowiły łącznie 100% odpowiedzi, odsetek wskazań na oceny najwyższe stanowił jedynie 12,5%.

Wśród przyczyn wystawiania niskich/przeciętnych ocen przez część ankietowanych przedstawicieli PES, które uzyskały wsparcie w ramach interwencji znalazły się:

- otrzymanie niższej kwoty wsparcia niż identyfikowane zapotrzebowanie,
- zbyt krótki okres karencji,
- złe doświadczenia w zakresie współpracy z podmiotami udzielającymi pożyczki,

- nadmierna biurokracja, zwłaszcza związana z rozliczeniami pożyczki.

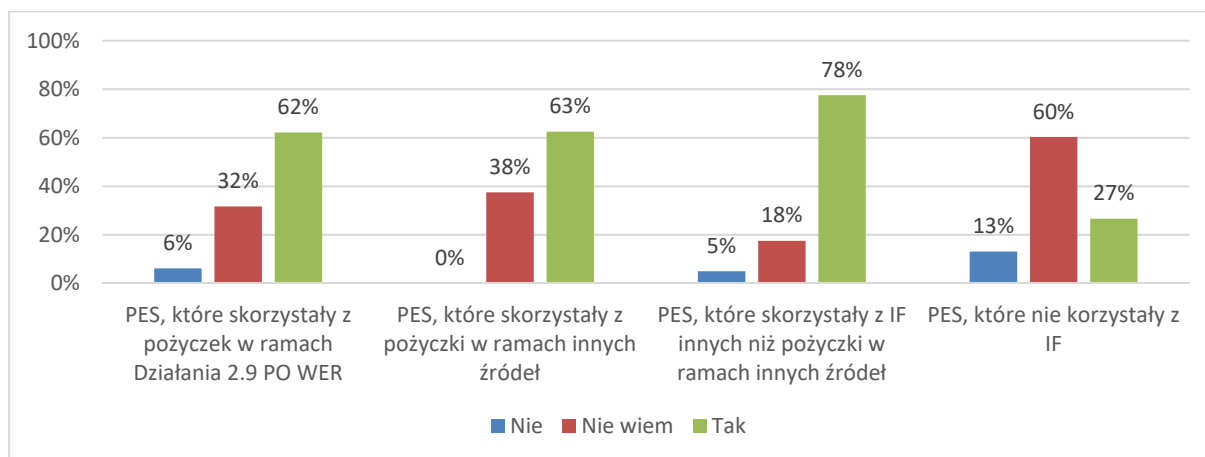
Wykres 4. Poziom zadowolenia z uzyskanej pożyczki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=243) oraz z potencjalnymi odbiorcami instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER (N=390).

W ramach badania metoda kontryfaktyczną PES uczestniczące w ankiecie poproszono również o określenie poziomu zainteresowania możliwością skorzystania z IF w przyszłości. **Najbardziej skłonne do skorzystania z IF były podmioty, które miały doświadczenie w wykorzystaniu IF**, w tym przede wszystkim te, które skorzystały ze wsparcia poza PO WER w formie innej niż pożyczki (77,5%). Najmniej zainteresowane możliwością wykorzystania IF w przyszłości były te PES, które dotychczas nie korzystały z tego typu wsparcia, co najprawdopodobniej wynika z braku świadomości nt. możliwości, jakie niesie za sobą tego typu pomoc, co potwierdza najwyższy odsetek wskazań na odpowiedzi świadczące o niepewności respondentów (60,3% wskazań na odpowiedzi „nie wiem”).

Wykres 5. Zainteresowanie podmiotów skorzystaniem z instrumentów finansowych w przyszłości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które skorzystały ze wsparcia w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=243) oraz z potencjalnymi odbiorcami instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER (N=390).

Wnioski częściowe

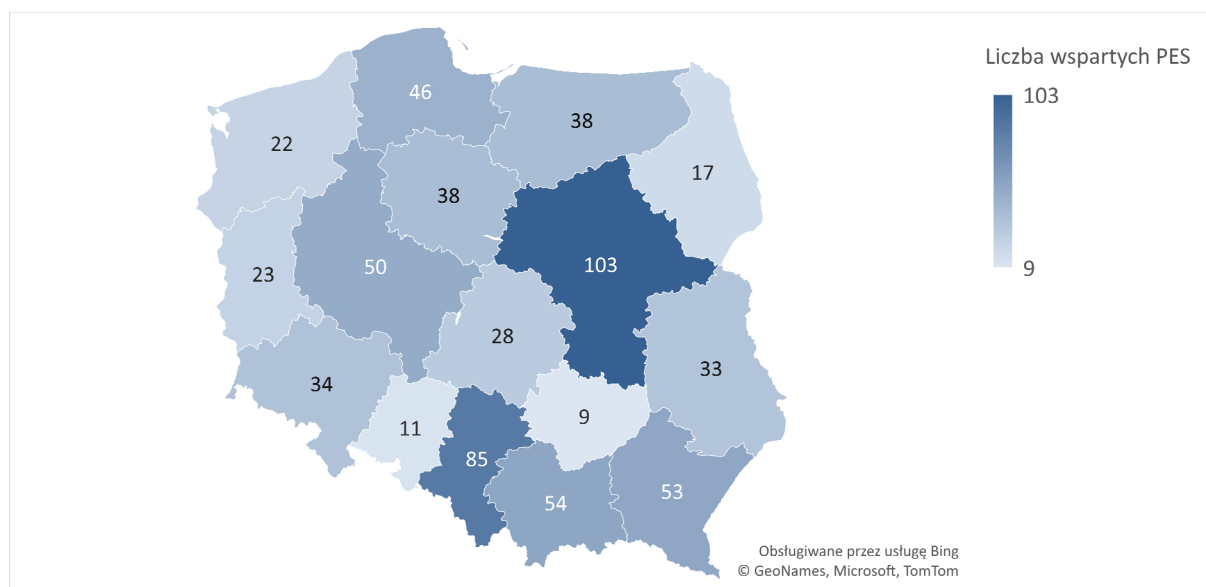
Badanie pokazało, że instrumenty zwrotne, z których skorzystały PES w ramach Działania 2.9 PO WER ocenione zostały bardzo wysoko. Pozytywne oceny dotyczyły wszystkich przyjętych parametrów pożyczek (zarówno pożyczek na start, jak i na rozwój działalności). Dominująca część ankietowanych przedstawicieli podmiotów, którzy wzięli udział w badaniu potwierdziła, że w przyszłości byłaby zainteresowana możliwością skorzystania z tego rodzaju wsparcia.

6.2. Wpływ realizowanej interwencji na wzrost liczby PES korzystających z instrumentów zwrotnych

Pytanie badawcze: Czy i w jaki sposób wsparcie realizowane w ramach Działania 2.9 PO WER przyczyniło się do wzrostu liczby PES korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych?

Zgodnie z analizą listy uczestników projektów wdrażanych w ramach Działania 2.9 PO WER, ze wsparcia z wykorzystaniem zwrotnych IF skorzystało łącznie 644 PES¹⁴. Najczęściej były to podmioty działające na terenie województwa mazowieckiego bądź śląskiego (odpowiednio 16% i 13,2% ogółu podmiotów objętych wsparciem). Najrzadziej natomiast ze wsparcia z wykorzystaniem IF korzystały PES z województwa opolskiego lub świętokrzyskiego (odpowiednio 1,7% i 1,4% ogółu wspartych podmiotów).

Mapa 1. Liczba PES korzystających ze wsparcia z wykorzystaniem zwrotnych IF

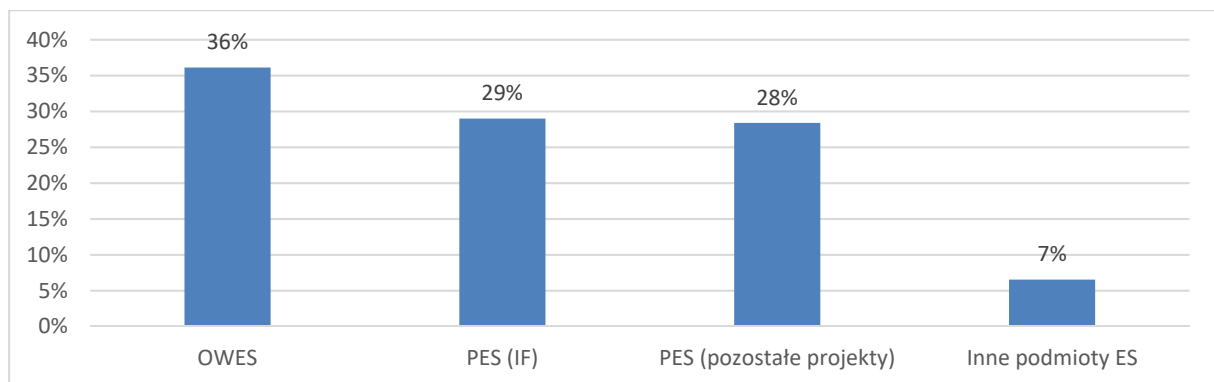

Źródło: Opracowanie własne na podstawie listy uczestników projektów realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER.

¹⁴ Lista uczestników projektów realizowanych w ramach Działania 2.9 (materiały otrzymane od Zamawiającego).

Badane były cztery grupy objęte różnorodnym wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER. Najliczniejszą grupę stanowiły ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (36%, N=298). Drugą grupę stanowiły podmioty ekonomii społecznej (PES), które otrzymały wsparcie finansowe w formie preferencyjnych pożyczek – 29% (N=241). Trzecia grupa, to PES, które otrzymały wsparcie inne niż w formie instrumentów zwrotnych, stanowiące 28% ogółu badanych (N=235). Natomiast czwartą grupą były inne podmioty np. jednostki samorządu terytorialnego, instytucje edukacyjne itd., stanowiące 7% ankietowanych (N=54).

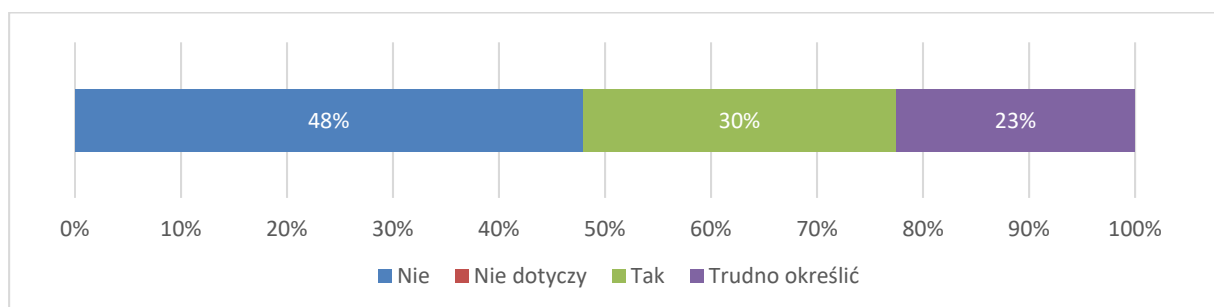
Wykres 6. Podmioty objęte wsparciem za pomocą zwrotnych instrumentów finansowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

W grupie PES, które otrzymały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER niemal połowa nigdy wcześniej nie korzystała z innych wspierających instrumentów finansowych. Korzystało z nich natomiast jedynie 30% podmiotów (N=71). **Świadczy to o tym, że Działanie 2.9 PO WER przyczyniło się do wzrostu liczby PES korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych.**

Wykres 7. Czy korzystali Państwo wcześniej z instrumentów finansowych z innych źródeł niż PO WER

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=241).

Przedstawiciele PES wymienili wiele motywów, jakie skłoniły ich do uczestniczenia w projekcie. Najczęstsze z nich, to:

- chęć/potrzeba rozwoju,
- atrakcyjne warunki,
- korzystna oferta/ niskie oprocentowanie pożyczki,
- możliwość realizowania nowych inwestycji,
- możliwość zatrudnienia nowych osób.

Wnioski częściowe

Wsparcie realizowane w ramach Działania 2.9 PO WER zdecydowanie przyczyniło się do wzrostu liczby PES korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych z uwagi na bardzo atrakcyjne warunki przyznawania pożyczek. Uzyskane wyniki dowodzą, że większość podmiotów, która skorzystała ze wsparcia w przeszłości nie korzystała z instrumentów zwrotnych.

6.3. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie liczby i zachowanie miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym

Pytanie badawcze: W jaki sposób wsparcie oferowane w ramach zwrotnych instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER przyczyniło się do wzrostu liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zachowania istniejących miejsc pracy dla tych osób?

Wsparcie PES za pomocą zwrotnych instrumentów finansowych realizowane było przez BGK. Zgodnie z analizą WoD projektu pn. *Wdrożenie instrumentu pożyczkowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej*¹⁵, głównym celem projektu jest wzrost liczby PES korzystających z IF, w tym z instrumentów pożyczkowych. Realizacja ww. celu ma przyczynić się do zapewnienia wspieranym podmiotom dostępu do finansowania, niezbędnego do rozwoju ich działalności, w tym poprzez zwiększenie poziomu zatrudnienia oraz poziomu uzyskiwanych przychodów. Wsparcie finansowe ma ponadto:

- wzmocnić efektywność PES w zakresie zarządzania zasobami finansowymi,
- podnieść konkurencyjność PES na rynku,
- przyczynić się do wzrostu popytu na usługi i produkty PES,
- wzmocnić wiarygodność PES na rynku finansowania zwrotnego, co powinno skutkować uniezależnieniem się tych podmiotów od wsparcia dotacyjnego.

Cel projektu ma zostać osiągnięty poprzez udostępnienie PES następujących IF:

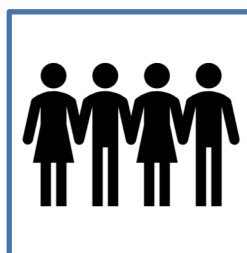
1. Pożyczka na start (zwiększenie dostępu do kapitału dla nowopowstałych PES, mających trudności w zdobyciu finansowania komercyjnego z uwagi na brak wymaganych zabezpieczeń i/lub historii kredytowej, co wpłynie na wzrost liczby PES i utworzenie nowych miejsc pracy).

¹⁵ Wniosek o dofinansowanie projektu (materiały otrzymane od Zamawiającego).

2. Pożyczka na rozwój (IF dla PES działających powyżej 12 miesięcy, służąca tworzeniu nowych miejsc pracy).

Zgodnie z przyjętymi założeniami, wskutek realizacji projektu, PES otrzymają wsparcie zarówno we wstępnej fazie funkcjonowania, jak i w rozwoju, przyczyniając się do tworzenia nowych miejsc pracy oraz osiągnięcia korzyści społecznych z planowanych przedsięwzięć, co potwierdziły badania z przedstawicielami PES, które skorzystały z pożyczek w ramach interwencji. Należy przy tym podkreślić, że wielu pracowników PES to przedstawiciele tzw. grup defaworyzowanych na rynku pracy, czyli osób, którym znalezienie i utrzymanie pracy przez dłuższy okres czasu sprawia wiele trudności.

Jak pokazało zrealizowane badanie – ponad 2/3 (N=163) przedstawicieli PES, które otrzymały wsparcie w ramach Działania 2.9 potwierdziło, że pomoc ta przyczyniła się do zachowania istniejących miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w ich instytucji.

79% badanych przedstawicieli PES, które skorzystały z IF potwierdziło, że wsparcie to przyczyniło się do wzrostu liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym

Analogicznie, zapytano przedstawicieli badanych grup o to, czy wsparcie w postaci instrumentów finansowych w ramach PO WER przyczyniło się do zachowania istniejących miejsc pracy. W tym wypadku uzyskano potwierdzenie od 1/3 badanych przedstawicieli PES (N=87), a zaprzeczyło temu 9% (N=22).

36% badanych przedstawicieli PES, które skorzystały z IF potwierdziło, że wsparcie to przyczyniło się do zachowania istniejących miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym

Zgodnie z analizą wyników IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych, korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9, nie zawsze pozwalało ono na utworzenie i utrzymanie nowych miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W przypadku jednego z PES, pandemia COVID-19 i związane z nią obostrzenia skutkowały ograniczeniem możliwości prowadzenia dotychczasowej działalności oraz spadkiem zainteresowania klientów korzystaniem z usług podmiotu.

Sam udział w tym projekcie nie do końca się do tego [utworzenia miejsc pracy] przyczynił, ponieważ trafiliśmy trochę na kiepski moment, jeżeli chodzi o udział w tym projekcie. Nastąpiła pandemia i też nasze działania fundacyjne trochę zostały wstrzymane. Byliśmy ukierunkowani na tworzenie placówek żłobkowych, opiekuńczych dla dzieciaków. Natomiast w tej chwili przez pandemię te placówki nie są aż tak popularne, jak były kiedyś. Nie ma takiego dużego boom na nie.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

W przypadku wspieranych OWES, jeden z badanych podmiotów dzięki zrealizowanemu wsparciu utworzył jedno miejsce pracy dla osoby zagrożonej ubóstwem i wykluczeniem społecznym, która została skierowana z Urzędu Miejskiego na praktyki do wspartej w Programie placówki. Stworzone miejsce pracy nadal istnieje, a dzięki zyskaniu odpowiednich kwalifikacji przez praktykanta, osoba ta przyjęta została do pracy.

[W ramach projektu] z Urzędu Miejskiego skierowano do nas panią na praktyki. W międzyczasie zdobyła kurs kwalifikacyjny na opiekuna dziecięcego i w tej chwili kontynuuje u nas pracę.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Wypowiedzi respondentów należy jednak zestawić z analizą wtórnych. Zgodnie z danymi BGK – wskaźnik „Liczba miejsc pracy utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej” na koniec II kwartału 2022 wyniósł 918 miejsc (tj. 73,4% zakładanej wartości docelowej)¹⁶, z kolei wskaźnik „Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej” osiągnął wartość 549 miejsc¹⁷, co stanowiło 109,8% zaplanowanej wartości docelowej.

Wnioski częściowe

Wsparcie oferowane w ramach zwrotnych instrumentów finansowych w ramach Działania 2.9 PO WER w znaczącym stopniu przyczyniło się zarówno do wzrostu liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, jak i do ich zachowania. Świadczą o tym zarówno zrealizowane wartości wskaźników, jak też opinie pracowników wspartych podmiotów.

6.4. Ocena efektywności zatrudnieniowej PES

Pytanie badawcze: Jaka jest efektywność zatrudnieniowa w PES (rozumiana jako wartość wskaźnika pn. Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w PES w projekcie dot. zwrotnych instrumentów finansowych)?

Zgodnie z dokumentacją PO WER, wskaźnik „Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej” służy mierzeniu trwałości miejsc pracy utworzonych ze środków EFS w PES. Wskaźnik określa liczbę miejsc pracy utworzonych dzięki wsparciu z Programu, które istnieją w okresie co najmniej 30 miesięcy od dnia ich utworzenia. We wskaźniku mogą być wykazane miejsca utworzone w ramach projektu przez PES dla osób niebędących uczestnikami projektu¹⁸.

Podstawą wyliczenia omawianego wskaźnika rezultatu bezpośredniego było niniejsze badanie ewaluacyjne. Sposób pomiaru wskaźnika jest zgodny z metodologią pomiaru trwałości utworzonych

¹⁶ Dane na dzień 30.06.2022.

¹⁷ Wskaźnik obliczony na podstawie przedmiotowego badania, szerzej opisany w podrozdziale 6.4.

¹⁸ Załącznik 2b. Definicje wskaźników monitorowania Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 do Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

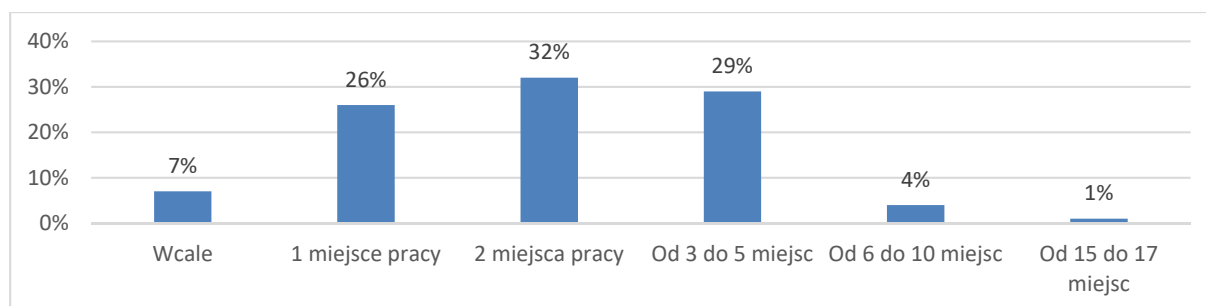
miejsc pracy określoną w załączniku do *Wytycznych w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji programów operacyjnych na lata 2014-2020*¹⁹.

W ramach przeprowadzonego badania, wartość analizowanego wskaźnika określono poprzez realizację wywiadów CATI z przedstawicielami grup docelowych, którzy skorzystali ze wsparcia w postaci IF. W celu pozyskania niezbędnych informacji, ankieterzy skontaktowali się ze wszystkimi potencjalnymi respondentami – przedstawicielami PES, które skorzystały ze wsparcia w postaci zwrotnych IF. Ostatecznie na udział w badaniu zgodziło się 265 podmiotów, spośród których 86% potwierdziło, że utworzyło co najmniej 1 nowe miejsce pracy (229 PES).

Zgodnie z założeniami, **wartość docelowa opisywanego wskaźnika wynosiła 500 nowych miejsc pracy, a w wyniku uzyskanego wsparcia badane PES utworzyły łącznie 620 nowych miejsc pracy, co daje współczynnik wynoszący 2,71 nowego miejsca pracy na jeden podmiot.** Jednocześnie przedstawiciele PES, które zadeklarowały, że utworzyły nowe miejsca zatrudnienia poproszono o określenie ile spośród tych miejsc zostało zachowanych przez okres co najmniej 30 miesięcy. Zgodnie z wypowiedziami respondentów **łącznie utrzymanych zostało 549 miejsc pracy (109,8% zakładanej wartości docelowej).** Taką efektywność należy uznać za wysoką. Tym bardziej, że kryzys w sektorze usług (który jest dominujący dla PES) związany z obostrzeniami wywołanymi pandemią COVID-19 w silnym stopniu wpłynął na kondycję podmiotów. Znaczna część z nich utrzymała miejsca pracy wyłącznie dzięki zwrotnym instrumentom finansowym.

W badanej grupie przedstawiciele PES zdecydowana większość podmiotów, w których utworzono nowe miejsca pracy, zachowała co najmniej jedno takie miejsce przez okres co najmniej 30 miesięcy (212 spośród 229 PES, tj. 92,6%). Dokładny rozkład liczby utrzymanych miejsc pracy przedstawiono na następującym wykresie.

Wykres 8. Ile miejsc pracy, które utworzyli Państwo w PES dzięki uzyskaniu wsparcia w formie instrumentów finansowych z PO WER zostało utrzymanych przez okres co najmniej 30 miesięcy?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF w ramach Działania 2.9 PO WER (N=265).

¹⁹ Załącznik nr 6. Sposób pomiaru wskaźników rezultatu długoterminowego EFS, dla których źródłem danych jest badanie ewaluacyjne do Wytycznych w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji programów operacyjnych na lata 2014-2020.

Wnioski częściowe

Efektywność zatrudnieniową w PES, rozumianą jako wartość wskaźnika „Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w PES w projekcie dot. zwrotnych instrumentów finansowych” należy uznać za wysoką. Uzyskana wartość wskaźnika była wyższa, niż pierwotnie zaplanowano.

6.5. Ocena wsparcia w formie tworzenia i rozwijania ponadregionalnych sieci współpracy

Jedną z form wsparcia realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER było organizowanie sieci współpracy pomiędzy PES w ramach typu projektu *Tworzenie i rozwój ponadregionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej, w tym partnerstw, klastrów, francyz oraz włączania podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonujące już sieci, partnerstwa i klastry podmiotów gospodarczych działających na rynku komercyjnym.*

W celu zdiagnozowania funkcjonowania sieci współpracy techniką CATI przebadano 338 podmiotów,

51% badanych podmiotów
funkcjonowało w sieci
współpracy (174 podmioty)

45% badanych podmiotów
należało do sieci współpracy
utworzonych w ramach Działania
2.9 PO WER

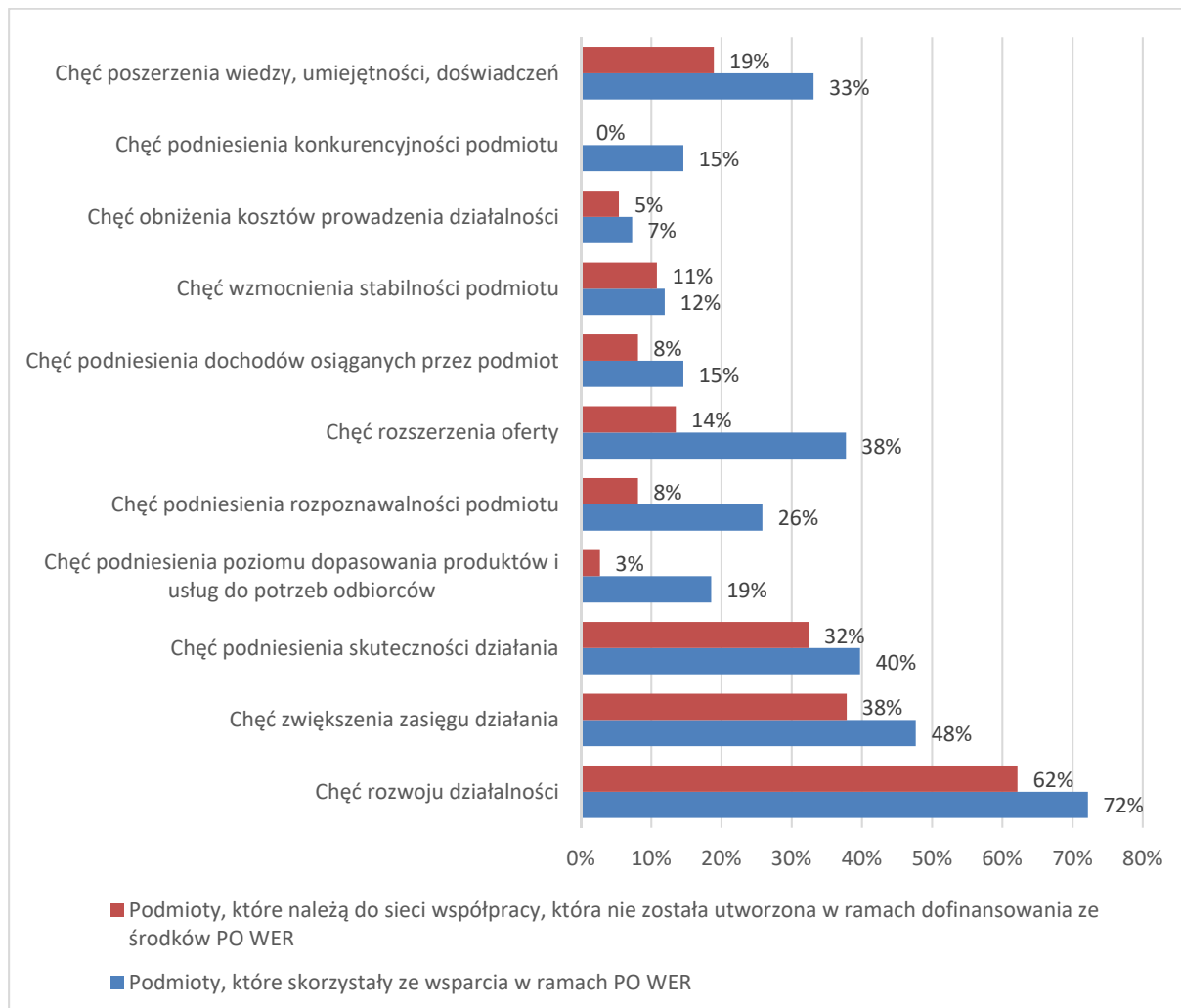

spośród których w sieciach funkcjonowały 174 podmioty (51%) a poza sieciami – 164 podmioty (49%). W grupie podmiotów działających w sieciach, wsparciem na utworzenie bądź dołączenie do sieci w ramach Programu zostało objęte 86,8% podmiotów (N=151, 45% ogółu podmiotów uczestniczących w badaniu).

Czynnikiem, który w największym stopniu skłonił odbiorców do skorzystania ze

wsparcia w formie włączenia do sieci współpracy – zarówno w ramach, jak i poza PO WER – była chęć rozwoju działalności (odpowiednio 72,2% wskazań w przypadku podmiotów, które należą do sieci utworzonej w ramach Programu i 62,2% w przypadku podmiotów należących do sieci utworzonych poza PO WER). Istotne znaczenie w tym zakresie miała również chęć zwiększenia zasięgu działalności podmiotu (analogicznie 47,7% i 37,8%) oraz podniesienia skuteczności działania (odpowiednio 39,7% i 32,4%). W przypadku podmiotów, które włączone zostały do sieci utworzonych w ramach Programu, do czynników stanowiących motywację do skorzystania ze wsparcia nierzadko zaliczano również chęć rozszerzenia oferty (37,7%) czy poszerzenia wiedzy, umiejętności i doświadczeń (33,1%).

Wykres 9. Elementy, które skłoniły odbiorców do skorzystania ze wsparcia w formie włączenia do sieci współpracy

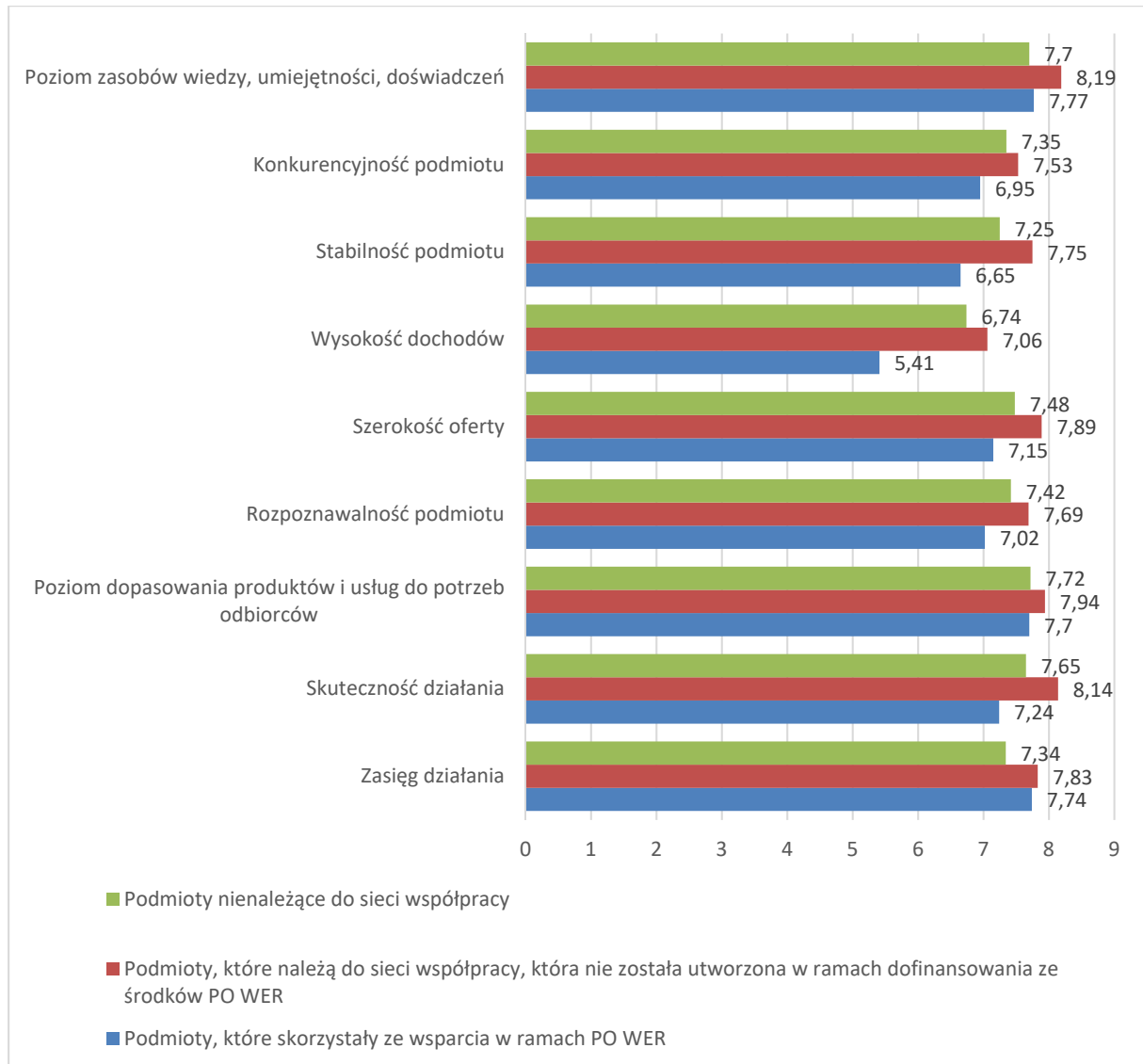

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które w ramach Działania 2.9 PO WER objęte zostały ponadregionalnymi sieciami współpracy (N=151) oraz z potencjalnymi odbiorcami tego typu wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=179).

W przypadku oceny kondycji reprezentowanego podmiotu nie identyfikowano znacznych rozbieżności między ocenami dokonanymi przez podmioty, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER, a tymi, które nie należą do sieci współpracy bądź są członkami sieci utworzonych poza Programem. Wyjątek stanowiła ocena wysokości dochodów uzyskiwanych przez badane podmioty. Ocen dokonywali w skali od 1 do 10, gdzie 1 oznacza bardzo złą kondycję, a 10 – bardzo dobrą kondycję. Średnia ocen uczestników Programu sięgała 5,41, podczas gdy średnia ocen podmiotów będących członkami sieci utworzonych poza PO WER – 7,06, a podmiotów nienależących do sieci współpracy – 6,74. **Ogółem wszystkie z analizowanych aspektów składających się na ocenę kondycji badanych podmiotów, najlepiej oceniane były przez podmioty należące do sieci współpracy, które nie zostały utworzone w ramach dofinansowania z PO WER.** Siedem na dziewięć

uwzględnionych aspektów lepiej oceniały ponadto podmioty, które nie były członkami żadnej sieci współpracy.

Wykres 10. Ocena kondycji reprezentowanego podmiotu na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza bardzo złą kondycję, a 10 – bardzo dobrą

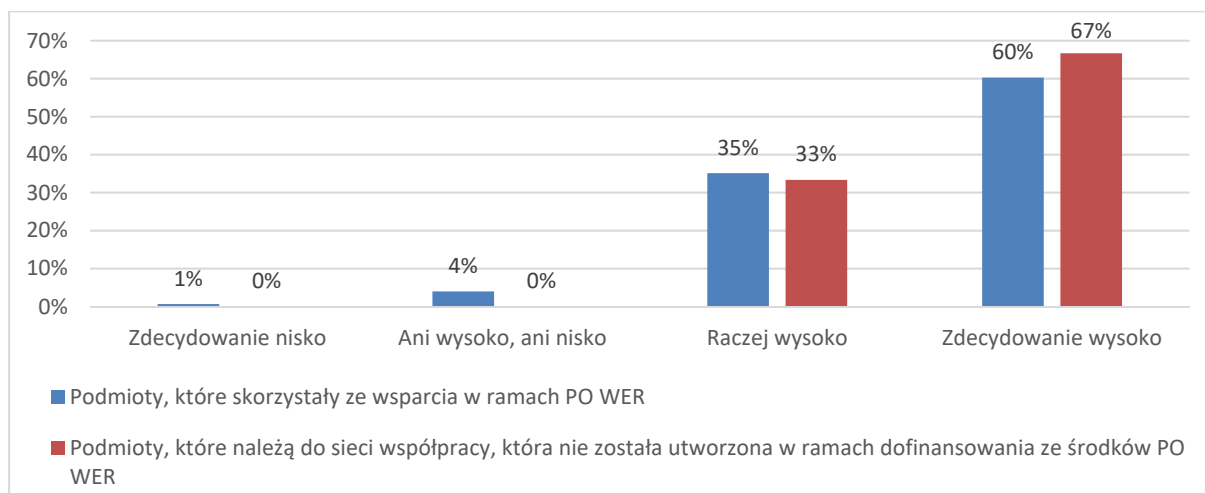
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które w ramach Działania 2.9 PO WER objęte zostały ponadregionalnymi sieciami współpracy (N=151) oraz z potencjalnymi odbiorcami tego typu wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=179).

Choć podmioty należące do sieci współpracy utworzonych w ramach PO WER w zdecydowanej większości deklarowali zadowolenie z otrzymanego wsparcia (95,4% wskazań na oceny bardzo wysokie/wysokie, z czego 60,3% na oceny najwyższe), to podmioty należące do sieci utworzonych poza Programem były najbardziej usatysfakcjonowane przynależnością do sieci współpracy. W tej

grupie 100% odpowiedzi stanowiły oceny bardzo wysokie i wysokie, z czego 66,7% stanowiły oceny najwyższe. W przypadku odbiorców Programu, oceny negatywne i przeciętne uzasadniano:

- dopiero rozpoczętym udziałem w sieci,
- zbyt dużą odległością od siedziby klastra, co ogranicza możliwości bieżącej współpracy,
- zbyt ograniczonym zakresem współpracy.

Wykres 11. Poziom zadowolenia z przynależności do sieci współpracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z podmiotami, które w ramach Działania 2.9 PO WER objęte zostały ponadregionalnymi sieciami współpracy (N=151) oraz z potencjalnymi odbiorcami tego typu wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=179).

Wnioski częściowe

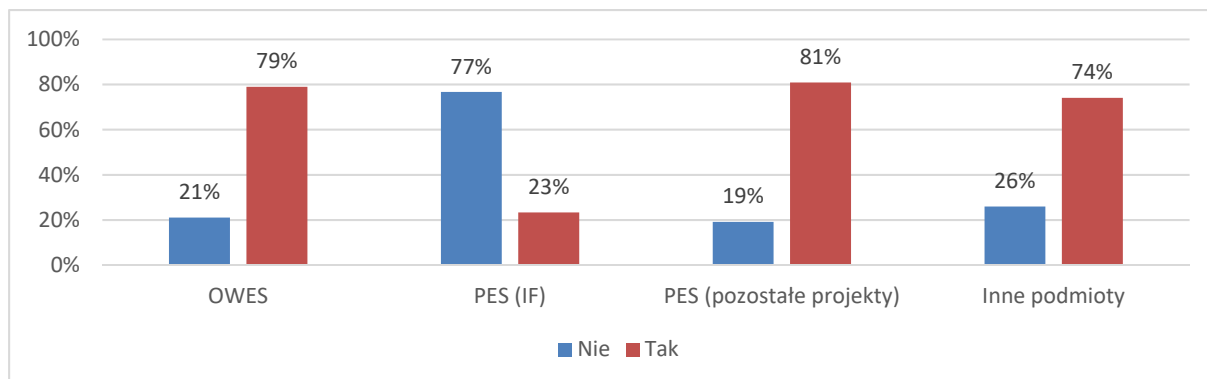
Podmioty uczestniczące w projektach związanych z tworzeniem i rozwijaniem sieci współpracy bardzo wysoko oceniły poziom zadowolenia z przynależności do tych sieci. Zgromadzone wyniki wskazują na wysoką wartość tego rodzaju przedsięwzięć, ponieważ pozwalają one PES na uzyskiwanie wielu korzyści, takich jak rozwój działalności i zakresu realizowanych zadań czy podnoszenie skuteczności wdrażanych działań.

6.6. Użyteczność szkoleń realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER

Pytanie badawcze: W jakim stopniu uczestnicy projektów szkoleniowych wykorzystują nabytą wiedzę i umiejętności w praktyce?

W projektach szkoleniowych w ramach Działania 2.9 PO WER uczestniczyło łącznie 63% badanych przedstawicieli sektora ES. Przy czym częstość uczestnictwa w tym projekcie była zależna od rodzaju podmiotu. Było to bowiem 79% przedstawicieli OWES (N=236) oraz 23% PES uczestniczących w projekcie (N=56).

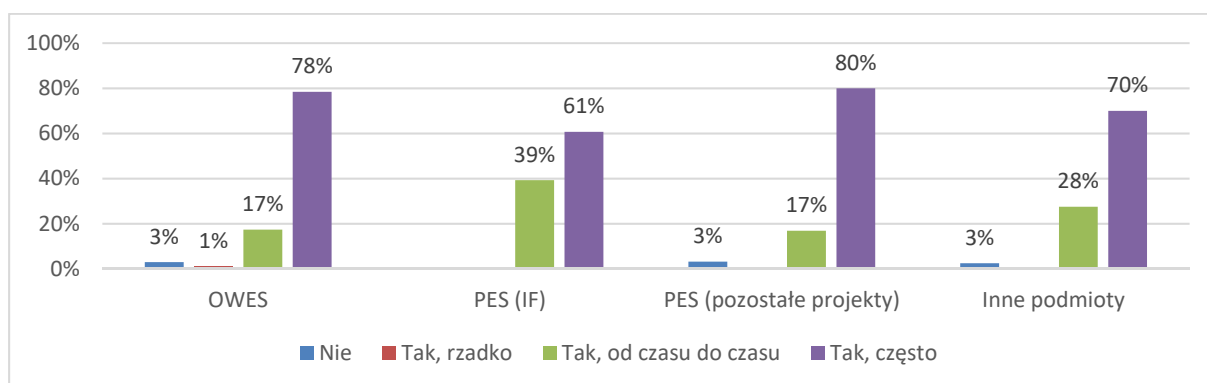
Wykres 12. Czy uczestniżył/a Pan/i w projekcie szkoleniowym w ramach Działania 2.9 PO WER

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Wiedzę nabytą w trakcie szkoleń często wykorzystuje 78% przedstawicieli OWES (n=185) i 61% reprezentantów PES – uczestniczących w projekcie (N=34).

Wykres 13. Czy wykorzystuje Pan/i wiedzę i umiejętności nabyte podczas szkolenia w wykonywanej przez siebie pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI podmiotów objętych wsparciem szkoleniowym (N=292).

Wiedza zdobyta w trakcie szkoleń dotyczyła głównie tematyki zarządczej – związanej z prowadzeniem firmy. **Najczęściej wskazywane tematy szkoleń, w których brali udział przedstawiciele OWES, PES i innych podmiotów (głównie organizacji non-profit), to:**

- zarządzanie kadrami,
- pisanie wniosków,
- marketing,
- wykorzystywanie Internetu w promocji podmiotu,
- podstawy prawa zamówień publicznych.

Zdecydowana większość uczestników projektów szkoleniowych, którzy wzięli udział w badaniu IDI/VIDI, deklarowała, że często/bardzo często wykorzystują nabytą w projekcie wiedzę i umiejętności w praktyce. Najczęściej wysoko oceniano również użyteczność i adekwatność uzyskanych informacji i nabytych umiejętności. W części przypadków zrealizowane projekty szkoleniowe przyczyniły się do znacznych zmian w postrzeganiu prowadzonej działalności, odbiorców realizowanych usług/klientów czy znaczenia współpracy dla skutecznej realizacji wspólnych celów. Dla innych podmiotów udział w szkoleniu był z kolei okazją do odświeżenia, uporządkowania i utrwalenia posiadanej wiedzy czy umiejętności.

[W ramach projektu] odświeżyłam, uporządkowałam wiedzę [...]. Inaczej postrzegam niektóre formy funkcjonowania i usług, które proponujemy. Myślę, że to jest na plus.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Na korzystanie z nabytej wiedzy i umiejętności w pracy zawodowej wskazywali również uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych. Zdecydowana większość przedstawicieli tej grupy wskazała, iż wiedza ogólna i szczegółowa przekazana podczas szkoleń z obszarów związanych z zakresem działań prowadzonych przez ich podmioty była na bardzo wysokim poziomie i umożliwiła wprowadzenie nowych rozwiązań, dotychczas nie stosowanych. Szkolenia umożliwiły także nabycie bardzo konkretnych umiejętności praktycznych, co możliwe było dzięki warsztatowej formie zajęć prowadzonych przez wysoko wyspecjalizowanych trenerów.

Brałam udział w szkoleniu na temat przedszkoli i opieki. Też mi się to przydało, bo otworzyliśmy punkt opieki dziennej zamiast żłobka. Bardzo były pomocne, chodzi mi tu o rozwiązania typu odbiory sanepidowskie, catering.

To było szkolenie online z negocjacji. Rzeczywiście prowadził to pan z biznesu i było ono bardzo dobre, konkretne. Musieliśmy sami prowadzić negocjacje z trudnych tematów.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Według przedstawicieli PES biorących udział w badaniu, bardzo ważne były szkolenia, których celem było omówienie wszelkich aspektów związanych ze specyficznymi rozliczeniami dotyczącymi zatrudniania osób z niepełnosprawnościami oraz pozyskiwania wsparcia z PFRON.

Również uczestnicy projektów szkoleniowych – przedstawiciele podmiotów innych niż OWES i PES – byli zgodni co do tego, że zdobyta wiedza oraz rozwinięte umiejętności są bardzo przydatne i obecnie na co dzień wykorzystują je w swojej pracy. Kompetencje, które nabyli pozwoliły im w dużym stopniu zwiększyć efektywność podejmowanych działań zawodowych.

Ja uczestniczyłam w szkoleniu chociażby dotyczącym jednego procenta. Wykorzystałam tę wiedzę w ten sposób, że wyniki z jednego procenta poszły o 200% do góry, tak że uważam, że jak najbardziej się przydało.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Jeden z uczestników stwierdził, że system szkoleń nieco się różni w zależności od regionu Polski, dlatego też starał się samodzielnie wyszukiwać szkolenia organizowane w różnych regionach kraju, by zdobyć wiedzę jak najszerzą oraz poznać zróżnicowane sposobem interpretowania i analizowania problemów obecnych w sektorze ekonomii społecznej.

Starałem się szukać szkoleń zarówno na południu Polski, na zachodzie i na przykład w Warszawie. Różni się bardzo zarówno kadrą, która prowadzi, sposobem postrzegania pewnych rzeczy. I też na bieżąco starałem się to wykorzystywać oczywiście, że tak. Po to jeżdżę na szkolenia, żeby korzystać.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Wnioski częściowe

Zrealizowane badanie wykazało, że zdecydowana większość ankietowanych, którzy skorzystali ze wsparcia szkoleniowego wykorzystuje nabytą wiedzę i umiejętności w swojej pracy zawodowej. Dominująca część z nich zadeklarowała, że korzysta z niej często. Wyniki te świadczą o wysokiej użyteczności realizowanych działań szkoleniowych.

6.7. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie kompetencji kadr OWES

Pytanie badawcze: Czy w wyniku wsparcia zrealizowanego w ramach Działania 2.9 PO WER zwiększyły się kompetencje kadr Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES)?

W wyniku wsparcia zrealizowanego w ramach Działania 2.9 PO WER, generalnie, poprawie uległa większość elementów stanowiących o jakości działań podejmowanych przez OWES. Niemal $\frac{3}{4}$ badanych przedstawicieli PES potwierdziło, że w wyniku realizacji programu nastąpiło podniesienie kompetencji w zakresie standardów usług OWES (N=214). **Ponad $\frac{1}{3}$ badanych przedstawicieli OWES (N=114) wskazała, że nastąpiło generalne podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej. Zbliżony odsetek badanych potwierdził, że dzięki uczestniczeniu w programie odnotowano wyższą skuteczność realizowanych działań.**

Tabela 5. Jakie efekty osiągnęli Państwo dzięki realizacji projektu:

Efekt	%
Podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej	37%
Zdobycie środków na finansowanie działań	36%
Wyższa skuteczność realizowanych działań	29%

Efekt	%
Podniesienie kompetencji w zakresie standardów usług OWES	28%
Zdobycie nowej wiedzy i umiejętności z zakresu wykorzystania prawa dot. zamówień publicznych	21%
Możliwość skorzystania z pakietu edukacyjnego	16%
Poszerzenie wiedzy/ umiejętności/ doświadczeń	13%
Tworzenie/włączenie się w sieć podmiotów ekonomii społecznej	12%
Wypracowanie działań z zakresu koordynacji PES	12%
Podniesienie kompetencji w zakresie wspierania PES w ubieganiu się o zamówienia publiczne	9%
Stworzenie/rozwój znaku jakości	8%
Współpraca z podmiotami działającymi na rynku komercyjnym	8%
Możliwość skorzystania z kompleksowego programu edukacyjnego zwiększającego poziom zlecenia i powierzania przez JST realizacji usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej	2%
Uczestnictwo w programie studiów menedżerskich lub MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym	1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami OWES, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N= 298).

6.7.1. Wzrost kompetencji w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi (wypracowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) i standardami efektywnościowymi

Uczestniczący w badaniu IDI/VIDI realizatorzy projektów w Działaniu 2.9 PO WER, którzy wdrazali wsparcie skierowane do OWES, jednoznacznie wskazywali, że w wyniku zrealizowanego wsparcia nastąpił wzrost kompetencji kadr OWES w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi i efektywnościowymi. Wpływ interwencji w tym zakresie oceniano wysoko lub bardzo wysoko, z przewagą ocen najwyższych (5). Wskazywano przy tym, że w ramach projektów wdrażano kompleksowe wsparcie, służące podniesieniu umiejętności kadr OWES w zakresie wspierania przedsiębiorstw społecznych oraz wzrostowi świadomości wspieranych podmiotów nt. istotności dostępności usług społecznych i konieczności ich tworzenia, w tym na bazie istniejących PES.

Nasze działanie przede wszystkim polega na tym, że pokazujemy OWES w jaki sposób mogą wspierać przedsiębiorstwa społeczne w realizacji usług społecznych [...] od kilku, może 10 lat, sektor ekonomii społecznej w dużym stopniu nastawia się na świadczenie usług społecznych [...]. Świadomość tego powoli wzrasta i to jest nasza rola, żeby pokazywać, w jaki sposób to zrobić. Zbudowaliśmy modele wiązek usług społecznych, które są realizowane przez przedsiębiorstwa społeczne i pokazujemy m.in. OWES, w jaki sposób mogą wspierać swoje przedsiębiorstwa społeczne, w tym, żeby dotrzeć do tego końcowego odbiorcy, czyli do tej społeczności lokalnej, czy to poprzez samorząd czy to poprzez wolny rynek.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Powyższe wnioski potwierdzali sami uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych oraz wywiadach grupowych. Zgodnie z deklaracjami respondentów – uczestników badania IDI – otrzymane wsparcie przyczyniło się do podniesienia ich kompetencji w zakresie świadczenia usług zgodnie z wypracowanymi w ramach PO KL standardami jakościowymi i efektywnościowymi. Nabyta wiedza i kompetencje są – jak wskazywano – wykorzystywane w ramach prowadzonej działalności.

Tak, w ogóle jako OWES pracujemy na standardach i zależy nam, aby nasze działania były najwyższej jakości. I te wszystkie szkolenia dot. kompetencji kadry pozwalają przede wszystkim na podniesienie wiedzy, kompetencji i później wykorzystanie ich w praktyce. Biorąc udział w działaniach związanych z OWES to za każdym razem wynoszę dla siebie i do działalności społeczności lokalnej.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Również zdecydowana większość uczestników FGI uznała, iż projekty umożliwiły im rozszerzenie wiedzy i kompetencji. Szkolenia, w których brali udział ocenili jako bardzo merytoryczne i przydatne w pracy zawodowej. Zwrócili oni uwagę na fakt, iż wzrost wiedzy i kompetencji przełoży się na wzrost jakości usług świadczonych przez ośrodek.

W moim przypadku to jak najbardziej rozszerzyło to moją wiedzę, kompetencje i cieszę się, że mogłam uczestniczyć w szkoleniu dla doradców ds. integracji.

Też chciałam potwierdzić, że w szkoleniach, w których brałam udział – to była już edycja online, ale były dobre merytorycznie i przydatne.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Bardzo nieliczni respondenci (2 osoby) wskazali, iż nie mają poczucia, aby ich kompetencje wzrosły albo też wzrost ten był minimalny.

Należy podkreślić, iż niektórzy respondenci stwierdzali, że udział w szkoleniach realizowanych zdalnie jest mniej efektywny, niż udział w szkoleniach stacjonarnych. Zdecydowanie preferują oni bezpośredni kontakt z innymi osobami, a ponadto wskazują, że szkolenia online są bardziej nużące i utrudniają koncentrację na zagadnieniach omawianych w czasie spotkań.

Takie czyste czytanie online, to ja po pół godzinie oczy zamykam, bo nie za bardzo widzę te wszystkie cyferki, a jak jest tego 20 godzin, to już w ogóle szaleństwo, po półgodzinie wracam do tego, co było 3 strony wcześniej, bo nie za bardzo mi to wszystko układa.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Według niektórych respondentów szkolenie online nie sprawdza się w przypadku osób zajmujących się reintegracją, bowiem jest to praca bardzo mocno oparta na kontakcie bezpośrednim, czego forma zdalna nie zapewnia. Z kolei respondenci, którzy uczestniczyli w szkoleniu dotyczącym, np. zamówień publicznych bardzo pozytywnie wypowiadali się o kursie w formie online – uznali, że był on bardzo dobrze prowadzony i umożliwił poszerzenie wiedzy z zakresu podejmowanej problematyki.

Nie można zatem wyciągnąć jednoznacznych wniosków, które oceniłyby tylko pozytywnie bądź tylko negatywnie zdalną formę szkoleń, bowiem istotna jest tu podejmowana tematyka – w przypadku nastawienia przede wszystkim na rozwój wiedzy, szkolenia online oceniane są pozytywnie, natomiast jeżeli ich celem jest rozwój konkretnych umiejętności i kompetencji społecznych wówczas respondenci zdecydowanie preferują formę stacjonarną. Podyktowane jest to, jak wskazują badani, koniecznością bezpośredniego kontaktu z drugim człowiekiem, z uwagi na fakt, iż w relacji doradcy z osobą korzystającą z jego usług bardzo ważna jest nie tylko komunikacja werbalna, ale także wszelkie elementy komunikacji niewerbalnej, np. mowa ciała. Ponadto forma stacjonarna szkoleń może być łączona z wizytami studyjnymi, podczas których uczestnicy mogą zapoznać się innowacjami społecznymi wprowadzanymi w różnych regionach kraju.

Pewne rzeczy można zrobić online, a pewnych nie, pewne tematy będą bardziej pasowały do online, a inne mniej, ja brałem udział akurat w szkoleniu dotyczącym zamówień publicznych i powiem szczerze, na pewno podniosły się moje kompetencje, pracowaliśmy na dokumentach. Pan. T. podsyłał mi wzory dokumentów, regulaminów, aktów prawnych, ustaw czy zagadnień prawnych, więc na pewno mnie się ta forma mocno sprawdziła. Natomiast no nie wyobrażam sobie trochę właśnie z animacji czy reintegracji, gdzie jest dużo rzeczy w pracy nad uczestnikami.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Istotnym problemem podczas szkoleń online, na który zwracali uwagę respondenci to kwestie techniczne. Niejednokrotnie zdarzało się, iż słabsze połączenia powodowały zakłócenia uniemożliwiające pełne zrozumienie przekazu wykładowcy, dodatkowo przekaz niejednokrotnie był opóźniony, co powodowało nakładanie się wypowiedzi uczestników i organizatorów szkolenia.

Z drugiej jednak strony respondenci zwracali uwagę na to, iż szkolenia online są mniej absorbujące czasowo oraz umożliwiają spotkanie się w krótkim czasie osób reprezentujących różne subregiony.

Gdyby nie było szkolenia online w zakresie zamówień publicznych to nie brałbym udziału ze względu właśnie na charakter pracy i czas.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Dodatkowo plusem niektórych szkoleń organizowanych zdalnie jest możliwość zapoznawania się z materiałami w czasie dowolnie wybranym przez uczestnika.

Mi akurat forma online pasowała pod tym kątem, że mogłam to szkolenie robić wtedy, kiedy miałam czas, tych treści było bardzo dużo i tak naprawdę pomiędzy spotkaniami, pomiędzy różnymi rzeczami mogłam je robić, świadomie wybrałam to, bo to było online.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Analizując jakość szkoleń należy zwrócić uwagę także na to, iż niezwykle ważna jest tutaj postawa osoby prowadzącej zajęcia i wykorzystane przez nią metody aktywizujące uczestników oraz wzbudzające ich zainteresowanie szkoleniem. Niezwykle istotne jest także według badanych, aby osoba prowadząca szkolenie odznaczała się wysokim poziomem wiedzy, kwalifikacji i doświadczenia praktycznego z zakresu tematyki podejmowanej podczas warsztatów. Ważnym aspektem jest także nastawienie osób biorących udział w szkoleniu – im wyższy jest poziom skorelowania tematyki warsztatów z zadaniami wykonywanymi przez uczestników w codziennym funkcjonowaniu tym większe jest zainteresowanie daną formą i problematyką zajęć szkoleniowych.

6.7.2. Wzrost kompetencji w zakresie świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych

Respondenci uczestniczący w badaniu IDI/VIDI – realizatorzy projektów skierowanych do OWES – wysoko oceniali również wpływ interwencji na wzrost kompetencji kadr OWES w zakresie świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych. Wpływ interwencji w tym zakresie oceniano wysoko lub bardzo wysoko, z przewagą ocen najwyższych (5). W ramach projektów realizowano bowiem działania szkoleniowe i doradcze, przygotowujące uczestników do pozyskiwania zleceń w ramach zamówień publicznych. Jak wskazał jeden z realizatorów, wsparcie w tym zakresie miało charakter indywidualny – każdy z uczestników opracowywał bowiem własny projekt czy to na wymyślonym przykładzie, czy na faktycznej sytuacji danego podmiotu.

Każda osoba uczestnicząca w projekcie opracowywała [...] indywidualne prace – albo zamówienia publiczne już takie rozszerzone, albo też [...] konkretnych przykładach były realizowane te działania doradcze. Jeżeli ktoś już pracował z jakąś JST, to miał [...] również możliwość przepracowania sobie tych rzeczy podczas szkolenia i podczas doradztwa/konsultacji z trenerem.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Powyższe wnioski potwierdza analiza wywiadów pogłębionych oraz wywiadów grupowych z odbiorcami wsparcia, tj. przedstawicielami OWES. Respondenci, którzy skorzystali ze wsparcia w analizowanym zakresie, wskazywali, że dzięki udziałowi w projekcie nabyli/podnieśli swoje kompetencje w obszarze świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych. Jak zauważył jeden z uczestników badania, kwestia zamówień publicznych jest na tyle skomplikowana, że niezbędne jest wsparcie w tym zakresie samych OWES,

tak, by pomoc kierowana przez te podmioty do PES mogła być skuteczna i przynieść zamierzone korzyści.

Poczułem się pewniej w tym obszarze. [...], to zagadnienie [dotyczące zamówień publicznych] jest mocno skomplikowane i żeby je przekazywać dalej, trzeba mieć wiedzę [na ten temat]. Ze względu na skomplikowanie materii, [szkolenia w tym zakresie] są moim zdaniem niezbędne.

To nam pomogło współpracować z miastem Poznań w zakresie wypracowania regulaminu zamówień publicznych, w tym w zakresie kierowania ich do PES. Tutaj ta wiedza bardzo nam się przydała.

Źródło: Badanie IDI/VIDI oraz FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Wnioski częściowe

W wyniku wsparcia zrealizowanego w ramach Działania 2.9 PO WER w wysokim stopniu zwiększyły się kompetencje kadr OWES, zarówno w zakresie świadczenia usług zgodnie ze standardami jakościowymi (wypracowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) i standardami efektywnościowymi, jak również w odniesieniu do możliwości świadczenia PES indywidualnego doradztwa w pozyskiwaniu zleceń w ramach zamówień publicznych.

6.8. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie dostrzegalności, znaczenia i wiarygodności PES

Pytanie badawcze: Czy w wyniku oferowanego wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER poprawiła się dostrzegalność PES i ich znaczenie w gospodarce oraz czy zwiększyła się wiarygodność PES wobec partnerów biznesowych i klientów?

Realizatorzy projektów w Działaniu 2.9 PO WER, którzy wdrażali wsparcie skierowane do PES, w ramach badania IDI/VIDI zgodnie deklarowali, że wskutek wdrożonego wsparcia nastąpiła zmiana pozycji zajmowanej przez PES w gospodarce. Zmiana ta przejawiała się przede wszystkim:

- większą dostrzegalnością tych podmiotów w środowisku (dla partnerów oraz klientów) oraz wzrostem znaczenia PES dla mieszkańców, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- wzrostem wiarygodności tych podmiotów wobec partnerów biznesowych i klientów.

Zgodnie z deklaracjami respondentów, zmiany w ww. zakresie były co najmniej dość znaczące. W skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 5 – ocenę najwyższą, oceny badanych wahały się od 2 do 5 zarówno w przypadku pierwszego, jak i drugiego ze wskazanych aspektów, choć wśród nich przeważały oceny dobre i bardzo dobre (4 i 5). Różnice w ocenach wynikały ponadto głównie z trudności beneficjentów w oszacowaniu skali wpływu interwencji na analizowane obszary, a nie

z niskiej skuteczności wsparcia. Jedna z osób uczestniczących w badaniu, która jako jedyna wskazała na oceny 2, deklarowała przy tym, że wpływ projektu na sytuację PES byłby większy, gdyby tego typu działania realizowane były przez dłuższy czas, a najlepiej – stale. Interwencja bowiem, choć skuteczna, z uwagi na czas trwania miała ograniczone możliwości oddziaływania na sytuację wspieranych podmiotów.

[Oceny] 5 to bym mogła dać, jakbyśmy mieli środki na budowanie naszego wizerunku przez jakieś 3-4 lata, a to, co my zrobiliśmy, to najpierw zbudowaliśmy model, a potem o tym opowiedzieliśmy szybko. Więc ja bym powiedziała, że projekt wpłynął [na sytuację PES] na poziomie między 2 a 3. Ale uważam, że gdybyśmy mogli działać dłużej, to pewnie ta ocena by rosła, bo nie można przerywać takich działań.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Także uczestnicy projektów deklarowali w większości, że otrzymane wsparcie przyczyniło się do zwiększenia ich dostrzegalności w środowisku, wzrostu ich znaczenia dla mieszkańców oraz wiarygodności PES wobec partnerów biznesowych i przede wszystkim klientów. Jak wskazywali respondenci, skutek udziału w projekcie reprezentowane przez nich PES rozszerzały swoją działalność i zwiększyły promocję, docierając tym samym do szerszej grupy odbiorców i stając się bardziej rozpoznawalnymi. Wzrosło również zaufanie społeczne do realizowanych przez nie działań, a co za tym idzie – poziom zainteresowania możliwością korzystania z oferowanych produktów czy usług PES.

[...] z biegiem czasu to zaufanie [klientów do nas] jest większe, coraz częściej polecają nas swoim znajomym, sąsiadom, więc te nasze usługi są bardziej dostrzegalne.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Również przedstawiciele PES uczestniczący w badaniu FGI zostali poproszeni o dokonanie oceny czy i na ile, na skutek wsparcia uzyskanego w ramach Działania 2.9 PO WER zmieniło się miejsce reprezentowanej przez nich jednostki w gospodarce. Również przedstawiciele PES uczestniczący w badaniu FGI twierdzili, że realizowane projektu pozwoliły na rozwój ich jednostek. Docenione zostało także doradztwo finansowo-merytoryczne oraz organizowane szkolenia.

Udział w projekcie wpłynął także na wzrost zaufania oraz rozpoznawalności przedsiębiorstw. Szczególnie doceniono możliwość udziału we franczyzie, jasno określającej zarówno obowiązki, jak i prawa każdej ze stron i zapewniającej możliwość realizacji zarówno wspólnych, jak i indywidualnych działań pod jednym, bardziej rozpoznawalnym „znakiem firmowym”. Sieć współpracy w formie franczyzy dawała ponadto jej członkom szansę na wymianę dobrych praktyk pomiędzy różnymi jednostkami (franczyzodawcą a franczyzobiorcami i między franczyzobiorcami). Warto podkreślić, że zdaniem członków tego typu sieci, działania wspólne, kooperacyjne przynoszą więcej korzyści, dzięki łączeniu doświadczeń oraz mocnych stron każdej z jednostek, niż w przypadku działania samodzielnego.

Jeśli chodzi o innowacje społeczne i udział w projekcie franczyzy społecznej na pewno bym zwrócił bardzo dużą uwagę na to, że dało to nam możliwość wymiany dobrych praktyk z różnymi innymi jednostkami, co na pewno przełożyło się też na większą liczbę odbiorców i też na naszą świadomość jako spółki, że faktycznie możemy zaistnieć jeszcze bardziej w tym trzecim sektorze.

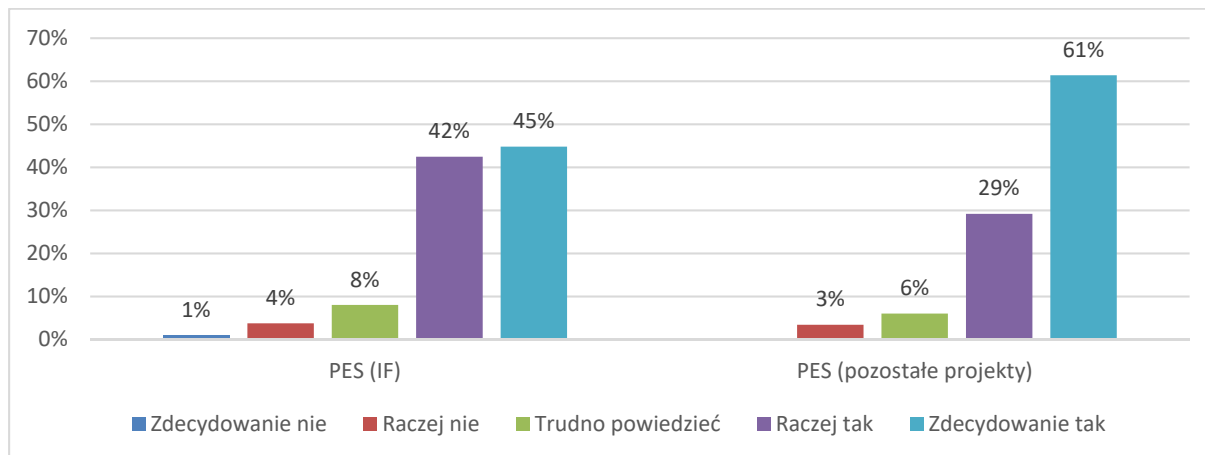
Bo tych spółdzielni jest 5 w tej franczyzie i każdy jest z czegoś lepszy i każdy może się wypowiedzieć w tej dziedzinie, więc na pewno sporo nam to pomogło i dalej pomaga, bo na pewno będziemy dalej w tej kooperacji. Myślę, że to jest na pewno bardzo fajny pomysł, żeby się takie podmioty łączyły i jeśli będzie taka możliwość, żeby się z kimś połączyć w przyszłości, mimo że z wieloma fundacjami też współpracujemy to na pewno w czymś takim chcielibyśmy wziąć udział.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Respondenci zwracali także uwagę na fakt, że wiedza oraz umiejętności zdobyte w trakcie szkoleń przełożyły się na zrealizowanie skutecznych projektów skierowanych do lokalnej społeczności – zostały one pozytywnie ocenione przez uczestników, a tym samym wpłynęło to na zbudowanie dobrej opinii o działalności przedsiębiorstwa.

Analogiczne wyniki uzyskano w ramach badania ankietowego, które pokazało, że wsparcie, z którego korzystały PES w ramach Działania 2.9 PO WER wpłynęło pozytywnie na wszystkie analizowane wymiary ich funkcjonowania. Pierwszy z nich obejmował poprawę sytuacji rynkowej (konkurencyjności) wspartych podmiotów. Nastąpiła ona w przypadku 87% badanych PES, które skorzystały ze wsparcia w formie IF (N=185) oraz 90% tych podmiotów, które brały udział w pozostałych typach projektów (N=211). W drugiej z badanych grup znacznie częściej pojawiły się ponadto opinie potwierdzające wzrost konkurencyjności w stopniu zdecydowanym (różnica wynosi 16%).

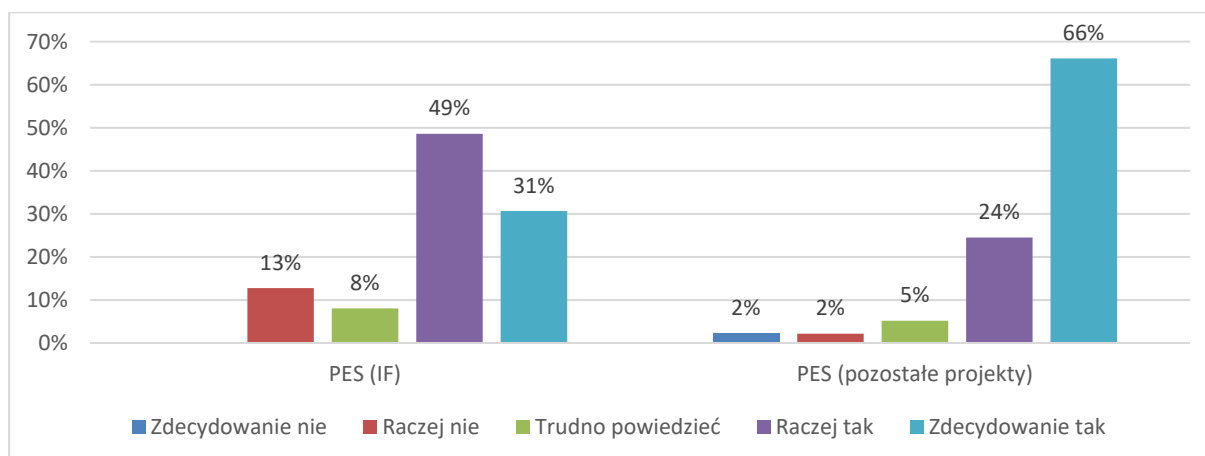
Wykres 14. Czy wsparcie, z którego skorzystał Państwo dzięki udziałowi w Programie przyczyniło się do poprawy Państwa sytuacji rynkowej (czy wzrosła konkurencyjność Państwa podmiotu)?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Element dostrzegalności (rozpoznawalności wśród klientów) wzrósł w opinii 80% (N=168) podmiotów objętych wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER i aż o 90% wśród PES korzystających z innych form wsparcia w ramach Programu (N=211).

Wykres 15. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła dostrzegalność Państwa podmiotu?

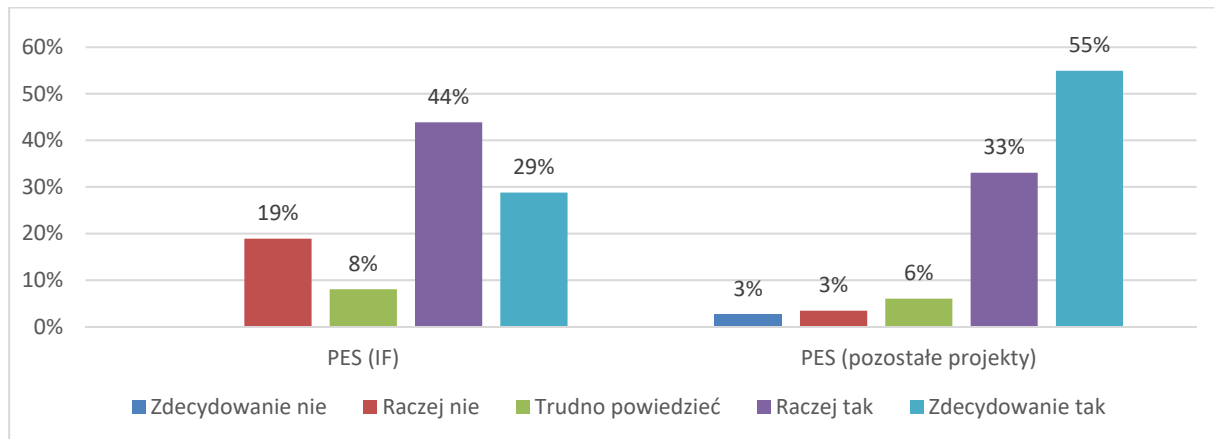

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Trzecim wymiarem funkcjonowania podmiotów objętych wsparciem był **wzrost wiarygodności** podmiotu w oczach partnerów biznesowych. Wzrost ten odnotowali wszyscy reprezentanci badanych OWES oraz niemal 3/4 (N=154) przedstawicieli PES objętych wsparciem w postaci IF w ramach

Działania 2.9 PO WER. Znacznie wyższy wzrost wiarygodności zadeklarowali przedstawiciele tych PES, które zostały wsparte w ramach innych form wsparcia, w tym sieci współpracy. W ich przypadku wzrost w analizowanym zakresie deklarowało aż 88% (N=208) badanych podmiotów.

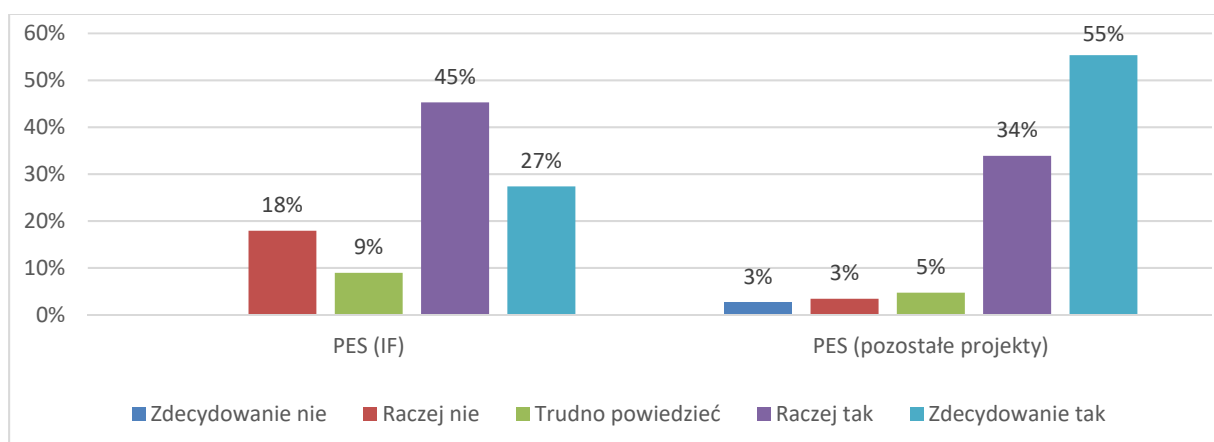
Wykres 16. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła wiarygodność Państwa podmiotu w oczach partnerów biznesowych?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Analogicznie kształtuje się samoocena wiarygodności PES w kontekście ich klientów. Również w tym wypadku ¾ PES objętych wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER potwierdziło wzrost tej wiarygodności (N=155). Podobnie, jak w poprzednio opisywanych elementach wzrost ten był częściej dostrzegany przez PES, które korzystały z innych form wsparcia w ramach Programu (88%, N=205).

Wykres 17. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła wiarygodność Państwa podmiotu w oczach klientów?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Wnioski częściowe

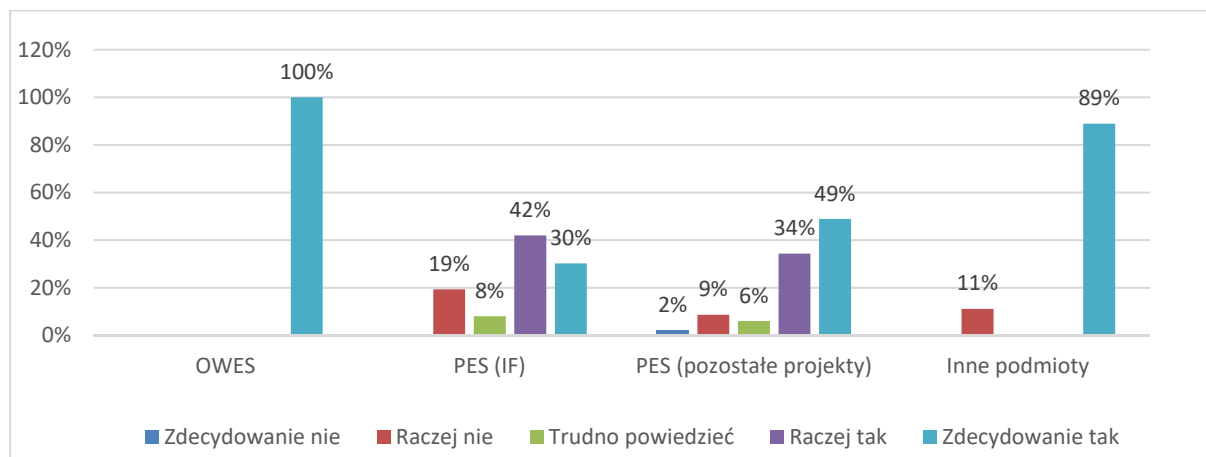
W oparciu z zrealizowane badanie należy ocenić, że wsparcie udzielone PES w ramach Działania 2.9 PO WER miało szeroki korzystny wpływ na sposób funkcjonowania wspartych podmiotów, przyczyniając się zarówno do wzrostu dostrzegalności podmiotów, jak też ich wiarygodności wobec partnerów biznesowych oraz ogólnej poprawy ich sytuacji rynkowej.

6.9. Wpływ realizowanej interwencji na podniesienie poziomu konkurencyjności PES

Pytanie badawcze: Czy, a jeżeli tak, to w jaki sposób, w wyniku wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER zwiększyła się zdolność PES do konkurowania o rynek (w tym o zamówienia publiczne) z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej oraz zabiegania o zamówienia wspólnie z tymi podmiotami? Czy zostały zaobserwowane koalicje zewnętrznych podmiotów z PES?

W świetle deklaracji badanych przedstawicieli PES, w wyniku wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER zwiększyła się ich zdolność do konkurowania z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej. Wzrost ten potwierdziło 72% (N=153) przedstawicieli PES objętych wsparciem w formie IF oraz 83% ankietowanych reprezentujących podmioty, które skorzystały z innych form wsparcia niż IF (N=194).

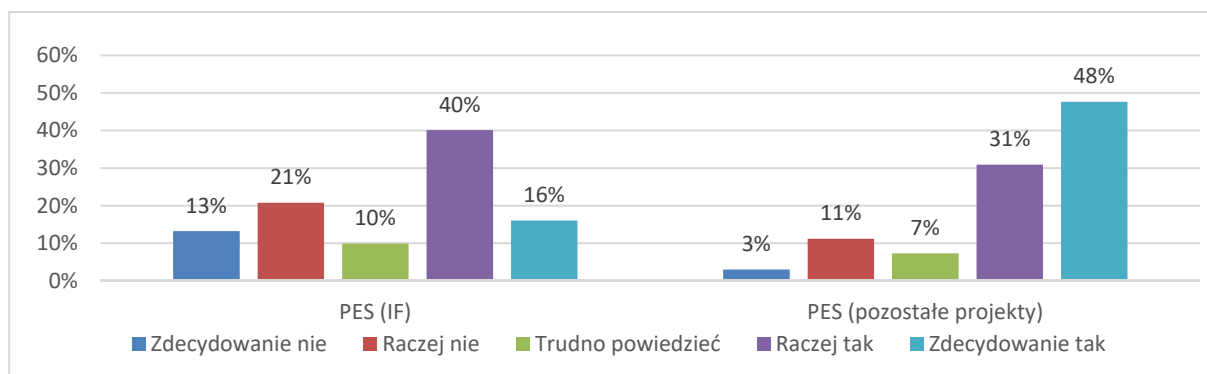
Wykres 18. Wzrost zdolności pomiotu do konkurowania z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Wzrosła również konkurencyjność w obszarze zamówień publicznych, co potwierdziło 56% badanych reprezentantów PES, które uzyskały wsparcie w formie zwrotnej (N=119). Wskaźnik deklarowanego wzrostu konkurencyjności był znacznie wyższy w przypadku PES, które skorzystały z innych form wsparcia (79%, N=183).

Wykres 19. Wzrost konkurencyjności w obszarze zamówień publicznych

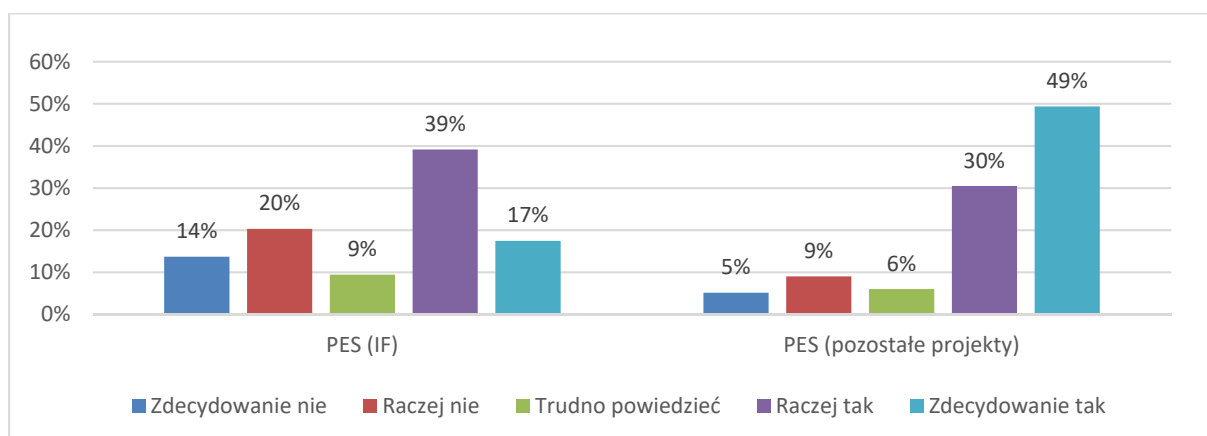

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Warto pamiętać, że PES z założenia nie pełnią funkcji biznesowych (przynoszenie zysku), a jedynie funkcje społeczne (niwelowanie dysproporcji zawodowych w kategoriach grup dewaloryzowanych). Ich głównym celem nie jest zatem konkurowanie z podmiotami komercyjnymi. **W związku z tym można stwierdzić, że konkurencyjność PES wobec firm komercyjnych jest wynikiem wsparcia zewnętrznego, co potwierdza tezę o skuteczności i efektywności tego wsparcia.**

O wysokim prawdopodobieństwie powyższej tezy świadczy też kolejne zjawisko, mianowicie wspólne zabieganie PES i podmiotów komercyjnych o zamówienia publiczne. Zjawisko to potwierdzili wszyscy badani przedstawiciele OWES, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER oraz 56% PES, które skorzystały ze wsparcia w formie IF (N=120) i 79% PES, które skorzystały z innych form wsparcia (N=186).

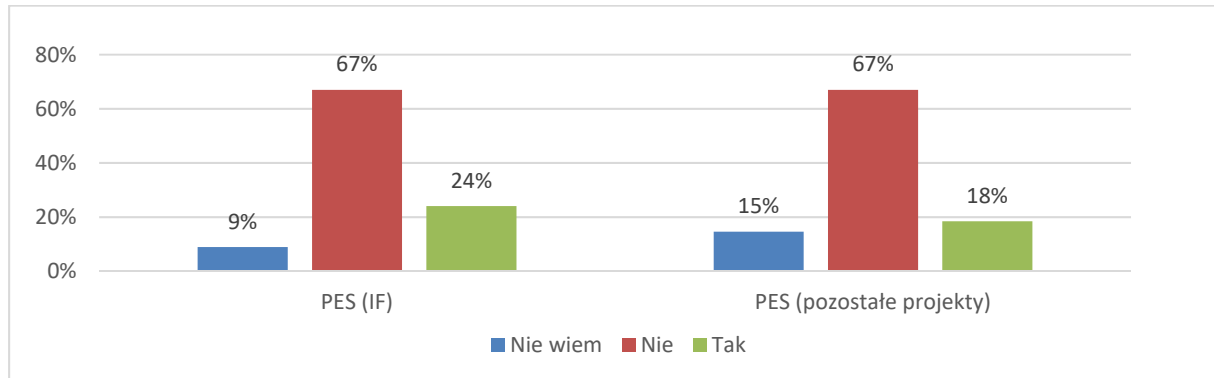
Wykres 20. Wzrost zdolności do zabiegania o zamówienia wspólnie z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Mniej niż 1/4 PES, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER potwierdziła, że zawiązała koalicję z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej. Wśród podmiotów tych częściej znajdowały się PES, które skorzystały ze wsparcia w formie zwrotnej (24%, N=51), nieco rzadziej natomiast były to PES, które objęto innymi rodzajami wsparcia (18%, N=43).

Wykres 21. Czy podmiot zawiązał koalicję z podmiotem (lub z podmiotami) spoza sektora ekonomii społecznej?

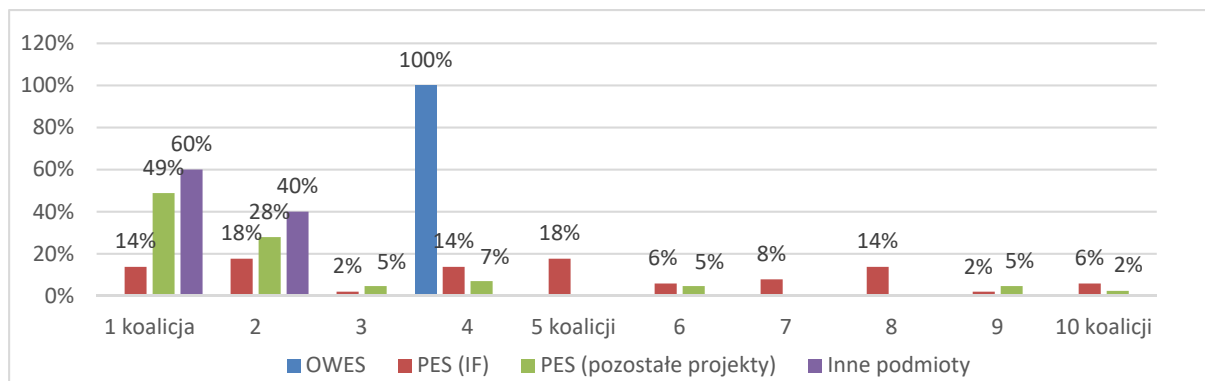
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Przeprowadzone badanie pokazało, że najwięcej tego rodzaju koalicji zawiązały PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (łącznie 242 koalicje), zdecydowanie mniejsza liczba dotyczyła PES, które uzyskały wsparcie w innej formie niż IF (ogółem 103 koalicje), najmniej koalicji zawiązały z kolei innego rodzaju podmioty (razem 7 koalicji).

Ogółem, wskaźnik liczby koalicji dla PES objętych wsparciem w postaci IF w ramach 2.9 PO WER wyniósł średnio 4,74, a dla podmiotów wspartych innymi formami wsparcia – 2,39. **Świadczy to o skuteczności Działania 2.9 PO WER w zakresie integracji PES z podmiotami komercyjnymi.**

Jeśli chodzi o częstotliwość odpowiedzi udzielanych przez przedstawicieli poszczególnych rodzajów podmiotów, które skorzystały ze wsparcia, to w przypadku OWES wskazywano za każdym razem, że liczba zawiązanych koalicji wynosiła 4 (100% odpowiedzi), jeśli chodzi o PES, które uzyskały wsparcie w formie IF, najczęściej deklarowali oni, że zawiązywali 2 lub 5 koalicji (po 15% odpowiedzi), ankietowani przedstawiciele PES, które uzyskały inne wsparcie niż w formie zwrotnej oraz przedstawiciele innych podmiotów na ogół wskazywali na zawiązywanie 1 koalicji (kolejno 49% i 60% odpowiedzi).

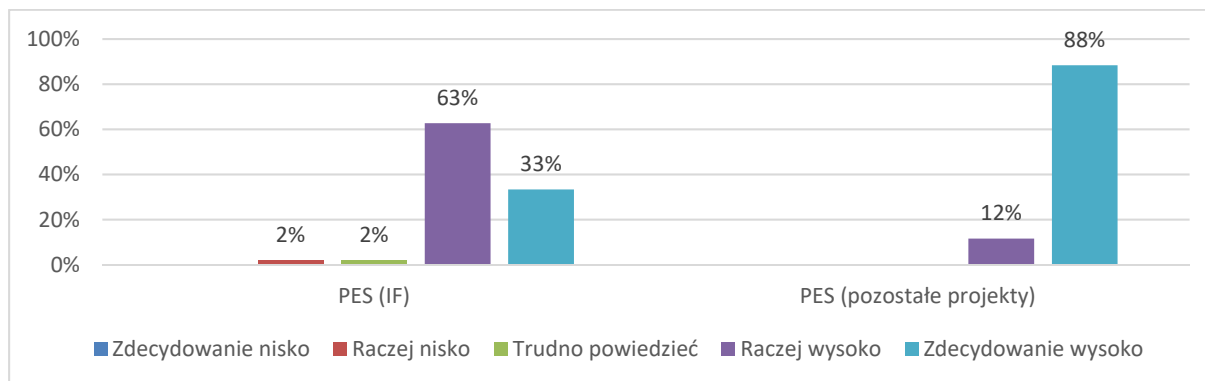
Wykres 22. Liczba zawiązanych koalicji z podmiotami spoza sektora ES

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Zarówno PES, które skorzystały ze wsparcia w formie IF, jak i te, które uzyskały w ramach Działania 2.9 PO WER innego rodzaju wsparcie, bardzo wysoko lub wysoko oceniły skuteczność zawiązanych koalicji. W przypadku pierwszej wskazanej grupy było to łącznie 96% odpowiedzi zdecydowanie wysoko i raczej wysoko (N=49), w przypadku drugiej grupy – łącznie 100% odpowiedzi (N=43). Warto jednak podkreślić, że wyżej skuteczność tych koalicji ocenili jednak przedstawiciele drugiej wymienionej grupy (aż 88% odpowiedzi „zdecydowanie wysoko”).

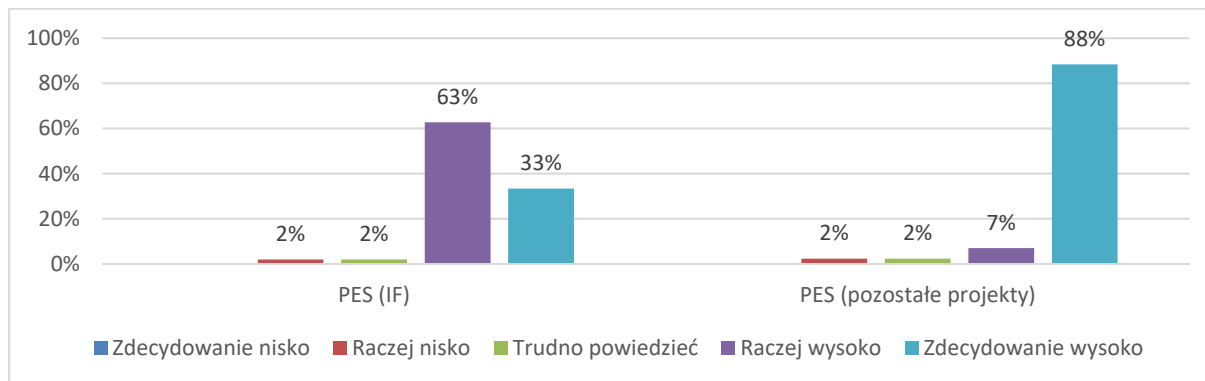
Wykres 23. Ocena skuteczności zawiązanych koalicji (czy przynoszą zakładane rezultaty)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Bardzo wysoko została także oceniona użyteczność zawiązanych koalicji. Jeśli chodzi o PES objęte wsparciem zwrotnym, odsetek odpowiedzi wskazujących na bardzo wysoką lub wysoką użyteczność wynosił 96% (N=49), a dla podmiotów wspartych w ramach innego typu projektów było to łącznie 95% (N=41). Podobnie jak w przypadku oceny skuteczności, średnio wyżej użyteczność tych koalicji oceniali przedstawiciele drugiej badanej grupy (aż 88% odpowiedzi „zdecydowanie wysoko”).

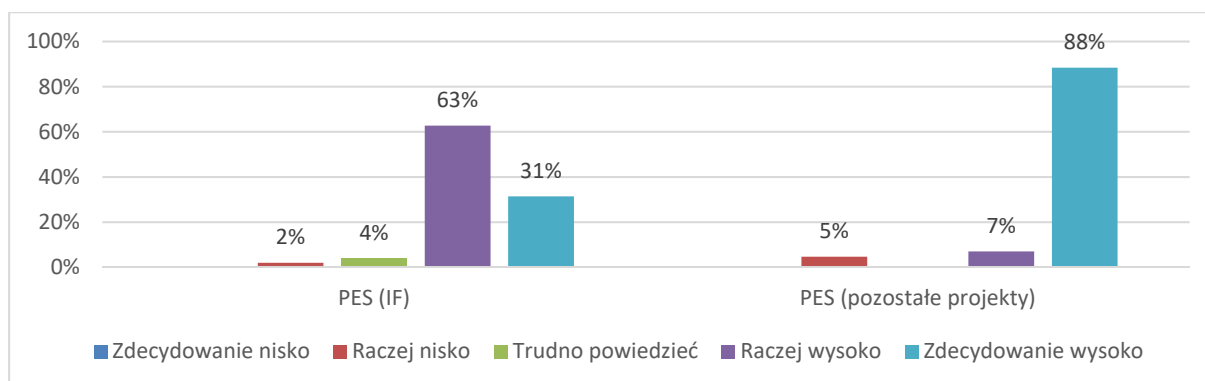
Wykres 24. Ocena użyteczności zawiązanych koalicji (czy są adekwatne do zidentyfikowanych potrzeb)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Trzecim badanym elementem była efektywność ekonomiczna zawiązanych koalicji. Również w tym przypadku zdecydowana większość ankietowanych przedstawicieli PES potwierdziła, że efektywność ta była wysoka lub bardzo wysoka. W przypadku PES, które uzyskały wsparcie w formie IF ocen takich udzieliło łącznie 94% podmiotów (N=48), z kolei w przypadku PES, które skorzystały z innych form wsparcia było to łącznie 95% (N=41). Podobnie jak we wcześniejszych aspektach, w przypadku pierwszej grupy częściej udzielano odpowiedzi „raczej wysoko”, z kolei w przypadku drugiej – zdecydowanie dominowały oceny „zdecydowanie wysoko”.

Wykres 25. Ocena efektywności ekonomicznej zawiązanych koalicji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Analiza powyższych wyników wskazuje, że na skutek wsparcia zrealizowanego w ramach Działania 2.9 PO WER nastąpił wzrost zdolności PES do konkurowania o rynek (w tym o zamówienia publiczne) z podmiotami spoza sektora ES oraz zabiegania o zamówienia wspólnie z tymi podmiotami. Należy jednak zwrócić uwagę, iż średnio co czwarty PES korzystający ze wsparcia w postaci IF oraz co piąty

podmiot korzystający z innych form wsparcia dzięki udziałowi w Programie nawiązał koalicję z podmiotem spoza ES. Wskaźnik liczby koalicji dla PES wyniósł odpowiednio średnio 4,74 i 2,39, co świadczy o skuteczności Działania 2.9 PO WER w zakresie integracji PES z podmiotami komercyjnymi.

Zgodnie z wynikami badania IDI/VIDI z realizatorami projektów wdrażającymi wsparcie skierowane do PES, choć interwencja w ramach Działania 2.9 PO WER nie pozostała bez wpływu na konkurencyjność tych podmiotów, jest zbyt wcześnie, by wskazać skalę tych zmian. Wskutek interwencji zwiększony został potencjał tych podmiotów, a także ich świadomość nt. potrzeby współpracy z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej w zabieganiu o zamówienia publiczne. Kwestie te zostały ponadto uwzględnione w ramach planów na przyszłość PES. Część wspartych podmiotów rozwinęła ponadto swoją działalność lub przebranżowiła się, podnosząc tym samym swoją atrakcyjność dla potencjalnych klientów i partnerów.

[W ramach projektu PES dowiedziały się, że] to, czego nie są w stanie zrealizować w pojedynkę, bo np. nie dysponują odpowiednimi zasobami kadrowymi albo odpowiednim zapleczem materialnym, odpowiednią infrastrukturą, [mogą wdrożyć w ramach współpracy z innymi podmiotami, tak, żeby wystartować do zamówień publicznych. To właśnie jest tutaj zauważalne, dlatego wspomnijmy, że to jest też wartość dodana. Ale tak jak mówię, nie jestem w stanie wskazać jakiejś wysokiej oceny, bo jest za wcześnie na takie rezultaty, ale [...] myślę, że nawet patrząc na to, jak podchodzą do tego podmioty, to mogłyby być to nawet 4.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Sami uczestnicy projektów uczestniczący w badaniu jakościowym w większości wskazywali jednak, że otrzymane wsparcie przełożyło się na wzrost ich konkurencyjności na rynku, w tym w sektorze zamówień publicznych. Choć nie wszyscy przedstawiciele PES ubiegali się dotychczas o zamówienia publiczne, to ci, którzy się o nie starali, deklarowali najczęściej, że udało się je skutecznie przeprowadzić i wdrożyć zaplanowane działania.

To wsparcie bardzo nam się przydało. Usystematyzowało nasza wiedzę [...]. Dostaliśmy też pakiety dokumentów [określających] od A do Z, jak otworzyć daną placówkę. Czy to ma być placówka opieki nad dzieckiem, czy przedszkolna, czy senioralna. I [...] wydaje się, że [teraz] już mamy taką wiedzę i takie zaplecze projektowe, że jesteśmy konkurencyjni na naszym rynku. [...] Bo właśnie wiedza zdobyta na szkoleniach pozwoliła nam przygotować [późniejsze] projekty, które napisałam. I dzięki temu uzyskaliśmy fundusze, żeby móc je zrealizować.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Część z objętych wsparciem PES realizowała swoje cele w ramach współpracy z innymi podmiotami. Co więcej, współpracę tą oceniano pozytywnie. Nie było to jednak regułą. Część podmiotów uczestniczących w projektach, które wzięły udział w badaniu IDI/VIDI, deklarowała, że do tej pory nie nawiązano żadnej koalicji w celu realizacji zaplanowanych interwencji. Wspólne działanie z podmiotami zewnętrznymi nie zawsze mieściło się ponadto w planach na przyszłość badanych PES.

Wynikało to jednak w głównej mierze z nieprzewidywalności kierunku dalszych działań, a co za tym idzie – potrzeby ewentualnej współpracy z innymi podmiotami.

Cały czas współpracujemy z różnymi fundacjami i stowarzyszeniami [...]. Organizujemy dużo koncertów charytatywnych, różnych akcji skierowanych m.in. do seniorów. Na bieżąco mamy zawiązane współprace i planujemy oczywiście dalej współpracować [w tym zakresie].

[Dotychczas zawiązywaliśmy koalicji z podmiotami zewnętrznymi]. Na ten moment nie jestem w stanie przewidzieć, jakie projekty zostaną ogłoszone, co się wydarzy, a nie zawsze udział podmiotów zewnętrznych jest mile widziany w projektach.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

O ocenę wpływu wsparcia udzielonego ich podmiotom w ramach Działania 2.9 PO WER na wzrost konkurencyjności PES na rynku poproszeni zostali również przedstawiciele tych jednostek, którzy uczestniczyli w wywiadzie grupowym. W większości stwierdzili oni, że wpływ ten można ocenić pozytywnie. Zwrócono przede wszystkim uwagę na nawiązanie współpracy łączącej przedstawicieli różnych jednostek działających w środowisku lokalnym, co przełożyło się na zdecydowane zwiększenie kontaktów biznesowych, czy realizacji projektów z samorządowymi jednostkami organizacyjnymi, np. z wojewódzkim urzędem pracy (WUP).

Oczywiście, że pojawiła się współpraca. Przede wszystkim myślenie w aspekcie nowych produktów i usług zawsze generuje nową współpracę choćby w jak naszym przypadku z agroturystyką, około rolniczą, producentów produktów lokalnych.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Respondenci podkreślili także, iż dzięki projektom wzrosła świadomość społeczna dotycząca sektora ekonomii społecznej co przełożyło się na wzrost zainteresowania ich działaniami, zwłaszcza wśród osób starszych. Obecnie jednostki sektora ekonomii społecznej mogą konkurować z placówkami komercyjnymi świadczącymi usługi opiekuńcze. Jednocześnie jednak badani zwrócili uwagę na bardzo ważną kwestię, jaką są zapisy prawa dotyczące organizowania przetargów – podkreślono, iż niezwykle rzadko podmioty ekonomii społecznej są brane pod uwagę w postępowaniach przetargowych, rzadko też kieruje się do nich zapytania ofertowe. Jednak, jak dodała jedna z respondentek, ogromną rolę odgrywa tutaj świadomość społeczna władarzy gmin – im wyższa jest ta świadomość w zakresie zadań, jakie pełnią podmioty ekonomii społecznej (przede wszystkim zapewnienie zatrudnienia osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym), tym częściej ogłaszane są przetargi skierowane do podmiotów ekonomii społecznej, zwłaszcza zajmujących się świadczeniem usług gastronomicznych.

Wnioski częściowe

W wyniku szeroko rozumianego wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER zwiększyła się zdolność PES do konkurencyjności na rynku (w tym o zamówienia publiczne) z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej, jak również zabiegania o zamówienia wspólnie z tymi podmiotami. Dzięki udziałowi w projektach (przede wszystkim w ramach utworzonych i rozwijanych sieci współpracy) podmioty te zawiązały również liczne koalicje zewnętrzne, tj. współprace z instytucjami innymi niż podmioty ekonomii społecznej.

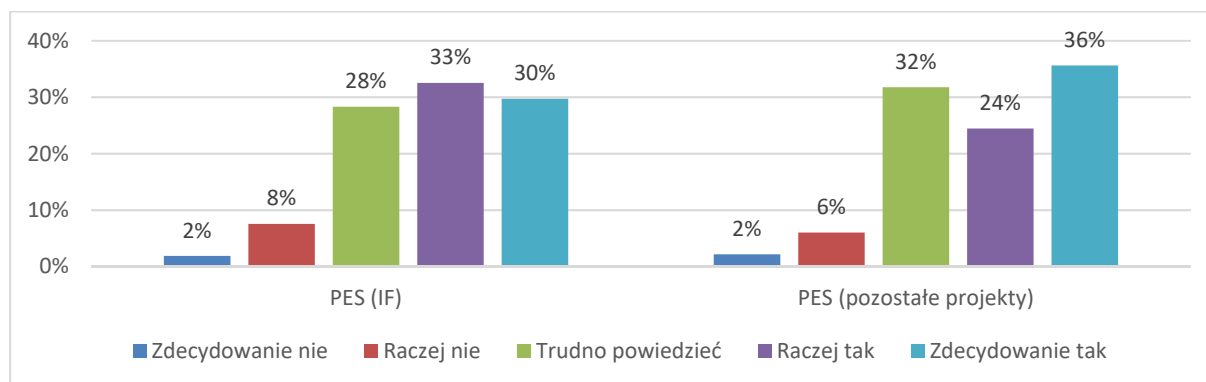
6.10. Wpływ realizowanej interwencji na zwiększenie popytu na produkty i usługi świadczone przez PES

Pytanie badawcze: W jaki sposób realizacja wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wpłynęła na zwiększenie popytu na produkty i usługi oferowane przez PES?

Dominująca część badanych PES potwierdziła, że wsparcie uzyskane przez nie w ramach Działania 2.9 PO WER przyczyniło się do wzrostu popytu na oferowane przez nie produkty i usługi. Wzrost tego rodzaju zadeklarowało łącznie 63% ankietowanych reprezentujących PES, które skorzystały ze wsparcia zwrotnego (N=132) oraz 60% ankietowanych przedstawicieli PES, które skorzystały z innego rodzaju wsparcia (N=140).

Wskazane wyniki świadczą o wysokiej skuteczności wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER w odniesieniu do omawianego zagadnienia.

Wykres 26. Czy uzyskane wsparcie przyczyniło się do wzrostu popytu na produkty i usługi oferowane przez podmiot?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami PES, które uzyskały wsparcie w formie IF (N=241) oraz z PES, które skorzystały z innych form wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=235).

Potwierdzają to wyniki badania jakościowego. Realizatorzy projektów skierowanych do PES, którzy wzięli udział w badaniu IDI/VIDI, w większości deklaruowali, że zrealizowane wsparcia miało pozytywny wpływ na zwiększenie popytu na produkty i usługi oferowane przez PES. Na zmianę w tym

zakresie miały wpływ przede wszystkim dwa czynniki. Pierwszym z nich było wspomniane **zwiększenie dostrzegalności tych podmiotów i ich wiarygodności dla partnerów i klientów**. Dzięki promowaniu i informowaniu o działalności PES, które wiązało się z promowaniem samych projektów, nastąpiło zderzenie między PES a osobami czy podmiotami, które dotychczas nie interesowały się ich działalnością, a które mogłyby być potencjalnie zainteresowane ich ofertą.

[...] dzięki temu, że można było o tych projektach i o tych usługach mówić publicznie, to okazywało się, że jest takie zapotrzebowanie i jest taka grupa klientów, która ceni sobie wartości, które niosą za sobą przedsiębiorstwa społeczne. Zatem taki wpływ pozytywny jest dzięki upowszechnianiu w ogóle ekonomii społecznej w świadomości ludzi, zarówno klientów, jak i partnerów.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Kolejnym z czynników mających pozytywny wpływ na zwiększenie popytu na produkty i usługi oferowane przez PES był **rozwój oferty tych podmiotów/dopasowanie oferty do potrzeb potencjalnych odbiorców**, jaki nastąpił na skutek otrzymanego wsparcia. Część PES po udziale w projektach zaczęła bowiem świadczyć usługi niedostępne dotychczas w ramach ich działalności z uwagi na ograniczone możliwości rozwoju, a które to usługi spotkały się z dużym zainteresowaniem ze strony klientów.

Zgodnie z analizą wyników badania IDI/VIDI z realizatorami projektów, popyt na usługi PES nie tylko utrzyma się przez dłuższy czas, ale jeszcze będzie wzrastał. Choć projekt dał istotne możliwości rozwoju PES, to – jak wskazał jeden z respondentów – pozwolił on jedynie w niewielkim stopniu zaspokoić istniejące potrzeby. Potrzebna jest zatem kontynuacja działań, które koncentrowały się na wsparciu potencjału PES i zwiększeniu ich możliwości w zakresie zaspokajania potrzeb odbiorców.

[Popyt na usługi PES] będzie jeszcze rósł. Problem polega na tym, że nie mamy środków na to, żeby go zaspokoić. To jest problemem. PES jest w stanie odpowiedzieć na zapotrzebowanie, ma kompetencje, zasoby. Pewnie nie wszędzie, i nie wszystkie usługi, ale tam, gdzie to testowaliśmy, to nie było takiej sytuacji, że nie było tego popytu i że on nie wzrastał w trakcie realizacji [wsparcia], gdzie np. zakładano, że będzie wsparciem opieki wytchnieniowej będzie np. objętych 30 rodzin, a po pół roku realizacji tego działania okazywało się, że jest już zapotrzebowanie na 50 rodzin, tak? To już jest rola teraz nas wszystkich, i państwa, i Unii, żeby ten popyt zaspokajać. Wiadomo, że nasz projekt to jest tylko wycinek, ale on dobrze pokazuje, że popyt na usługi świadczone przez PES wzrasta i będzie jeszcze wzrastać.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Warto w tym miejscu odwołać się jeszcze do wypowiedzi jednego z realizatorów, który zwrócił uwagę na istotną kwestię związaną z wielkością popytu na produkty i usługi PES. Jak podkreślał respondent, sukces danego podmiotu nie zależy jedynie od udzielonego mu wsparcia, ponieważ to nie mechanizm dotacyjny powinien zapewniać możliwość funkcjonowania PES. Konieczna jest jeszcze „świadomość

biznesu”, tj. zrozumienie, że mimo że dany PES ma swój cel społeczny, który jest celem nadrzędnym, to aby móc ten cel realizować, niezbędne są odpowiednie zasoby finansowe, które powinny być pozyskiwane przede wszystkim z prowadzonej działalności, a nie z dotacji zewnętrznych. To, czy oferta danego podmiotu będzie cieszyć się zainteresowaniem odbiorców, zależy zatem również od jego zaangażowania i umiejętności związanych z marketingiem i zabieganiem o klientów.

Również samych uczestników projektów zapytano o to, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu realizacja wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wpłynęła na zwiększenie popytu na oferowane przez nie produkty i usługi. Niemal wszyscy przedstawiciele PES uczestniczący w wywiadach pogłębionych odpowiedzieli twierdząco, wskazując na wpływ co najmniej umiarkowany do wysokiego. Do poprawy w tym zakresie przyczyniła się głównie zwiększona promocja działalności podmiotu i/lub rozszerzenie proponowanej oferty, które to zmiany nie mogłyby nastąpić bez otrzymanego wsparcia.

Powyższe wnioski potwierdzili przedstawiciele PES uczestniczący w badaniu FGI, twierdząc, iż wpływ wsparcia na wzrost popytu na ich usługi i produkty można ocenić pozytywnie. Badani zwrócili jednak uwagę na to, że ogromną rolę odgrywa tutaj właściwy marketing oraz szeroka informacja o realizowanych działaniach.

My realizowaliśmy wiązkę modelu opieka wytchnieniowa plus i mieliśmy takie turnusy usamodzielniające dla osób z niepełnosprawnościami i osób zależnych, osób dorosłych. I w tym czasie, kiedy osoby były na turnusie, ich rodzice, opiekunowie mogli doświadczyć tego przystawowego wytchnienia. Także to było to nasze główne działanie. Natomiast to, co zauważyliśmy, same działania marketingowe, czyli to wszystko, co pojawiało się w social mediach, ogłoszenia o naszych turnusach usamodzielniających w lokalnych gazetach czy nawet wywiad do Wyborczej nam się przytrafił – to wszystko spowodowało, że telefony się rozdzwoniły i zaczęliśmy być kojarzeni nie tylko wśród lokalnej społeczności, ale też zakres na województwo pomorskie się poszerzył.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Warto zatem zwrócić uwagę na fakt, iż niezwykle ważną rolę odgrywa skuteczne dotarcie do potencjalnych odbiorców usług świadczonych przez poszczególne PES.

Wnioski częściowe

Realizacja wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER w dużym stopniu wpłynęła na zwiększenie popytu na produkty i usługi oferowane przez PES – opinię taką podzieliło ok. 2/3 wszystkich ankietowanych PES (w tym nieco większy odsetek podmiotów, które uzyskały wsparcie w formie zwrotnych instrumentów finansowych umożliwiających rozpoczęcie oraz rozwój prowadzonej działalności).

6.11. Stopień wykorzystania wypracowanych rozwiązań i produktów po zakończeniu realizacji projektów

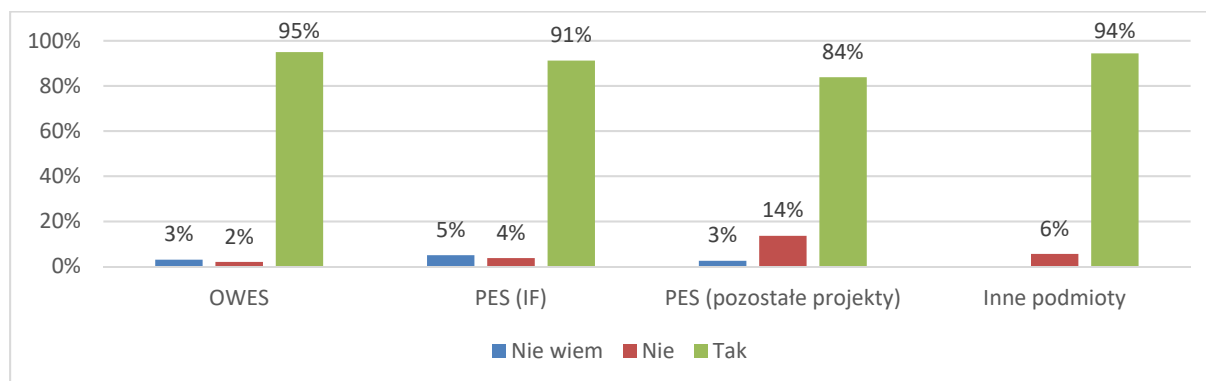
Pytanie badawcze: Czy założone rozwiązania i produkty wypracowane w ramach projektów z Działania 2.9 zostały wdrożone i czy są wykorzystywane przez grupę docelową po zakończeniu okresu realizacji projektów?

W ramach Działania 2.9 zostały wypracowane rozwiązania i produkty, które są wykorzystywane przez grupę docelową działania. Zakres tych produktów był szeroki i obejmował on m.in.:

- nowe lub wyremontowane lokale,
- specjalistyczne wyposażenie,
- nowe produkty.

Zdecydowana większość ankietowanych reprezentujących podmioty wsparte w ramach Działania 2.9 PO WER potwierdziła, że rozwiązania i/lub produkty, które zostały zaplanowane do realizacji w ramach realizowanych przedsięwzięć (lub na skutek wsparcia uzyskanego w ramach interwencji) udało się wdrożyć. Odpowiedzi takiej udzieliło 95% przedstawicieli OWES (N=284), 91% przedstawicieli PES wspartych za pomocą IF (N=219), 84% ankietowanych pracowników PES, które otrzymały innego rodzaju wsparcie (N=197) i 100% osób reprezentujących pozostałe podmioty (N=50).

Wykres 27. Czy zakładane rozwiązania i/lub produkty zostały wdrożone?

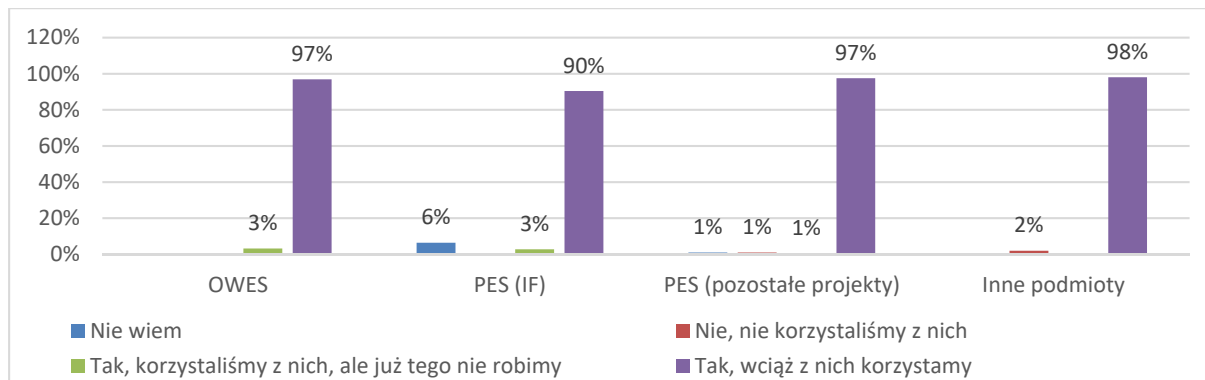

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Co istotne, po zakończeniu projektów wspierających wypracowane produkty lub usługi w dalszym ciągu realizuje 97% OWES (N=275), 90% PES, które skorzystały z IF (N=198) i 97% PES, które objęto wsparciem innego rodzaju (N=192). Jedynie 3% ankietowanych przedstawicieli OWES oraz PES wspartych za pomocą pożyczek udzielonych przez BGK potwierdziło, że zaprzestało świadczenia usług lub wytwarzania produktów wypracowanych dzięki udziałowi w projektach. **Wskazane wyniki można uznać za potwierdzenie wysokiej użyteczności wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9**

PO WER oraz adekwatności produktów i usług oferowanych przez podmioty uczestniczące w realizowanych projektach, w odniesieniu do potrzeb ich klientów.

Wykres 28. Czy wskazane rozwiązania i/lub produkty są/były przez Państwa wykorzystywane po zakończeniu projektu?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Realizatorzy projektów w ramach Działania 2.9 PO WER, którzy brali udział w badaniu IDI/VIDI, a którzy zakończyli już wdrażanie zaplanowanego wsparcia, zgodnie potwierdzali, że założone rozwiązania i produkty wypracowane w ramach interwencji zostały w pełni wdrożone. Tylko jeden z respondentów deklarował, że z uwagi na wystąpienie pandemii COVID-19, konieczne było przemodelowanie zaplanowanego wsparcia, których wdrożenie pozwoliło na osiągnięcie zaplanowanych rezultatów. Co istotne, realizatorzy użyteczność i skuteczność tych rozwiązań/produktów oceniali najczęściej bardzo dobrze (ocena 5). Wskazywano przy tym, że nadal są one wykorzystywane, a nawet rozwijane przez grupę docelową wsparcia.

Uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w badaniu IDI, w zdecydowanej większości deklarowali, że rozwiązania i produkty, które wypracowano w ramach interwencji, w których brali udział, zostały wdrożone. Przedstawiciele grup docelowych, podobnie jak realizatorzy projektów, najczęściej wysoko oceniali ponadto użyteczność i skuteczność tych rozwiązań czy produktów. W skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 5 – najwyższą, oceny uczestników projektów, których założenia – zgodnie z ich deklaracjami – zostały wdrożone, wahały się między 4 a 5. Największy poziom zadowolenia z otrzymanego wsparcia wykazywali przy tym przedstawiciele PES oraz podmiotów innych niż PES. W przypadku OWES zdarzały się deklaracje, że wsparcie było zbyt ograniczone w stosunku do potrzeb lub że uczestniczono tylko w jednym lub w części wydarzeń, w związku z czym trudno określić, czy w ramach interwencji wdrożono wszystkie jej założenia. Nadal były to jednak odpowiedzi zdecydowanej mniejszości respondentów. Uczestnicy projektów w większości deklarowali ponadto, że nabyta wiedza/umiejętności/kompetencje nadal są przez nich wykorzystywane w codziennej pracy.

O opinię dotyczącą wdrożenia rozwiązań i produktów, które wypracowano w ramach realizowanych, zapytano również przedstawicieli grup docelowych uczestniczących w wywiadach grupowych.

Przedstawiciele OWES zwrócili uwagę na to, iż udział w warsztatach umożliwił im pozyskanie wielu materiałów i narzędzi do pracy, co przekłada się, m.in., na agregację danych i wpływa na jakość świadczonych usług. Respondenci, którzy brali udział w projektach szkoleniowych zostali ponadto poproszeni o ocenę użyteczności i adekwatności wiedzy zdobytej podczas szkoleń oraz wskazanie, czy i na ile wykorzystują ją obecnie. Większość respondentów stwierdziła, iż wiedza zdobyta podczas szkoleń jest według nich bardzo użyteczna i nadal z niej korzystają w trakcie realizacji codziennych wyzwań zawodowych. Możliwość poznania nowych narzędzi pracy sprawia, iż działania podejmowane w ramach pełnionych w OWES funkcji i zajmowanych stanowisk są skuteczniejsze, mają wyższą jakość, a także dają pracownikowi możliwość sięgania do pozyskanych materiałów w trakcie realizowania bieżących zadań.

Wykorzystuję wiedzę, która była na szkoleniach i też mi się zdarza wracać do materiałów i do swoich notatek.

Tak, myśmy wyprostowali sobie trochę dokumentację dotyczącą zasady konkurencyjności i teraz stosujemy nowe, wypracowane wzory.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Ponadto respondenci podkreślali, iż szkolenia nie tylko wzbogaciły ich wiedzę, ale także znacząco rozwinęły umiejętności zawodowe.

Tylko nieliczni przedstawiciele OWES stwierdzili, że nie wykorzystują wiedzy zdobytej w trakcie szkoleń, bowiem ich tematyka była odmienna od zadań podejmowanych obecnie w pracy z beneficjentami. Badani nie deklarowali również, by planowali wykorzystywać ją w przyszłości.

Przedstawiciele PES biorący udział w wywiadzie pogłębnym wskazali natomiast, że dzięki projektom uzyskano informacje, w jaki sposób można dotrzeć do grupy docelowej. Okazało się bowiem, iż nie w każdym przypadku sprawdza się informacja przekazywana w Internecie. Jeśli chodzi o osoby starsze, należy zwracać się do ich opiekunów faktycznych, jak również dystrybuować ofertę w formie wydruku papierowego w miejscach najczęściej uczęszczanych przez osoby starsze – lokalnych sklepach, kościołach oraz przedszkolach.

Respondenci FGI – przedstawiciele podmiotów innych niż OWES i PES, które skorzystały ze wsparcia – wypowiedzieli się w kwestii wdrożenia rozwiązań i produktów, które zostały wypracowane w projektach. W zdecydowanej większości byli oni zgodni co do tego, że przynajmniej część rozwiązań została wdrożona w postaci wsparcia udzielanego zróżnicowanym podmiotom. Bardzo pozytywnie oceniony został wzrost wiedzy i kompetencji nabyty w trakcie studiów podyplomowych z zakresu zarządzania przedsiębiorstwem społecznym. Studia prowadzone były w dużej mierze w formie warsztatowej, co umożliwiało przetestowanie różnego rodzaju narzędzi, które następnie częściowo zostały wdrożone do zadań realizowanych w obszarze wspierania podmiotów ekonomii społecznej. Ponadto umiejętności pozyskane w trakcie studiów zaowocowały zmianami funkcjonowania poszczególnych instytucji, co przekłada się na zwiększenie efektywności ich działania.

Ja w moim projekcie managerskim skupiłam się na zmianie struktury organizacyjnej i to zostało wprowadzone i do dzisiaj funkcjonuje.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

W ramach projektu powstały także poradniki, wypracowano również dobre praktyki, które później zostały wdrożone do codziennych działań wspierających. Inną kwestią, na którą zwrócili uwagę respondenci było nabycie umiejętności z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi, co pozwoliło nie tylko usystematyzować dotychczasową wiedzę, ale także poznać nowe trendy w bezpośredniej pracy z daną osobą.

Jeżeli chodzi o mnie, to ja pisałam swoją pracę na temat motywacji pozapłacowej pracowników, ale szczerze mówiąc było wiele do zrobienia i do zastanowienia się, ale wiele z tego udało się wprowadzić i zarząd to zaakceptował i rzeczywiście działamy i jest to też widoczne, jeżeli chodzi o nastawienie i podejście do pracy pracowników, jest to na pewno ważne i to tutaj na pewno się sprawdziło.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Innym przykładem wdrożenia narzędzi wypracowanych w projekcie było wykorzystanie przygotowanej na potrzeby studiów pracy dyplomowej poruszającej problematykę zarządzania zespołem rozproszonym. Jest to szczególnie przydatne w przypadku organizacji funkcjonujących jako konsorcja, skupiające specjalistów i doradców kluczowych z różnych instytucji, niejako rozproszonych w terenie, realizujących odmienne, aczkolwiek uzupełniające się działania.

Użyteczność wypracowanych rozwiązań przejawia się także w wykorzystaniu ich z grupami inicjatywnymi, które w ramach OWES starają się o dofinansowanie na utworzenie miejsc pracy – w tym przypadku możliwe jest wykorzystanie pozyskanej w trakcie szkoleń wiedzy związanej z tworzeniem biznesplanu.

Ważnym rozwiązaniem wypracowanym w trakcie projektu było zarządzanie instytucjami w dobie pandemii – możliwe było dokonanie takiej reorganizacji instytucji, by zapewnić ciągłość jej działania z uwzględnieniem trudnych warunków pandemicznych. Według respondentów użyteczność rozwiązań przejawia się także w stałym utrzymywaniu kontaktów z osobami, które brały udział w różnego rodzaju szkoleniach – utworzone zostały sieci kanałów, za pomocą których kontynuowana jest współpraca. Zwrócono uwagę na fakt, iż wdrażane są rozwiązania, które zostały wypracowane nie tylko na potrzeby ludzi, ale również na potrzeby dzikich zwierząt.

Z racji, że organizacja działa na polu zwierząt, zaczęliśmy poszerzać działalność o dzikie zwierzęta, ponieważ niestety tymi zwierzętami nikt się nie interesuje. O ile jeszcze pieski i kotki interesują większość społeczeństwa, o tyle potrącenie sarny czy też innych tego typu zwierząt niestety nie interesuje nikogo. Znaleźliśmy osobę, która chciała nam pomagać, więc generalnie te rozwiązania zaczęły być wdrażane.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Zwrócono uwagę na bardzo istotny czynnik mogący przyczynić się do pełniejszego wdrażania wypracowanych w trakcie szkoleń rozwiązań, a mianowicie wysoki poziom świadomości uczestników szkoleń. Umożliwia on takie selekcjonowanie i układanie przekazywanej wiedzy, by zintegrować ją z posiadanymi zasobami, a tym samym uaktualnić ją i rozwinąć oraz pozytywnie wpłynąć nie tylko na rozwój konkretnej organizacji, ale także na rozwój osobisty i zawodowy pracownika.

Kilku respondentów wskazało jednak czynniki, które przeszkodziły w pełnym wdrożeniu wypracowanych rozwiązań i produktów:

- szkolenia w formie online sprawiły, że dla niektórych uczestników nabywanie wiedzy i umiejętności było trudniejsze, niż w przypadku szkoleń w formie bezpośredniej, w związku z tym niżej oceniali oni użyteczność i skuteczność wypracowanych rozwiązań,
- zmiany w składzie osobowym instytucji, które uniemożliwiły wprowadzenie planu restrukturyzacji wypracowanego w czasie projektu – dotyczy to małych organizacji:

Plan restrukturyzacji nie został przyjęty, ale to wynikało z kolejnych zmian, które się pojawiły jeszcze później, a nie były przewidziane na etapie opracowania tego. To były zmiany osobowe. Nie jesteśmy dużą organizacją, więc każda zmiana osobowa oznacza bardzo duży wpływ na nasze działania i nasze funkcjonowanie.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

- niechęć zarządów organizacji do wprowadzania zmian, co skutkowało brakiem możliwości wykorzystania wypracowanych podczas szkoleń rozwiązań mających na celu rozwój stowarzyszenia:

U mnie niestety nie zostało to wdrożone ze względu na to, że zmienił się cały zarząd. Nowy zarząd niestety, myślę, że nie miał ochoty działać. Jest tam, bo jest, ale niestety nie przejawia tego co stary zarząd, czyli no takiej po prostu proaktywności. Nie jest otwarty na nowe pomysły, tym bardziej że są pomysły, które możemy wdrożyć za darmo.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Można jednak stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów wskazuje na dużą wartość rozwiązań i produktów wypracowanych w ramach projektu/ów, co uwidacznia się przede wszystkim w ich wdrażaniu w poszczególnych organizacjach i instytucjach, a także przekazywaniu wiedzy i umiejętności osobom zainteresowanym tworzeniem podmiotów z zakresu ekonomii społecznej. Natomiast wśród czynników, które utrudniły wdrażanie wypracowanych rozwiązań zdecydowanie dominują czynniki niezwiązane z organizacją szkoleń i ich wartością merytoryczną, ale jest to tzw. „czynnik ludzki”.

Przedstawiciele podmiotów innych niż OWES i PES wskazali, że wypracowane rozwiązania i produkty są wykorzystywane przez grupy docelowe po zakończeniu projektu. Głównie wpływa na to fakt, iż są

to rozwiązania praktyczne, które można wdrożyć i tym samym dokonać modernizacji oraz usprawnienia dotychczasowych rozwiązań. Stwierdzają jednak, że ważne jest systematyczne rozwijanie już zdobytej wiedzy oraz nabytych umiejętności i kompetencji, dzięki czemu stale będzie wzrastała jakość realizowanych zadań zawodowych. Niezwykle istotne w tej kwestii było to, iż według respondentów, wysoki był poziom szkoleń.

Ta wiedza, którą pozyskaliśmy została chyba nam tak dobrze przekazana, że byliśmy w stanie jakby ją wdrożyć w swoje działania i myślę, że ten końcowy odbiorca też jest w stanie jakby to przyjąć do siebie i realizować.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Wnioski częściowe

Zdecydowana większość ankietowanych przedstawicieli podmiotów, które zostały wsparte w ramach Działania 2.9 PO WER potwierdziła, że założone rozwiązania i produkty wypracowane w ramach opisywanych przedsięwzięć zostały wdrożone oraz są wykorzystywane po zakończeniu okresu realizacji projektów.

6.12. Ocena uzyskanych efektów wsparcia

Pytanie badawcze: Jak grupa docelowa, w tym pracownicy JST i inni użytkownicy wsparcia, oceniają efekty wsparcia realizowanego w ramach Działania 2.9 PO WER?

Pytanie badawcze: Które rodzaje wsparcia realizowane w ramach Działania 2.9 PO WER dają najlepsze efekty i dlaczego?

Pytanie badawcze: Jakie można wskazać nieoczekiwane efekty interwencji?

6.12.1. Efekty wsparcia w ocenie grupy docelowej

Badani przedstawiciele sektora ES wskazali szereg efektów, jakie osiągnęli dzięki udziałowi w projektach realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER. Najczęściej były to:

- podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej (37%, N=310),
- zdobycie środków na finansowanie działań (36%, N=298),
- wyższa skuteczność realizowanych działań (29%, N=239),
- podniesienie kompetencji w zakresie standardów usług OWES (28%, N=229),
- zdobycie nowej wiedzy i umiejętności z zakresu wykorzystania prawa dotyczącego zamówień publicznych (21%, N=173).

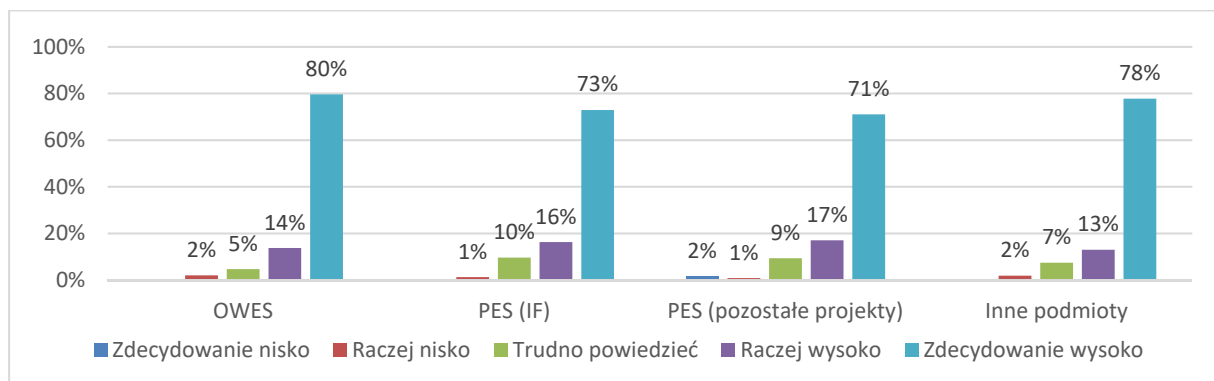
Tabela 6. Efekty, jakie osiągnęli ankietowani dzięki udziałowi w projektach zrealizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER

Efekty uzyskane przez uczestników	%	N
Podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej	37%	310
Zdobycie środków na finansowanie działań	36%	298
Wyższa skuteczność realizowanych działań	29%	239
Podniesienie kompetencji w zakresie standardów usług OWES	28%	229
Zdobycie nowej wiedzy i umiejętności z zakresu wykorzystania prawa dot. zamówień publicznych	21%	173
Możliwość skorzystania z pakietu edukacyjnego	16%	136
Poszerzenie wiedzy/ umiejętności/ doświadczeń	13%	104
Wypracowanie działań z zakresu koordynacji PES	12%	102
Tworzenie/włączenie się w sieć podmiotów ekonomii społecznej	12%	99
Podniesienie kompetencji w zakresie wspierania PES w ubieganiu się o zamówienia publiczne	9%	78
Współpraca z podmiotami działającymi na rynku komercyjnym	8%	68
Stworzenie/rozwój znaku jakości	8%	67
Możliwość skorzystania z kompleksowego programu edukacyjnego zwiększającego poziom zlecenia i powierzania przez JST realizacji usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej	2%	15
Uczestnictwo w programie studiów menedżerskich lub MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym	1%	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828), pytanie wielokrotnego wyboru, odpowiedzi nie sumują się do 100%.

Zgodnie z wynikami badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które skorzystały ze wsparcia, ogólna ocena jakości i przydatności usług świadczonych w ramach Działania 2.9 PO WER jest bardzo wysoka. Wyraziło ją ogółem 94% OWES (N=280), 86% PES objętych wspomaganiami w ramach tego projektu (N=216) 207 PES objętych innymi formami wsparcia oraz 49 tzw. innych podmiotów (niebędących podmiotami ekonomii społecznej, N=78%). Oceny negatywne wyraziło jedynie 1% reprezentantów OWES i 2% przedstawicieli PES.

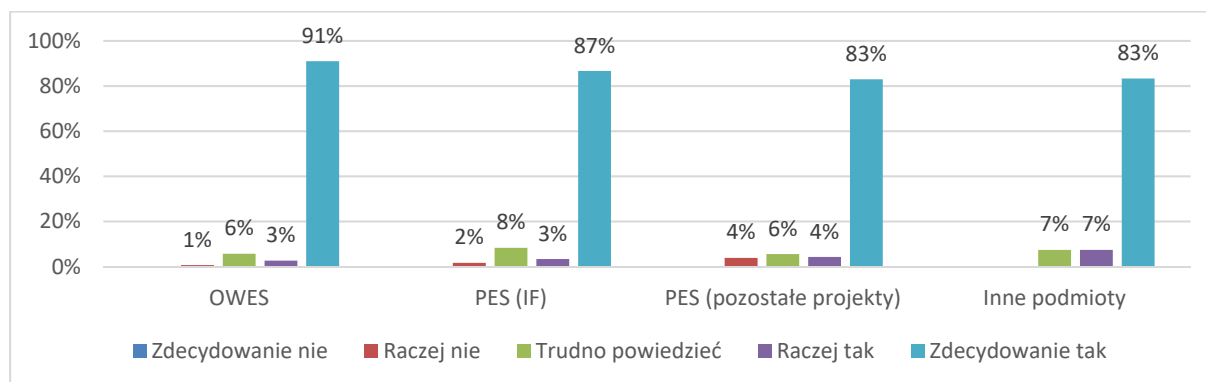
Wykres 29. Ocena całościowa efektów wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Niemal wszyscy badani przedstawiciele grupy docelowej potwierdzili także, że na skutek realizacji projektu udało im się osiągnąć wszystkie zakładane przez siebie efekty udziału w tych przedsięwzięciach. Zdanie to podzieliło łącznie 94% ankietowanych z OWES (N=280), 90% reprezentantów PES, które uzyskały pożyczki (uczestników projektu N=216), 87% przedstawicieli PE, które uzyskały innego rodzaju wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=205), a także 90% innych podmiotów, które wzięły udział w projektach.

Wykres 30. Czy realizacja projektu pozwoliła Państwu na osiągnięcie wszystkich zakładanych efektów?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

6.12.2. Ocena efektów uzyskanych w ramach poszczególnych rodzajów wsparcia

Na podstawie wypowiedzi realizatorów projektów, którzy wzięli udział w badaniu IDI/VIDI, można stwierdzić, że trudno jednoznacznie ocenić, które rodzaje projektów dawały największe zauważalne efekty, z uwagi na bardzo różnorodny charakter tych projektów. Ogółem jednak – zgodnie z zakresem danego projektu – do wyjątkowo efektywnych form wsparcia zaliczono:

- działania szkoleniowe nastawione na podniesienie poziomu kompetencji kadr OWES,
- działania szkoleniowe nastawione na podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności kadr PES,
- wsparcie doradcze dopasowane do indywidualnych potrzeb danego PES,
- tworzenie sieci współpracy, pozwalających na rozwój potencjału wspieranych podmiotów, w tym w oparciu o franczyzę.

Również uczestnicy projektów, poproszeni o wskazanie rodzaju otrzymanego wsparcia, który ich zdaniem dawał najbardziej widoczne efekty, wymieniali przede wszystkim: działania szkoleniowe, warsztaty, doradztwo i sieciowanie. Dodatkowo wskazywano również na wsparcie finansowe, które pozwoliło na rozwój działalności ich podmiotów. Odbiorcy działań projektowych wskazywali przy tym

na korzyści, jakie udało im się osiągnąć dzięki otrzymanemu wsparciu. Z uwagi na to, że kwestia ta poruszana była w ramach wcześniejszych podrozdziałów, w tym miejscu przytoczono jedynie cytaty obrazujące wpływ poszczególnych rodzajów wsparcia na sytuację podmiotów objętych interwencją.

[...] ta kumulacja podmiotów w jednym miejscu, w ramach sieci, to naprawdę jest wartość dodana, dlatego, że jesteśmy w stanie razem więcej zrobić niż każdy z nas oddzielnie. Czyli zdecydowanie połączenie tych podmiotów i stworzenie jednej linii produktów. Mamy większą siłę, zasięg, jeśli chodzi o dostęp do odbiorców i połączenie właśnie tych wszystkich podmiotów razem, to jest największy atut.

Szkolenia i doradztwo, to chyba było takim największym wsparciem dla nas. Mieliśmy okazję wymienić się doświadczeniami z innymi podmiotami, które brały udział w tym projekcie. No i [nabyć] wiedzę, której zawsze brakuje człowiekowi.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Z kolei w opinii przedstawicieli sektora ES uczestniczących w badaniu ankietowym najbardziej dostrzegalne rezultaty dawało wsparcie finansowe w formie np. preferencyjnych pożyczek, a także szeroko rozumiane doradztwo (w tym np. pomoc w rozliczaniu uzyskanego wsparcia finansowego).

Jak pokazało zrealizowane badanie jakościowe – **zdecydowana większość uczestników projektów (zarówno PES, jak i OWES oraz innych podmiotów) wysoko lub bardzo wysoko oceniła efekty wsparcia, z którego skorzystali w ramach Działania 2.9 PO WER.** Wskazywano przy tym przede wszystkim na:

- wzrost wiedzy, umiejętności i/ lub kompetencji w zakresie prowadzonej działalności,
- zyskanie narzędzi/ podstaw dla dalszych działań, w tym realizacji własnych projektów,
- rozwój działalności podmiotów (szerszy zakres działania),
- wzrost rozpoznawalności podmiotów w środowisku potencjalnych klientów i partnerów,
- nawiązanie nowych kontaktów/ relacji, w tym podjęcie współpracy z podmiotami zewnętrznymi.

Jak deklarowali respondenci, **skuteczność otrzymanego wsparcia wynikała przede wszystkim z jego kompleksowości (w tym połączenia teorii z praktyką), dostosowania do potrzeb odbiorców oraz fachowej kadry danego projektu (szkoleniowców, ekspertów, doradców).** Nie bez znaczenia była przy tym użyteczność otrzymanego wsparcia w kontekście codziennej pracy PES, OWES czy innych podmiotów, które skorzystały ze wsparcia w ramach omawianej interwencji.

Analiza wyników badania FGI z odbiorcami wsparcia pozwala ponadto wskazać, że w przypadku OWES ocena skuteczności interwencji, tj. uzyskanych efektów wsparcia, uzależniona była przede wszystkim od poziomu doświadczenia, jakim dysponowali przedstawiciele OWES przed udziałem w projekcie. Osoby, które rozpoczynały swoją pracę na konkretnych stanowiskach bądź obejmowały nowe funkcje, częściej oceniały pozytywnie uzyskane wsparcie niż osoby, które już wcześniej miały

duże doświadczenie w zakresie zadań realizowanych w ramach OWES. Może to oznaczać, że zaplanowane formy wsparcia były bardziej dostosowane do potrzeb osób posiadających mniejszą wiedzę, umiejętności i doświadczenie zawodowe oraz/ lub, że osoby bardziej doświadczone miały inne oczekiwania co do jakości lub zakresu świadczonego wsparcia.

Podczas wywiadów indywidualnych z grupami docelowymi **wielu respondentów potwierdziło, iż wsparcie uzyskane w ramach Działania 2.9 PO WER pozwoliło im rozszerzyć wiedzę, umiejętności i kompetencje wykorzystywane w codziennej pracy.** W większości przypadków **wysoko oceniano poziom merytoryczny szkoleń oraz umiejętności prowadzących, również w zakresie utrzymania wysokiego stopnia zaangażowania uczestników szkolenia.**

Odnoszę wrażenie, że z tych szkoleń udało mi się dużo wyciągnąć. Wcześniej byłam animatorem i też uczestniczyłam w szkoleniu skierowanym dla animatorów, więc zarówno z punktu widzenia animatorek i teraz z kluczowego to mogę powiedzieć, że szkolenia pomogły mi faktycznie uzyskać nie tylko wiedzę, ale też mechanizmy, które mogę używać teraz będąc kluczowym.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

W sposób bardzo pozytywny o efektach uzyskanego wsparcia wypowiadały się szczególnie osoby, które brały udział w szkoleniach dotyczących zamówień publicznych. Wskazały one, że otrzymały bardzo wiele gotowych wzorów dokumentów, np. regulaminów, które obecnie wykorzystują we współpracy z podmiotami ekonomii społecznej działającymi na ich terenie. Dodatkowo wiedza uzyskana podczas tych szkoleń przełożyła się na dostosowanie konkretnych procedur oraz wprowadzenie skutecznych rozwiązań praktycznych w pracy organizacji.

Wielu respondentów podkreślało ponadto, że efekty wsparcia, zwłaszcza w zakresie szkoleń dla doradców do spraw integracji, byłyby zdecydowanie wyższe, gdyby miały formę stacjonarną. Jednakże stwierdzili oni jednocześnie, że już sama możliwość wystuchania innych doradców oraz poznania ich doświadczeń, nawet w formie zdalnej, może być inspiracją do podjęcia skutecznych działań na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Kilku respondentów stwierdziło z kolei, że konferencje organizowane w projektach makroregionalnych niejednokrotnie organizowane były przez instytucje, które nie są identyfikowane z podmiotami ekonomii społecznej. W ich opinii zbyt wielu było badaczy oraz naukowców, a za mało praktyków, co przekładało się na zdecydowanie niższą jakość prowadzonych szkoleń, z bardzo niewielkim odniesieniem do praktycznego aspektu funkcjonowania PES.

Natomiast to co się ostatnio dzieje – takie konferencje w tych projektach makroregionalnych organizowane przez instytucje, których w ogóle nie znam w zakresie ekonomii społecznej. Pierwszy raz o nich słyszę, są zupełnie oderwane od rzeczywistości, zbyt takie przeintelektywizowane, dużo występuje tam badaczy, naukowców, mało praktyków i szczerze mówiąc jest to dosyć nudne i oderwane od naszej rzeczywistości. Pod tym względem należałoby sobie przemyśleć, żeby jednak projekty skierowane do środowiska ekonomii społecznej

były realizowane przez podmioty, które mają ugruntowane doświadczenie i wiedzę. Ocenę mam mieszaną, w większości pozytywną, ale są elementy, które należałoby skorygować.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Niektórzy przedstawiciele OWES objęci wsparciem szkoleniowym i doradczym w ramach Działania 2.9 PO WER zwrócili również uwagę na to, że zdarzało się, iż tematyka poruszana podczas szkoleń nie była odpowiednia do ich potrzeb, (np. dlatego, że omawiane zagadnienia były im już znane z innych szkoleń czy kursów). W związku z powyższym zasugerowano, aby w przyszłości w ramach planowanych szkoleń zapewniona została większa elastyczność w zakresie podejmowanej problematyki i/ lub możliwość dostosowywania jej do aktualnych potrzeb zgłaszanych przez uczestników szkolenia. Zmiany te z jednej strony mogłyby obejmować wprowadzenie wcześniejszej informacji dotyczącej poziomu zaawansowania przekazywanych informacji, np. poprzez określenie przez realizatorów tego czy dany zakres szkolenia dotyczy kwestii podstawowych czy zaawansowanych (do jak doświadczonej kadry jest on skierowany). Z drugiej strony warto rozważyć możliwość bieżącej modyfikacji omawianych treści, poprzez włączenie uczestników w proces tworzenia zakresu szkolenia. W oparciu o opinie przeżywane przez grupę docelową byłaby możliwa rezygnacja z omawiania wybranych zagadnień oraz zastępowania ich innymi zagadnieniami z tego samego obszaru (bieżąca ewaluacja umożliwiająca podniesienie elastyczności szkoleń).

Warto zaznaczyć, że respondenci bardzo cenili sobie możliwość wymiany doświadczeń z innymi osobami zajmującymi się podobnymi kwestiami zawodowymi i organizowaniem wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej. Dlatego też podkreślali, iż **bardzo dobrą praktyką oraz skutecznym bieżącym wsparciem byłaby możliwość tzw. „sieciovania” uczestników szkoleń, czyli tworzenia nieformalnej grupy wsparcia, co pozwalałoby na wymianę informacji i zasobów a także wzajemne wspieranie się w realizacji zadań zawodowych.**

Przedstawiciele PES uczestniczący w badaniu FGI bardzo dobrze ocenili otrzymane wsparcie przede wszystkim dlatego, iż było ono adekwatne do bieżących pytań i wątpliwości, które pojawiały się w trakcie realizacji projektu. Udzielane odpowiedzi oraz wyjaśnienia uznano za bardzo merytoryczne i tym samym odpowiadające na rzeczywiste potrzeby poszczególnych PES.

6.12.3. Nieoczekiwane efekty interwencji

Podczas wywiadów indywidualnych realizatorzy projektów zwrócili uwagę na następujące niezaplanowane efekty wdrożonych przedsięwzięć:

- wyższy od zakładanego poziom osiągnięcia części wskaźników,
- przebrązowanie się/rozszerzenie działalności części wspieranych podmiotów,
- nawiązanie relacji zarówno między wspieranymi podmiotami, jak i między realizatorami a odbiorcami wsparcia, pozwalających na podejmowanie współpracy czy wymianę dobrych praktyk,

- wzrost umiejętności szybkiego reagowania i elastyczności w związku z koniecznością radzenia sobie z nieprzewidywanymi problemami (pandemia COVID-19, konflikt rosyjsko-ukraiński i ich konsekwencje dla możliwości funkcjonowania podmiotów realizujących wsparcie),
- nabycie cennych doświadczeń związanych z realizacją projektu, które wykorzystywane są przez realizatora również obecnie.

Podczas wywiadów IDI oraz FGI uczestnicy projektów wskazywali natomiast takie nieoczekiwane przez siebie pozytywne efekty wsparcia jak:

- nawiązanie trwałych kontaktów z innymi podmiotami objętymi interwencją,
- wymiana dobrych praktyk z innymi podmiotami,
- nawiązanie współpracy z innymi podmiotami, w tym kontaktów biznesowych,
- dostępność wsparcia ze strony trenerów realizujących szkolenia, również po zakończeniu działań szkoleniowych,
- rozwinięcie umiejętności związanych z wykorzystaniem różnych platform komunikacyjnych, za pośrednictwem których prowadzone były zajęcia w czasie pandemii COVID-19,
- zidentyfikowanie nowych obszarów oraz możliwości działania w środowisku lokalnym:

Ta wiązka i doświadczenie z niej płynące, tak naprawdę mocno pchnęły nas w usługi środowiskowe, w tym specjalistyczne usługi środowiskowe i to jest taka rzecz, której się kompletnie nie spodziewaliśmy, natomiast jest to ewidentnie wynikiem tego programu, czyli poszerzenie tak naprawdę spektrum i możliwości i poszerzenie w ogóle horyzontów, w których się obracamy.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Jedna z respondentek badania FGI uznała ponadto, iż niezaplanowanym efektem wsparcia było nawiązanie współpracy z przedstawicielami innych OWES i organizowanie spotkań roboczych w obszarze reintegracji. Efektem końcowym tych spotkań ma być publikacja z katalogiem narzędzi, stanowiąca swoistą ścieżkę wsparcia dla doradców zajmujących się pracą reintegracyjną. W ramach wspomnianych spotkań wypracowane zostaną także wzory dokumentów, pozwalających m.in. na realizację zadań jednostek reintegracyjnych zgodnie z aktualnym ustawodawstwem, tj. wzory indywidualnych planów reintegracji. Wypracowane dokumenty mają być wsparciem dla podmiotów działających w obszarze reintegracji, stanowiąc odpowiedź na zidentyfikowane braki w zakresie wystandaryzowanych ścieżek działania w ww. obszarze.

[W ramach udziału w projekcie] poznałam osoby, które pracują w OWES i mogłam zobaczyć, jak tam wygląda sytuacja, jeśli chodzi o reintegrację i faktycznie nie miałam świadomości, że to wygląda tak różnie, że jest to tak nieusystematyzowane, mało udokumentowane, mało jest jakichś takich standardów ścieżek pracy czy jakiejś drogi pracy [...], to faktycznie jest to takie pole nieznane.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Wnioski częściowe

Zrealizowane badanie wykazało, że grupa docelowa bardzo wysoko oceniła efekty wsparcia uzyskanego w ramach Działania 2.9 PO WER. Zwrócono przy tym uwagę na liczne korzyści obejmujące m.in. podniesienie jakości usług wsparcia ekonomii społecznej, zdobycie środków na finansowanie działań (w tym rozwój nowych obszarów działalności i wzrost konkurencyjności podmiotów) czy wyższą skuteczność realizowanych działań (np. dzięki nowym narzędziom pracy, wiedzy, umiejętnościom i doświadczeniom zdobytym w projektach). Wskazano także na nieoczekiwane efekty dodatkowe przedsięwzięć.

Zarówno uczestnicy projektów, jak też ich realizatorzy docenili m.in. wysoką wartość działań szkoleniowych, wsparcia doradczego oraz utworzonych sieci współpracy, a także duże znaczenie wsparcia w formie instrumentów zwrotnych (pożyczek). Uczestnicy podkreślali przy tym kompleksowy charakter otrzymanego wsparcia, jego dopasowanie do potrzeb podmiotów oraz profesjonalizm specjalistów zatrudnionych w ramach poszczególnych przedsięwzięć.

6.13. Ocena jakości usług świadczonych przez OWES

Pytanie badawcze: Na jakim poziomie klienci OWES oceniają jakość i przydatność usług świadczonych przez OWES?

W ramach ewaluacji przeprowadzono badanie ankietowe z osobami reprezentującymi podmioty, które skorzystały z usług OWES objętych wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER. Wzięli w nim udział przedstawiciele 386 instytucji, w tym:

- spółdzielni socjalnych,
- przedsiębiorstw społecznych,
- jednostek reintegracyjnych,
- organizacji pozarządowych (stowarzyszeń, fundacji),
- firm non profit,
- kół gospodyń wiejskich,
- ośrodków pomocy społecznej (OPS).

Jak wykazało przeprowadzone badanie – **zakres usług oferowanych przez OWES był szeroki** i zdaniem większości ankietowanych był odpowiedni do potrzeb ich instytucji/ organizacji.

Przedstawiciele podmiotów, które otrzymały wsparcie ze strony OWES deklarowali, że korzystały one przede wszystkim z oferowanego przez nie:

- doradztwa ogólnego (75%, N=289),
- doradztwa specjalistycznego (73%, N=282),
- wsparcia finansowego (55%, N=211),
- szkoleń (49%, N=187),
- doradztwa biznesowego (22%, N=86).

Zdecydowanie rzadziej wymieniano doradztwo z zakresu usług społecznych (11% odpowiedzi), działania na rzecz rozwoju partnerstwa (7% odpowiedzi) i doradztwo związane z obszarem zamówień publicznych (6% odpowiedzi). Ankietowani wskazywali także na inne usługi oferowane przez OWES, z których korzystali, przy czym odpowiedzi te miały charakter bardziej jednostkowy. Znajdowały się wśród nich takie usługi, jak np.:

- dotacje na utworzenie miejsc pracy,
- wsparcie pomostowe,
- wsparcie przy pisanie projektów,
- wsparcie psychologa,
- animacje,
- bony rozwojowe,
- doradztwo zawodowe.

W ramach badania ilościowego podmioty, które korzystały ze wsparcia OWES dokonały również oceny ich usług w kilku aspektach, obejmujących: ogólną ocenę jakości świadczonych usług, a także ich adekwatność oraz użyteczność.

Zrealizowane badanie wykazało, że **podmioty korzystające z usług oferowanych przez OWES w większości bardzo wysoko lub wysoko (łącznie 93% odpowiedzi) oceniły jakość tych usług**. Oceny negatywne udzieliło jedynie 2% ankietowanych. Nieliczne odpowiedzi w tym obszarze uzasadniano m.in.:

- niedostateczną spójnością informacji przekazywanych przez OWES,
- problemami w rozliczaniu uzyskanego wsparcia finansowego,
- skomplikowanymi procedurami związanymi z zawiązywaniem współpracy,
- brakiem doświadczenia pracowników OWES (np. doradców biznesowych, którzy mieli świadczyć profesjonalne usługi specjalistyczne),
- niską sprawnością organizacyjną ośrodka.

Podmioty, które skorzystały z usług OWES objętych wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER **bardzo pozytywnie oceniły również adekwatność tych usług, w odniesieniu do potrzeb swoich instytucji**. Bardzo wysoko lub wysoko zostały one ocenione przez 92% badanych. Oceny niskie i bardzo niskie przyznało im natomiast 3% ankietowanych. Argumentowali to przede wszystkim:

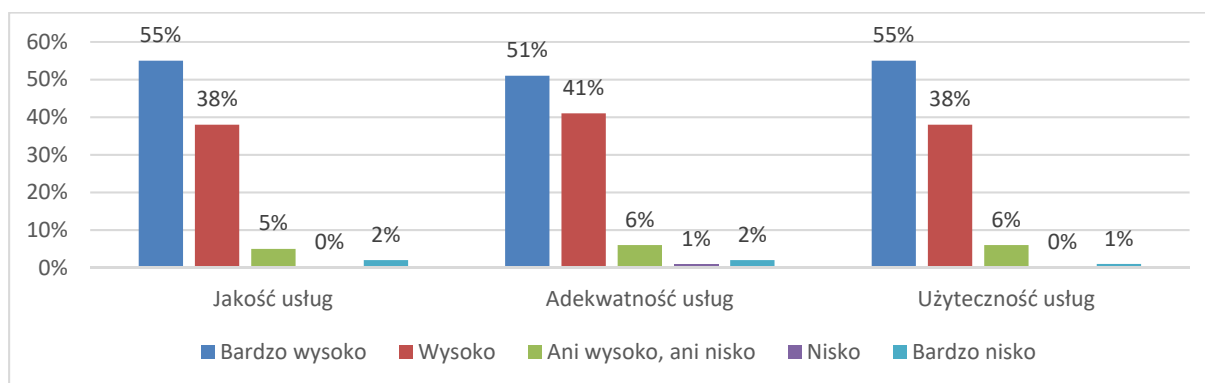
- brakiem realnego wpływu wsparcia ze strony OWES na poprawę sytuacji klientów,
- zbyt dużą biurokratyzacją (formalnościami),
- niskim poziomem wiedzy doradców (m.in. z zakresu księgowości).

Podobnie jak w przypadku wcześniej analizowanych aspektów, także **użyteczność usług świadczonych przez OWES została bardzo pozytywnie oceniona przez podmioty korzystające z tych usług**. Bardzo wysokie i wysokie noty przyznało w tym przypadku 93% ankietowanych klientów OWES, a tylko 1% ocenił je w sposób bardzo niski. Negatywne oceny uzasadniano:

- wąskim zakresem usług OWES,

- brakiem badania potrzeb klientów przez OWES,
- długim okresem oczekiwania na wsparcie,
- brakiem dostępności materiałów szkoleniowych,
- niską jakością usług świadczonych przez doradców,
- niedopasowaniem oferowanego wsparcia do potrzeb klientów.

Wykres 31. Ocena usług świadczonych przez OWES, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami podmiotów, które korzystały z usług OWES objętych wsparciem w ramach Działania 2.9 PO WER (N=386).

Warto również dodać, że ponad 2/3 ankietowanych klientów OWES oceniło, iż **wsparcie, z którego ośrodki te skorzystały w ramach Działania 2.9 PO WER, przyczyniło się do wyższego standardu oferowanych przez nie usług** (68%, N=260). Co trzeci badany nie umiał ocenić czy tego rodzaju wpływ zaistniał (31% odpowiedzi), a tylko 2% z nich uznało, że wsparcie to nie miało wpływu na jakość usług świadczonych przez OWES (N=6).

Wnioski częściowe

Na podstawie zrealizowanego badania należy ocenić, że klienci OWES bardzo wysoko oceniają zarówno jakość, jak i przydatność oraz użyteczność usług świadczonych przez te ośrodki. Statystycznie najlepiej oceniona została przydatność tych usług w odniesieniu do zadań realizowanych przez klientów OWES, co oznacza, iż wsparcie OWES pozwala na skuteczniejsze działanie wspieranych przez nie podmiotów.

Ponad 2/3 ankietowanych klientów OWES oceniło ponadto, że udział tych ośrodków w projektach realizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER, miał korzystny wpływ na jakość usług, jakie świadczyły one dla swoich odbiorców.

6.14. Ocena efektów wsparcia oferowanego przez OWES

Pytanie badawcze: Jak beneficjenci usług świadczonych przez OWES oceniają wpływ tych ośrodków na kondycję i rozwój wspieranych podmiotów (efekty wsparcia OWES)?

Podczas badania ankietowego klientów OWES poproszono również o ocenę wpływu usług świadczonych przez OWES na kondycję badanych podmiotów, które skorzystały ze wsparcia tych ośrodków. Badanie wykazało, że zdecydowana większość ankietowanych klientów OWES (95%, N=364) zaobserwowała pozytywny wpływ tego aspektu na kondycję swojego podmiotu. Kolejne 4% oceniło, że nie dostrzegło tego rodzaju wpływu, a tylko 1% badanych ocenił, że usługi realizowane przez OWES wpłynęły negatywnie na kondycję ich instytucji (3 odpowiedzi).

95% ankietowanych oceniło, że wsparcie uzyskane od OWES wpłynęło pozytywnie na kondycję ich podmiotów

93% badanych potwierdziło, że usługi świadczone przez OWES miały pozytywne oddziaływanie na rozwój ich podmiotu

Ankietowani wysoko ocenili także usługi świadczone przez OWES w odniesieniu do możliwości rozwojowych wspieranych przez nie podmiotów. Aż 95% badanych (N=356) potwierdziło, że w ich opinii możliwość skorzystania z usług świadczonych przez OWES wpłynęła korzystnie na rozwój ich podmiotu. Spośród pozostałych ankietowanych 3% stwierdziło, że nie zauważyło żadnego wpływu w tym zakresie, a 4% oceniło, że wsparcie uzyskane przez ich instytucję wpłynęło negatywnie na możliwości rozwojowe ich podmiotu.

Wnioski częściowe

Beneficjenci usług świadczonych przez OWES bardzo pozytywnie oceniają wpływ usług świadczonych przez te ośrodki na kondycję i rozwój wspieranych przez siebie podmiotów.

6.15. Bariery utrudniające realizację projektów

Pytanie badawcze: Czy w wyniku realizacji projektów w ramach Działania 2.9 PO WER napotkano na bariery w ich realizacji albo czy zostały zdiagnozowane ewentualne dodatkowe braki w obszarach wsparcia, jeśli tak to jakie?

Pytanie badawcze: Jakie działania/ rozwiązania podjęto lub należałoby podjąć w celu ograniczenia zdiagnozowanych barier? Jakie działania/ rozwiązania podjęto lub należałoby podjąć w celu ich ograniczenia?

6.15.1. Problemy z perspektywy realizatorów projektów

Analiza danych zastanych obejmujących dokumentację projektową wykazała, że realizacja poszczególnych przedsięwzięć wdrożonych w ramach Działania 2.9 PO WER nie obyła się bez pewnych trudności. Napotykane problemy wynikały najczęściej z wystąpienia pandemii COVID-19 i wprowadzenia przez rząd obostrzeń służących ograniczeniu stopnia rozprzestrzeniania się choroby. Nie bez znaczenia był również wybuch wojny rosyjsko-ukraińskiej, która przekładała się na możliwości zaangażowania się części wspieranych podmiotów w udział w projektach. Należy jednocześnie podkreślić, że wszelkie występujące problemy były na bieżąco rozwiązywane i w większości przypadków nie miały dużego negatywnego wpływu na realizację zakładanych zadań czy przyjętych wartości wskaźników.

Szczegółowa analiza trudności napotykanych przy wdrażaniu poszczególnych projektów, wraz z informacją dotyczącą podejmowanych działań mających na celu przeciwdziałaniu zidentyfikowanym problemom, przedstawiona została w kolejnej tabeli.

Tabela 7. Problemy, na jakie napotykali realizatorzy podczas wdrażania projektów

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
1.	Forum aktywności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	Zgodnie z warunkami realizacji projektu, w jego ramach w każdym akredytowanym OWES średnio od 2 do 3 pracowników miało wyspecjalizować się w zakresie zamówień publicznych. Choć wskaźnik dotyczący liczby pracowników objętych szkoleniami z ww. zakresu został przekroczony (118% wartości początkowej), to z uwagi na fakt, iż część akredytowanych OWES deklarowała zatrudnienie odpowiednio już przygotowanych pracowników w zakresie zamówień publicznych, w tych instytucjach nie oddelegowano pracowników na to szkolenie.	Objęcie wsparciem większej liczby pracowników tych OWES, które w swoich strukturach nie posiadały osób wyszkolonych w zakresie zamówień publicznych.
2.	Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług	Z uwagi na wystąpienia pandemii COVID-19 i wprowadzone ograniczenia, w tym w działalności branży turystycznej, wdrażanie wiązek usług rozpoczęto później niż początkowo planowano. W związku z tym przedsiębiorstwa społeczne, które w kwietniu 2021 r.	Wydłużenie okresu testowania wiązek usług.

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
	w zakresie użyteczności publicznej.	rozpoczęły „testowanie”, poprosiły o wydłużenie okresu testowania o 60 dni. Zarówno wśród części ekspertów terenowych, jak i przedsiębiorstw społecznych obserwowano zmęczenie wdrażaniem wiązki usług w tak długim okresie czasu. Przekładało się to na niższą jakość sprawozdań dostarczanych przez przedsiębiorstwa społeczne oraz pogorszenie poziomu współpracy. Niektóre z przedsiębiorstw społecznych nie ukrywały, że realizacja zaplanowanych działań przez tak długi czas stało się dla nich problematyczne m.in. z uwagi na niewystarczające przygotowanie do wdrażania oraz wzrost cen i wynagrodzeń wynikający z ogólnej sytuacji rynkowej.	Położenie większego nacisku przez ekspertów terenowych na kontakt z przedsiębiorstwami społecznymi.
3.	Podyplomowe studia menadżerskie i MBA w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem społecznym dla pracowników PES i przedsiębiorstw społecznych	Z uwagi na wystąpienie pandemii COVID-19, konieczna była zmiana formy realizacji zajęć na formę zdalną.	Realizacja zajęć w formie zdalnej.
		Z uwagi na wystąpienie pandemii i utrudnienia z tym związane oraz związaną z nimi konieczność przesunięcia terminów realizacji zajęć, z zajęć zrezygnowało kilku słuchaczy.	n/d
4.	Model usługi asystenta osoby niepełnosprawnej i chorującej psychicznie w lokalu gastronomicznym	Trudności związane z koniecznością rozliczenia projektu z uwagi na zdublowanie części pozycji budżetowych.	Wystosowanie prośby o wsparcie w uporządkowaniu dokumentacji sprawozdawczej oraz właściwe rozliczenie projektu.
5.	Model Franczyzy usług społecznych - opieka ze smakiem	Trudności napotymane podczas realizacji projektu związane były z wystąpieniem pandemii COVID-19 i wprowadzonymi obostrzeniami. Wśród nich znalazły się:	Do podjętych środków zaradczych należały:
		1. Konieczność zmiany formy realizowanych działań na formę zdalną.	1. Zmiana formy realizowanych działań na formę zdalną.
		2. Ograniczenia w możliwości podejmowania bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami potencjalnych franczyzobiorców w okresie rozliczeniowym.	2. b/d

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
		3. Ograniczenie możliwości realizacji podstawowych zadań PES z uwagi na specyfikę usług, do których skierowana jest franczyza społeczna Kropka (usługa opiekuńcza i usługa gastronomiczna).	3. Wydłużenie okresu realizacji projektu.
		4. Trudności z wyłonieniem potencjalnych i docelowych franczyzobiorców.	4. Wydłużenie okresu realizacji projektu.
6.	Zielona stacja - model franczyzy społecznej	Trudności napotymane podczas realizacji projektu związane były z wystąpieniem pandemii COVID-19 i wprowadzonymi obostrzeniami. Wśród nich znalazły się:	Do podjętych środków zaradczych należały:
		1. Rezygnacja jednego z franczyzobiorców z udziału w projekcie, z uwagi na trudności z utrzymaniem się na rynku.	1. Zrekrutowanie nowego franczyzobiorcy.
		2. Ograniczenie możliwości realizacji części zaplanowanych działań, w tym szkoleń, spotkań osobistych i wizyt studyjnych.	2. Przesunięcie realizacji części zaplanowanych działań do sfery wirtualnej.
		3. Występowanie opóźnień w realizacji części zaplanowanych działań związanych z uruchomieniem zielonych stacji u franczyzobiorców.	3. Projekty lokali franczyzobiorców poddano konsultacjom u rzeczoznawców ds. sanitarno-epidemiologicznych, co pozwoliło na sprawniejsze uzyskanie zgody na prowadzenie działalności objętej projektem.
		4. Opóźnienie sprzedaży stacjonarnej z uwagi na wystąpienie pandemii, a także na nieotrzymanie przez część franczyzobiorców dofinansowania z OWES.	4. Wdrożono nowy model sprzedaży (sprzedaż internetowa).
7.	W drodze do sukcesu	Do napotypanych trudności należały następujące:	Do podjętych środków zaradczych należały analogicznie:

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
		<p>1. W związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 i wprowadzonymi ograniczeniami konieczna była zmiana formy realizacji szkoleń na formę zdalną, przy równoczesnym pozostawieniu doradztwa w formie stacjonarnej.</p>	<p>1. Zmiana formy zaplanowanych działań szkoleniowych na formę zdalną.</p>
		<p>2. Z uwagi na konieczność zatwierdzania raportu z badań społecznych na rzecz projektu przez Komitet Sterujący, wystąpiły opóźnienia w realizacji działań szkoleniowych. Również przekazywane przez autorów programy szkoleń często wymagały poprawy zgodnie z uwagami recenzentów, co znacznie wydłużało proces ich przygotowywania do realizacji. Co więcej, do projektu zgłaszały się początkowo pojedyncze osoby, co uniemożliwiało stworzenie odpowiednio dużych grup i rozpoczęcie realizacji szkoleń.</p>	<p>2. Wystąpienie do Komitetu Sterującego o zmianę harmonogramu działań szkoleniowych.</p>
		<p>3. Jednocześnie od 29.09.2021 r. trwało procedowanie zmian zgłoszonych do projektu (po wyjaśnieniach przesyłanych przez FDKiR ostateczna odpowiedź IP, w tym brak zgody na wydłużenie realizacji projektu do 30.06.2023 r., została przekazana w dniu 04.01.2022 r.) - w tym czasie wstrzymane były działania projektowe z uwagi na brak zaakceptowanego nowego budżetu, będącego podstawą do rozliczania wydatków w ramach projektu.</p>	<p>3. Bezkosztowa realizacja działań do momentu wyjaśnienia kwestii proponowanych zmian z IP, by nie wstrzymywać dłużej prac w projekcie w celu zapewnienia osiągnięcia zakładanych rezultatów (wniosek o dofinansowanie z wnioskowanymi zmianami został zaakceptowany przez IP w dniu 07.03.2022 r.).</p>
		<p>4. Wprowadzenie nowego systemu podatkowego (tzw. Polskiego Ładu) i związany z tym brak jednoznacznej ścieżki dotyczącej naliczania wynagrodzeń.</p>	<p>4. Rozliczenia finansowe związane z realizacją projektu wykazane zostały w kolejnym okresie sprawozdawczym.</p>

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
		5. W związku z atakiem Rosji na Ukrainę, trwającą do tej pory wojną na tym terenie i koniecznością niesienia pomocy przybywającym do Polski uchodźcom, wiele z osób zainteresowanych szkoleniami zostało oddelegowanych do innych zadań, co spowodowało zmniejszenie zainteresowania nimi i nadal w wielu przypadkach skutkuje odłożeniem ich w czasie, a niejednokrotnie również rezygnacją z udziału w projekcie.	5. n/d
8.	Podniesienie kompetencji kadr OWES	W trakcie realizacji projektu nie napotkano problemów.	n/d
9.	Podnoszenie kompetencji kadr OWES w makroregionie IV	Z uwagi na wystąpienie pandemii koronawirusa i związane z tym utrudnienia, konieczna była zmiana formy realizowanych działań szkoleniowych na formę zdalną.	Zmiana formy prowadzenia szkoleń na formę zdalną.
10.	Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie II	W trakcie realizacji projektu nie napotkano problemów.	n/d
11.	Profesjonalna kadra OWES szansą na trwały rozwój ekonomii społecznej w makroregionie III	Ograniczone umiejętności części uczestników wsparcia w zakresie korzystania z nowych technologii komunikacyjnych.	Zwiększona pomoc Opiekuna merytorycznego i Opiekuna technicznego ds. szkoleń on-line podczas wypełniania post-testów na poszczególne szkolenia i wsparcia ich w obsłudze platform Klikmeeting oraz Webnakiety służącej do obsługi ankiet on-line.
12.	Wskocz do sieci	Rezygnacja jednego z uczestników z udziału w projekcie z uwagi na jego trudną sytuację finansową.	n/d
13.	Współdziałanie w ramach szerszych, branżowych sieci i powiązań kooperacyjnych i	W związku z atakiem Rosji na Ukrainę, trwającą do tej pory wojną na tym terenie i koniecznością niesienia pomocy przybywającym do Polski uchodźcom, dyspozycyjność przedstawicieli PES została mocno	Wystosowanie prośby do IZ o wprowadzenie zmian we WoD w zakresie zmniejszenia liczby godzin

Lp.	Tytuł projektu	Identyfikowane trudności	Działania naprawcze
	klastrowych podmiotów ekonomii społecznej	ograniczona. Zrodziło to trudności w realizacji części zaplanowanych spotkań grupowych dla członków sieci.	poszczególnych form wsparcia do liczby możliwej do realizacji przez uczestników projektów, na co otrzymano zgodę. Uczestnicy projektu byli ponadto w stałym kontakcie ze specjalistami zatrudnianymi w projekcie, co – zdaniem realizatora – miało pozwolić na realizację wszystkich założeń projektu.
14.	SUKCES – program wsparcia podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonowaniu w sieciach, partnerstwach i klastrach	Brak środków finansowych na dalszy rozwój sieci.	b.d.
15.	Wdrożenie instrumentu pożyczkowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej	Brak trudności.	n/d
16.	Zintegrowany system zapewnienia wysokiej jakości usług Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	W trakcie realizacji projektu nie napotkano problemów.	n/d

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o płatność.

Przedstawione wyniki analizy danych zastanych potwierdziły również wypowiedzi realizatorów projektów, których udzielili oni podczas wywiadów indywidualnych. Do głównych problemów, na jakie natrafiano podczas wdrażania interwencji, zaliczyli oni: **wystąpienie pandemii COVID-19 oraz wprowadzenie przez rząd obostrzeń** mających zminimalizować skalę rozprzestrzeniania się choroby, a także **wybuch konfliktu rosyjsko-ukraińskiego**. Oba te czynniki miały negatywny wpływ na możliwości realizacji wsparcia, czy to z uwagi na ograniczone możliwości przemieszczania się, gromadzenia się ludności oraz prowadzenia działalności w dotychczasowym zakresie i formie, przerwane łańcuchy dostaw czy wreszcie rosnącą inflacją, która zwiększyła koszty wdrażania interwencji.

W celu minimalizacji negatywnego wpływu pandemii COVID-19 na realizację projektów, w ramach Programu wprowadzono m.in. ułatwienia dla podmiotów korzystających z instrumentów finansowych, jak **wydłużenie czasu spłaty pożyczki, wydłużenie okresu karencji** czy nawet **obniżenie stopy procentowej pożyczki**. Do rozwiązań wprowadzonych z uwagi na pandemię należało również **wydłużenie czasu na realizację zaplanowanych wskaźników**. Zdarzały się również przypadki, w których konieczne było **przemodelowanie zaplanowanego wsparcia** tak, by było ono możliwe do realizacji mimo sytuacji epidemiologicznej, w tym m.in. poprzez prowadzenie spotkań w formie zdalnej/ hybrydowej. W przypadku utrudnień wynikających z wystąpienia konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, który wpłynął na ponowny wzrost stóp procentowych, zdecydowano się na **obniżenie oprocentowania pożyczek i, co kluczowe, oparcie ich o wartość stałą, niezależną od stawek NBP**.

Jak zauważyli realizatorzy podczas wywiadów IDI/VIDI – do trudności niezwiązanych z sytuacją społeczno-gospodarczą kraju, a raczej z charakterem i zakresem wsparcia, należały z kolei m.in.:

- trudności związane z koniecznością dojazdu uczestników na miejsce realizacji projektu (mimo, iż koszty podróży były zwracane, to sama podróż wiązała się dla odbiorców wsparcia z koniecznością przeznaczenia dodatkowego czasu pracy),
- niskie kwalifikacje personelu części wspieranych podmiotów, wiążące się z trudnością określenia własnych potrzeb i wypełnieniem niezbędnej dokumentacji (bariery w tym zakresie przezwyciężano poprzez **konsultacje i doradztwo dla uczestników projektów i wspieranie ich w wypełnianiu wymaganej dokumentacji związanej z udziałem w projekcie**),
- różnice w procedurach pozyskiwania przez przedsiębiorstwa społeczne dotacji na miejsca pracy, skutkujące często znacznym wydłużeniem tego procesu.

Choć zdarzały się wskazania, że podczas realizacji projektu identyfikowano pewne braki w obszarach wsparcia, do wskazań realizatorów uczestniczących w badaniu IDI/VIDI należały przede wszystkim te związane z założeniami samych projektów (np. zbyt mała koncentracja wsparcia na sieciowaniu, co przełożyło się na relatywnie niski wpływ interwencji w tym zakresie). Oznacza to, że realizatorzy pozytywnie oceniali realizowane projekty, biorąc pod uwagę kompleksowy charakter oferowanego w nich wsparcia.

6.15.2. Problemy z perspektywy grup docelowych

O kwestie dotyczące ewentualnych barier związanych z udziałem w projektach poproszono także ich uczestników, tj. osoby reprezentujące OWES, PES i inne podmioty, stanowiące grupę docelową Działania 2.9 PO WER. W przypadku badania ankietowego wystąpienie **jakichkolwiek trudności związanych z udziałem w projektach zidentyfikowało tylko 6% ankietowanych (tj. 46 spośród 828 respondentów)**. Wśród nich znajdowało się 12% badanych przedstawicieli PES, które skorzystały z instrumentów zwrotnych (28 osób), 6% ankietowanych z PES, które uzyskały innego rodzaju wsparcie (15 osób), 2 osoby reprezentujące inne podmioty, które wzięły udział w projektach, a także 1 osoba będąca pracownikiem OWES.

Tylko 30 respondentów zdecydowało się jednak na wskazanie na jakiego rodzaju trudności napotkali podczas udziału w projektach. Dominowały wśród nich:

- ograniczenia finansowe (10 wskazań), w tym brak środków finansowych, (który mógł np. powodować problemy z wygospodarowaniem czasu na uczestnictwo w działaniach zaplanowanych w ramach projektów, kosztem realizacji innych zadań przez pracowników), brak możliwości skorzystania z okresu karencji, wzrost cen,
- kadrowe (6 wskazań), w tym brak osób posiadających odpowiednią wiedzę, umiejętności, doświadczenie,
- problemy we współpracy z innymi podmiotami (5 wskazań),
- bariery formalno-prawne (5 wskazań), np. zbyt rozbudowana biurokracja, skomplikowane procedury i dokumentacja (m.in. problemy z rozliczaniem uzyskanego wsparcia finansowego).

Pojedyncze odpowiedzi dotyczyły problemów z klientami i ograniczeniami lokalowymi.

Na wystąpienie mniejszych lub większych trudności wskazywali również uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w wywiadach indywidualnych, choć nie zdarzało się to zbyt często. Jednym z identyfikowanych przez nich problemów, podobnie jak w przypadku realizatorów, było **wystąpienie pandemii COVID-19, która utrudniała wspieranym podmiotom udział w projektach**. Jak wskazano, w przypadku części działań projektowych zmieniona została ich forma na zdalną, jednak nie było to tak satysfakcjonujące i skuteczne, jak stacjonarny udział w poszczególnych wydarzeniach.

[...] w ramach projektu były zaplanowane wizyty studyjne, [...] natomiast wszystko odbywało się w czasie pandemii i był problem z tym, żeby gdziekolwiek wejść, z uwagi na zakazy. Tego faktycznie brakowało. Oczywiście prowadzący starali się pokazać filmiki [z tego typu wizyt]. Był to produkt zastępczy, ale wiadomo, że zawsze lepsze jest to, co się zobaczy na własne oczy.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Sytuacja epidemiologiczna wpływała również **na możliwości wdrażania zaplanowanych działań rozwojowych, związanych z otrzymanym wsparciem**. Również w tej grupie respondentów pojawiła się kwestia **konieczności dojazdu do miejsca realizacji wsparcia**, tym bardziej, że nie we wszystkich projektach koszty dojazdu były zwracane. Jak wskazał jeden z przedstawicieli PES:

Od siebie musieliśmy dużo dać, żeby uczestniczyć w całym projekcie. Mimo, że w spotkaniach był na przykład czy hotel czy coś [innego] opłacone, to dojazd trzeba było sobie we własnym zakresie zapewnić. I ten czas poświęcony i te pieniądze na dojazd, gdzie my byliśmy najdalej oddaleni od tego miejsca spotkań. I trzeba było się nieraz poświęcić czasowo i finansowo zaangażować.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z przedstawicielami grup docelowych.

Zdarzały się również sytuacje, w których **jakość realizowanego wsparcia była na niskim poziomie**, w tym z uwagi na **brak odpowiedniego przygotowania merytorycznego części osób prowadzących szkolenia**, co wpływało na ich jakość.

Dodatkowo, uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w badaniu FGI, do trudności napotykanym podczas korzystania ze wsparcia zaliczali również:

- za mało czasu przeznaczanego na sieciowanie,
- nieprzesyłanie na bieżąco informacji o szkoleniach i odsyłanie do stałego śledzenia odpowiednich stron internetowych,
- brak odpowiednich środków finansowych umożliwiających bieżące organizowanie wsparcia w ramach sieci OWES,
- brak w ankietach możliwości dokonania oceny wartości szkolenia oraz możliwości wskazania ewentualnych kierunków zmiany,
- nieuwzględnianie podczas organizowania szkoleń sugestii zgłaszanych przez ośrodki w ankietach diagnozujących potrzeby dotyczące szkoleń,
- pandemia COVID 19 – uniemożliwiła ona realizację niektórych elementów projektu, takich jak wizyty studyjne, które zastąpiono e-wizytami, jednak zdaniem respondentów, nie były one w stanie umożliwić poznania pełnej specyfiki prezentowanej placówki, jak zrealizowano by to w trakcie wizyt stacjonarnych,
- zbyt krótki okres testowania w projektach – wydłużenie tego czasu pozwoliłoby w pełni zorientować się w prawnych aspektach określonej działalności oraz określić faktyczne szanse i możliwości w tym obszarze,
- trudności natury formalnej – konieczność przeprowadzenia dodatkowych konsultacji z ekspertem specjalistycznym, z ekspertem terenowym, co zdecydowanie wydłużyło czas od momentu przygotowania wniosku do realizacji projektu,
- brak wsparcia psychologicznego – umożliwiłoby ono skuteczniejsze funkcjonowanie asystentów osób z niepełnosprawnością,
- brak zwrotu kosztów w przypadku dojazdu na szkolenia stacjonarne, co nie wszystkim umożliwiało udział w tej formie doskonalenia,
- zastosowanie formuły online w przypadku szkoleń mających na celu rozwijanie kompetencji miękkich oraz kształcenie umiejętności praktycznych niezbędnych w pracy z jednostką lub grupą – respondenci wielokrotnie podkreślali, iż mimo plusów edukacji zdalnej, (np. oszczędność czasu, brak problemów komunikacyjnych związanych z dotarciem do miejsca szkolenia), kontakt bezpośredni umożliwia osiągnięcie bardzo wielu korzyści, przede wszystkim w postaci nawiązywania bliskich interakcji z innymi uczestnikami zajęć, lepsze wzajemne poznanie, a co za tym idzie głębsze zaangażowanie w rozwiązywanie wspólnych problemów związanych z pracą zawodową, a jednocześnie atmosfera podczas takich szkoleń sprzyja rozwijaniu przestrzeni, w której uczestnicy są bardziej aktywni podczas zajęć, dodatkowo – podczas szkoleń niektóre osoby doświadczały problemów technicznych związanych np. ze słabszym połączeniem internetowym bądź gorzej funkcjonującym sprzętem w postaci mikrofonu czy kamery,
- problemy organizacyjne w okresie pandemii i lockdownu – jednak jak zaznaczają badani, problemy te dotknęły różnych obszarów społecznego funkcjonowania i po krótkim okresie niepewności dotyczącej kontynuacji studiów, problemy te zostały rozwiązane.

Należy jednocześnie podkreślić, że wymienione problemy nie były ignorowane i realizatorzy podejmowali działania w celu wyeliminowania lub co najmniej ograniczenia tych trudności. Uczestnicy podczas wywiadów zaproponowali dodatkowe działania, które ich zdaniem umożliwiłyby zminimalizowanie ryzyka wystąpienia tego rodzaju problemów w przyszłości oraz ograniczenie potencjalnych braków w zakresie udzielanego wsparcia. Wśród rozwiązań tych wskazano m.in., że w przyszłości **należałoby rozważyć przerwanie szkolenia na czas trwania pandemii i powrót do niego wówczas, gdy możliwe byłoby realizowanie zajęć w formie stacjonarnej**. Jednocześnie jednak dodali, że to zdecydowanie wydłużyłoby czas szkolenia bądź czas trwania studiów podyplomowych. Uznali także, iż tryb zdalny w dalszym ciągu pozwalał im na poszerzenie posiadanej wiedzy i rozwijanie umiejętności, chociaż formuła ta była mniej skuteczna, niż bezpośrednia forma zajęć.

Uznano także, że jednym z działań umożliwiających zminimalizowanie ryzyka wystąpienia niektórych problemów w przyszłości byłoby **rzetelne dobieranie osób prowadzących szkolenia kierowane do pracowników OWES**. Podkreślono tu przede wszystkim, iż niezwykle ważne jest to, aby specjaliści posiadali umiejętność pracy z ludźmi i jednocześnie byli w stanie rozwijać kompetencje miękkie u odbiorców, takie jak otwartość, współczucie czy zrozumienie do drugiego człowieka, które jest bardzo ważne w pracy z klientami.

Innym działaniem, które należałoby wdrożyć przygotowując szkolenia jest **dobór w miarę jednorodnej pod względem doświadczenia oraz wykonywanych zadań grupy uczestników**. Pozwala to na wymianę informacji na podobnym poziomie percepcji oraz umożliwia dosyć równomierny rozwój kompetencji uczestników szkolenia. Na wzrost jakości szkoleń wpłynąć mogłoby również **bieżące konsultowanie z podmiotami ekonomii społecznej oraz OWES ich aktualnych potrzeb i organizowanie wsparcia celowanego, a tym samym zdecydowanie bardziej skutecznego**. Systematyczne diagnozowanie potrzeb należałoby traktować w sposób szerszy niż ograniczając się wyłącznie do potrzeb szkoleniowych. Tego rodzaju diagnozy powinny obejmować szeroko rozumiane potrzeby podmiotów z sektora, co wpłynęłoby na wyższą skuteczność i efektywność realizowanych działań.

Respondenci zwrócili również uwagę na konieczność **lepszego zorganizowania procesu informowania o dostępnych szkoleniach i ich tematyce, co umożliwiłoby udział w nich wszystkim zainteresowanym**. Istotne jest, by informacje te przekazywane były na bieżąco, ale jednocześnie z odpowiednim wyprzedzeniem tak, aby każdy z potencjalnych uczestników mógł sobie zaplanować udział w nim, bez kolizji z innymi zobowiązaniami zawodowymi.

Wnioski częściowe

Analiza zgromadzonego materiału pokazała, że podczas realizacji części projektów w ramach Działania 2.9 PO WER napotkano na bariery w ich realizacji, jednak problemy te były nieliczne, a także na bieżąco rozwiązywane i w większości przypadków nie miały znaczącego wpływu na osiągnięcie zakładanych wskaźników czy realizację planowanych działań projektowych. Świadczy to o widocznej skuteczności podejmowanych działań zaradczych, a także wysokiej sprawności we wdrażaniu poszczególnych przedsięwzięć.

Wśród zaobserwowanych problemów realizatorzy projektów wymieniali głównie pandemię COVID-19 i związane z nią obostrzenia, a także wybuch wojny w Ukrainie. Inne bariery związane były np. z rekrutacją uczestników, problemami we współpracy pomiędzy różnymi instytucjami, kwestiami biurokratycznymi i formalnymi.

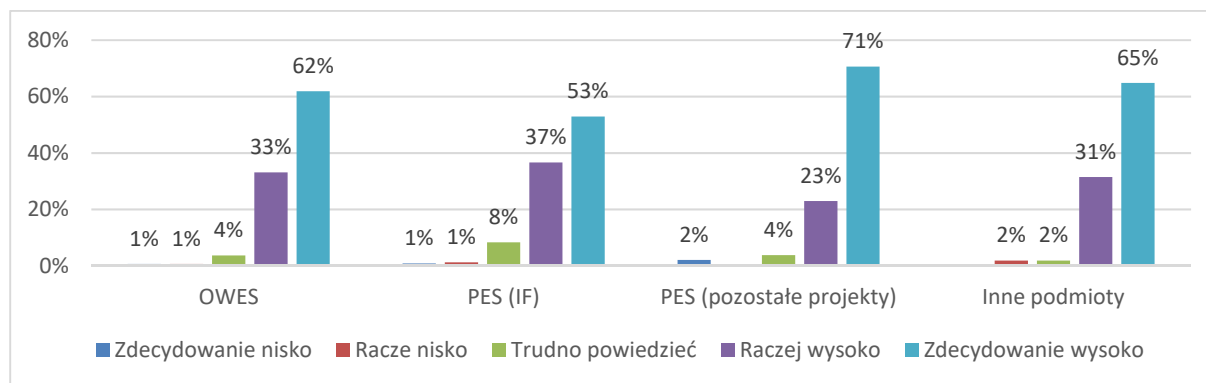
Z punktu widzenia uczestników projektów do najczęściej wskazywanych ograniczeń związanych z ich udziałem zaliczano przede wszystkim pandemię COVID-19, rzadziej problemy finansowe, kadrowe czy formalne oraz niedostosowanie tematyki czy jakości szkoleń do potrzeb i oczekiwań odbiorców.

6.16. Trwałość uzyskanych efektów wsparcia

Pytanie badawcze: Jakie czynniki wpływały pozytywnie, a jakie negatywnie na trwałość efektów wsparcia?

Badane grupy objęte wsparciem w zdecydowanej większości bardzo wysoko lub wysoko oceniły trwałość efektów wsparcia w ramach zrealizowanych projektów. Fakt ten potwierdziło łącznie aż 95% przedstawicieli OWES (N=284), 90% badanych z PES, które uzyskały pożyczki (N=215), 94% ankietowanych z PES, które skorzystały z innych rodzajów wsparcia w ramach 2.9 PO WER (N=220), a także 96% ankietowanych reprezentujących inne podmioty objęte wsparciem.

Wykres 32. Ocena trwałości efektu w ramach zrealizowanego projektu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Badani wymienili bardzo dużo czynników wpływających pozytywnie albo negatywnie na trwałość efektów wsparcia.

Najczęściej wymieniane czynniki negatywne to:

- czynniki zewnętrzne związane z pandemią SARS-CoV-2 oraz wojną w Ukrainie,
- wysoka inflacja,
- skomplikowane procedury, które zniechęciły potencjalnych beneficjentów na różnych etapach aplikowania o wsparcie (na etapie początkowym a także po uzyskaniu formalnego dofinansowania).

Realizatorzy projektów, którzy uczestniczyli w badaniu IDI/VIDI, w większości pozytywnie odnosili się do kwestii trwałości efektów wsparcia, wskazując przy tym, że rozwiązania i korzyści, które wypracowane zostały w ramach interwencji, będą nadal wykorzystywane i rozwijane. W kilku przypadkach, z uwagi na fakt niezakończenia jeszcze działań projektowych i/lub trudności w określeniu, jak długo utrzymywać się będą efekty wsparcia, respondenci wstrzymali się od wskazania oceny jednoznacznej. Nie pojawiały się jednak wypowiedzi świadczące o tym, że któryś z efektów projektu nie zostanie utrzymany przez dłuższy czas.

Uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w badaniu IDI, zapytani o to, czy zmiany osiągnięte wskutek interwencji utrzymają się w dłuższym okresie czasu, nierzadko deklarowali obawy co do przyszłej sytuacji reprezentowanego przez siebie podmiotu. Utrzymanie efektów wsparcia, a nawet możliwość prowadzenia dotychczasowej działalności uzależniano przede wszystkim od sytuacji zewnętrznej. Jak podkreślono, sytuacja pandemiczna oraz wojna na Ukrainie silnie odbiły się na sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rosnąca inflacja, jak i zagrożenie związane z konfliktem rosyjsko-ukraińskim nie pozwalają na jednoznaczne określenie przyszłości podmiotów działających w sektorze ekonomii społecznej, trudno zatem wnioskować, jak długo efekty wsparcia można będzie utrzymać. Część badanych PES wskazywała ponadto, że trwałość osiągniętych rezultatów uzależniona będzie od utrzymania/nawiązania koalicji z podmiotami zewnętrznymi.

Również przedstawiciele grup docelowych – OWES – którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych, nie byli w pełni zgodni co do oceny trwałości efektów wsparcia. Respondenci zauważyli jednak, że największą trwałość przyniosą tzw. inicjatywy oddolne, podejmowane przez samych uczestników szkoleń a polegające na budowaniu nieformalnych sieci wsparcia i platform wymiany doświadczeń. Za trwałe uznać można także wypracowanie w jednostkach samorządowych oraz organizacjach pozarządowych dokumentów wewnętrznych, które powstały w oparciu o wzory dokumentacji pozyskane w trakcie szkoleń z zakresu zamówień publicznych, a które nadal są wykorzystywane przy ubieganiu się o zamówienia publiczne.

Z kolei przedstawiciele PES uczestniczący w wywiadzie grupowym nie mieli wątpliwości, iż trwałość tę można ocenić pozytywnie, o czym świadczy, między innymi, stały rozwój podmiotów i umacnianie ich pozycji na rynku lokalnym.

Pozytywna jest trwałość, u nas to trwa. Sprawdziło nam się wiele rzeczy. Eventy, turystyka, gastronomia to nam działa dalej tak jak planowaliśmy.

Tak jak wspomniałam o punkcie opiekuna dziennego, to zaczęliśmy od 5 dzieci, a teraz jest brak miejsc. Dodatkowo gmina też dostrzegła nasze starania i dofinansowała naszą działalność.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Wskaźnikiem trwałości efektów wsparcia jest także, według respondentów, kontynuowanie współpracy z innymi podmiotami poznanymi w trakcie realizacji projektu. Współpraca ta przyjmuje

charakter wsparcia, a także wspólnego bieżącego rozwiązywania problemów wynikających z sprowadzenia przedsiębiorstwa oraz specyfiki zatrudniania osób z niepełnosprawnościami.

Innym wskaźnikiem trwałości działań realizowanych w projekcie jest opracowanie dokumentu pn. *Poradnik. Franczyza społeczna. Usługa opiekuńcza uzupełniona usługą gastronomiczną*, którego kopię otrzymał każdy z uczestników szkolenia przeprowadzonego w ramach interwencji, a którego fragment dostępny jest na stronie www projektu²⁰ wraz raportem końcowym opisującym wdrożony modelowy system franczyzy społecznej. Ww. poradnik stanowi kompendium wiedzy dla PES zainteresowanych dołączeniem do franczyzy społecznej, obejmujące zagadnienia dotyczące samej franczyzy, ES, usług opiekuńczych i gastronomicznych oraz marketingu.

Ten podręcznik zbiera w sobie wszystko – od założenia, zarejestrowania działalności poprzez wszelkiego rodzaju dokumenty, których również potrzebujemy podczas działania. Osoby, które faktycznie nie miały pojęcia, nie miały styczności z jakąkolwiek działalnością w tym obszarze albo miały w jednym, a nie miały w drugim, no to faktycznie mogą z tego skorzystać, nie szukając już tak naprawdę nigdzie indziej wiedzy, dokumentów.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Jak stwierdzili respondenci, ogromny wpływ na trwałość osiągniętych efektów ma forma, w jakiej zdobywano wiedzę oraz kształcono i rozwijano umiejętności. Chodzi tu przede wszystkim o realizację szkoleń grupowych, które pozwalały zarówno na wymianę dobrych praktyk między poszczególnymi podmiotami uczestniczącymi w szkoleniu, a z drugiej – na wypracowywanie wspólnych rozwiązań napotykanym wyzwań czy trudności.

Myślę, że to jest tak trwała rzecz, że ciężko będzie o tym zapomnieć, szczególnie że sposób, w jaki były przekazywane niektóre szkolenia czy też dobre praktyki, naprawdę utkwiją w pamięci na bardzo długo i też będzie można je przełożyć i wykorzystać w pisaniu innych projektów czy też podjęcia współpracy z innymi podmiotami.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Na uwagę zasługuje to, iż przedstawiciele poszczególnych jednostek są bardzo otwarci na współpracę i chętni do dzielenia się własnym doświadczeniem, jak również umiejętnościami zdobytymi w określonych obszarach w trakcie szkoleń. Uważają, że wspólne działanie zdecydowanie podniesie trwałość efektów wsparcia uzyskanych w projektach oraz pozytywnie wpłynie na jakość funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej.

Badani uznali, iż efekty te są trwałe, ponieważ kontynuują oni w swojej praktyce zawodowej działania rozpoczęte podczas szkoleń bądź studiów podyplomowych. Ponadto, w niektórych jednostkach

²⁰ Poradnik. Franczyza społeczna. Usługa opiekuńcza uzupełniona usługą gastronomiczną, Fundacja Pro Omnis, Wyższa Szkoła Gospodarki, 4ES Non Profit Sp. z o.o., Bydgoszcz 2000, <http://www.franczyzaspoeczna.byd.pl/69-poradnik-kropka> [dostęp na dzień: 17.01.2023].

zmieniona została struktura organizacyjna i jest ona nadal modyfikowana tak, aby maksymalnie wykorzystać potencjał organizacji i zwiększyć efektywność jej działania.

Także przedstawiciele podmiotów innych niż PES i OWES, którzy uczestniczyli w wywiadzie grupowym, uznali, iż osiągnięte w ramach projektów efekty te są trwałe, ponieważ kontynuują oni w swojej praktyce zawodowej działania rozpoczęte podczas szkoleń bądź studiów podyplomowych. Ponadto, w niektórych jednostkach zmieniona została struktura organizacyjna i jest ona nadal modyfikowana tak, aby maksymalnie wykorzystać potencjał organizacji i zwiększyć efektywność jej działania.

6.16.1. Czynniki wpływające pozytywnie na trwałość efektów wsparcia

Realizatorzy uczestniczący w wywiadach pogłębionych, do czynników mających pozytywny wpływ na trwałość efektów wsparcia zaliczali:

- zapewnienie uczestnikom wsparcia eksperckiego, które pozwoliło na ich właściwe ukierunkowanie na rozwój prowadzonej działalności,
- podniesienie poziomu umiejętności i kompetencji odbiorców wsparcia w zakresie możliwości rozwoju czy udoskonalenia ich działalności,
- stały kontakt realizatora z uczestnikami projektów i ich zainteresowanie możliwością dalszego rozwoju,
- stworzenie sieci współpracy pozwalającej na wymianę doświadczeń i realizację wspólnych działań przez objęte siecią podmioty.

Uczestnicy projektów, poproszeni o wskazanie czynników pozytywnie wpływających na trwałość osiągniętych efektów wsparcia, wymieniali natomiast:

- wysoką jakość realizowanych szkoleń,
- wysokie kompetencje personelu projektowego (wewnątrz struktury podmiotu – realizatora projektu),
- zapewnienie dostęp do udziału w projekcie dla szerokiego grona potencjalnych uczestników, w tym zarówno dla podmiotów dopiero rozpoczynających działalność, jak i tych o ustabilizowanej pozycji rynkowej,
- wysokie kompetencje oraz poziom przygotowania trenerów i ekspertów zaangażowanych w realizację działań projektowych,
- kompleksowość udzielonego wsparcia,
- stały kontakt uczestników z realizatorem projektu,
- wykorzystywanie nabytej wiedzy/umiejętności/kompetencji w praktyce,
- dostępność materiałów szkoleniowych/informacyjnych otrzymanych w ramach udziału w projekcie,
- nawiązanie trwałych relacji z innymi uczestnikami projektu/członkami sieci,
- zmiana sposobu myślenia w poszczególnych obszarach z zakresu ekonomii społecznej oraz zwiększenie świadomości w tym zakresie:

Często niektóre rzeczy robimy tak nieświadomie i trzeba sobie wiele uświadomić i mieć pokorę też do tej naszej pracy, bo jednak praca w organizacji pozarządowej jest nieco inna niż w korporacji, inaczej wygląda ta praca, inaczej się tutaj funkcjonuje, inaczej pracuje z ludźmi.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

- pozytywne nastawienie zarządów wspartych podmiotów do kwestii rozwoju organizacji – generowane zostały nowe pomysły w obszarze sektora ekonomii społecznej, dostrzegalna jest duża otwartość we wzajemnych kontaktach i chęć wypracowania jak najkorzystniejszych rozwiązań,
- duże zapotrzebowanie społeczne na działania podejmowane przez wsparte podmioty.

6.16.2. Czynniki wpływające negatywnie na trwałość efektów wsparcia

Realizatorzy projektów, którzy uczestniczyli w badaniu IDI/VIDI, do czynników mających negatywny wpływ na trwałość efektów wsparcia zaliczali:

- czynniki zewnętrzne związane z pandemią COVID-19 oraz wojną w Ukrainie,
- wysoką inflację,
- skomplikowane procedury, które zniechęciły potencjalnych beneficjentów na różnych etapach aplikowania o wsparcie (na etapie początkowym a także po uzyskaniu formalnego dofinansowania),
- niepewność co do przyszłej roli OWES, w tym wymogów dotyczących do akredytacji tych podmiotów i ich zadań,
- trudną sytuację gospodarczą, wpływającą na możliwości rozwoju PES i zainteresowanie ich ofertą.

Uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w badaniach jakościowych, wskazywali natomiast na:

- dezaktualizacja części nabytej wiedzy wskutek postępujących zmian prawnych, społecznych, gospodarczych itp.,
- zdalna realizacja części działań projektowych,
- niski poziom przygotowania merytorycznego części osób prowadzących szkolenia/warsztaty,
- pandemia COVID-19 (przeniesienie części działań projektowych do świata wirtualnego, co zubożyło możliwości rozwoju i wyhamowało wszelkie działania podejmowane w ramach projektu),
- postępujące zmiany prawne, gospodarcze i społeczne, powodujące brak pewności, co do sposobu przyszłego funkcjonowania podmiotów z sektora ekonomii społecznej.

Wnioski częściowe

Respondenci wysoko ocenili zakładaną trwałość efektów wdrożonych projektów. Do czynników mających pozytywny wpływ na trwałość rezultatów zaliczono m.in. wysoką jakość realizowanego

wsparcia, wysokie kompetencje personelu projektowego i zatrudnionych specjalistów, szeroką i kompleksową ofertę wsparcia, wysokiej jakości materiały szkoleniowe.

Wśród elementów mogących negatywnie oddziaływać na trwałość efektów wsparcia wymieniono z kolei m.in. czynniki zewnętrzne, głównie pandemię COVID-19 i wojnę w Ukrainie, bariery formalne, postępujące zmiany prawne czy społeczne (np. zmiany demograficzne dyktujące zapotrzebowanie na poszczególne typy usług czy poziom i kierunek wykształcenia ludności).

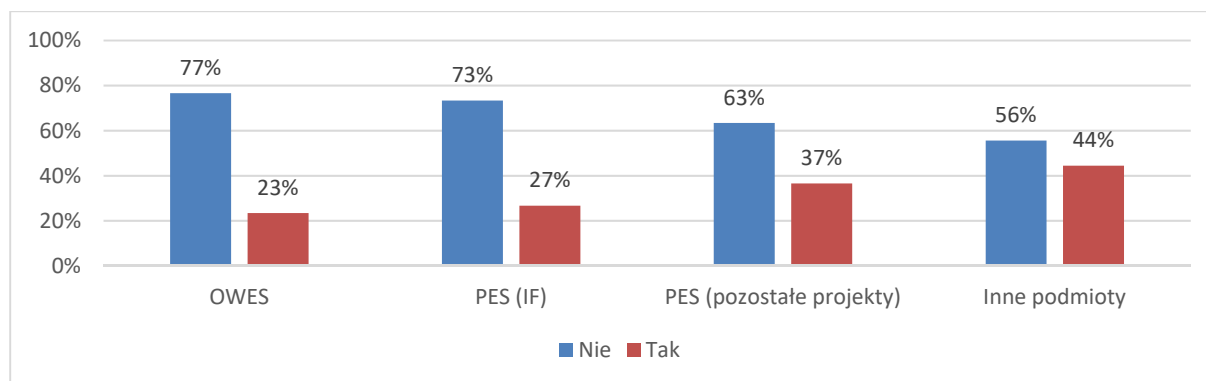
6.17. Rekomendacje odnoszące się do perspektywy finansowej na lata 2021-2027

Pytanie badawcze: W jaki sposób można wykorzystać doświadczenia uzyskane w związku z realizacją Działania 2.9 PO WER przy wdrażaniu działań dla sektora ekonomii społecznej w ramach perspektywy finansowej 2021-2027?

Pytanie badawcze: Czy w zrealizowanych projektach pojawiły się rekomendacje odnośnie ewentualnych dalszych zmian, w tym zmian dotyczących rozwiązań prawnych?

W ramach badania ankietowego przedstawiciele podmiotów i instytucji, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 w większości zadeklarowali, że nie posiadają wiedzy na temat wsparcia, które będzie oferowane PES w nowym okresie programowania. Najniższą wiedzę w tym zakresie charakteryzowali się pracownicy OWES (23%) oraz PES, które skorzystały z instrumentów zwrotnych (27%).

Wykres 33. Czy posiada Pan/i wiedzę na temat wsparcia, które będzie oferowane podmiotom ekonomii społecznej w nowym okresie programowania?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

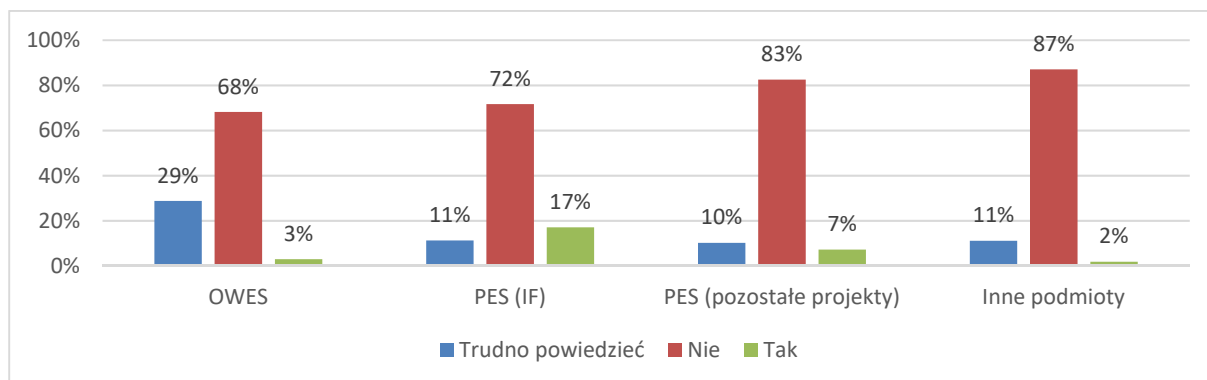
Analiza wyników badania IDI/VIDI z realizatorami projektów wdrażanych w Działaniu 2.9 PO WER pozwoliła wskazać szereg doświadczeń, które nabyto podczas realizacji interwencji, a które warto byłoby wykorzystać przy wdrażaniu działań dla sektora ekonomii społecznej w perspektywie finansowej 2021-2027. Do rozwiązań wartych ponownego wdrożenia zaliczono następujące:

1. Realizacja usług eksperckich w zakresie wsparcia PES w promocji i marketingu ich działalności. Jak wskazał jeden z respondentów, wiele z tych podmiotów nie posiada strony internetowej lub strony te są nieatrakcyjne, znaczna część PES nie ma ponadto odpowiedniej wiedzy i umiejętności, które pozwoliłyby im na promocję realizowanych działań.
2. Kontynuacja wsparcia w postaci tworzenia i rozwoju sieci współpracy PES, w tym przede wszystkim francyz, uwzględniających angażowanie wszystkich partnerów.

W odpowiedzi na to samo pytanie, uczestnicy projektów, którzy wzięli udział w badaniach jakościowych IDI/VIDI oraz FGI, wskazywali na potrzebę kontynuacji wsparcia w dotychczasowej postaci, uwzględniając zarazem aktualne potrzeby potencjalnych uczestników projektów, tj. OWES, PES i innych podmiotów działających w obszarze ekonomii społecznej.

Jakiegolwiek braki w obszarach wsparcia skierowanego do sektora podmiotów ekonomii społecznej dostrzeżają 3% przedstawicieli OWES (N=86), 17% PES, które skorzystały z IF (N=27), 7% PES, które skorzystały z innego rodzaju wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER (N=24) oraz 2% innych podmiotów (N=6).

Wykres 34. Czy dostrzega Pan/i jakiegolwiek braki w obszarach wsparcia skierowanego do sektora podmiotów ekonomii społecznej?

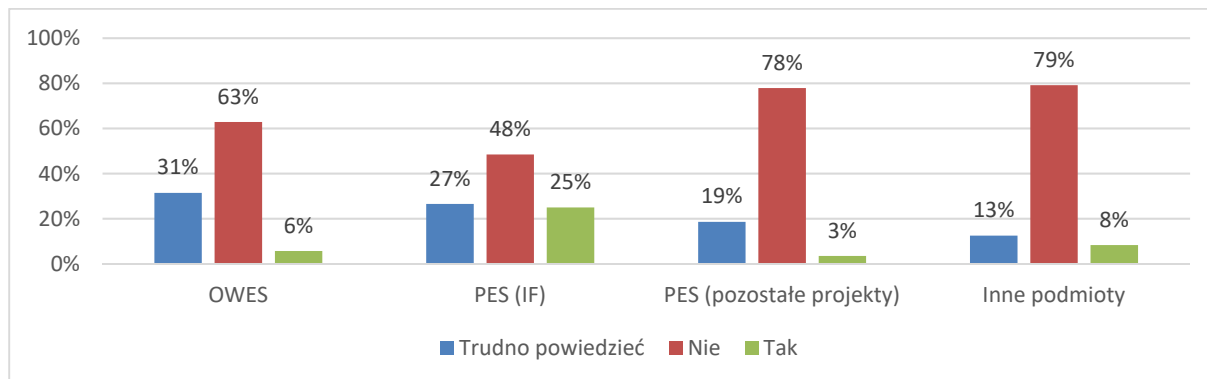

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CATI z przedstawicielami podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER (N=828).

Respondenci praktycznie powtórzyli wszystkie słabe strony projektu (problemy wynikające w trakcie jego realizacji). Zostały one opisane w podrozdziale 0.

Potrzebę zmian w zakresie wsparcia udzielanego podmiotom ekonomii społecznej w nowej perspektywie finansowania na lata 2021-2027 dostrzega 6% przedstawicieli OWES (N=4), 25% PES wspartych Działaniem 2.9 PO WER (N=16), 3% PES, które były wspomagane na podstawie innych projektów (n=3) i 8% PES, które nie otrzymały żadnego wsparcia (nie uczestniczyły w projektach) (N=2).

Wykres 35. Czy dostrzeża Pan/i potrzebę wprowadzenia zmian w zakresie wsparcia udzielanego podmiotom ekonomii społecznej w nowej perspektywie finansowania na lata 2021-2027

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI podmiotów, które zasugerowały wprowadzenie zmian w zakresie udzielanego wsparcia (N= 99).

Zdaniem jednego z realizatorów, w ramach przygotowywanych modeli przedsiębiorstw społecznych konieczne byłoby również wprowadzenie wsparcia o charakterze krótkofalowym, nastawionego na aktywizację osób z niepełnosprawnościami i niesamodzielnych. Dotychczasowe działania skoncentrowane były bowiem na wsparciu długofalowym, które nie zawsze jest adekwatne do sytuacji danego odbiorcy. Do innych rekomendacji respondentów na lata 2021-2027 należała m.in. potrzeba ograniczenia zakresu dokumentacji związanej z realizacją projektów. Jak zauważył jeden z realizatorów, przy realizacji tego typu działań nie da się uniknąć konieczności uzupełniania dokumentacji pozwalającej na mierzenie efektów wsparcia i kontrolę nad sposobem jego prowadzenia. Warto byłoby jednak aspekt ten ograniczyć do niezbędnego minimum tak, by kwestia sprawozdawczości była raczej jednym z elementów całego projektu niż utrudnieniem w jego realizacji.

[...] tej sprawozdawczości to pewnie się nie uniknie. Jak zawsze, przy wszystkich projektach, jest bardzo dużo dokumentów, sprawozdawczości. Przy każdej perspektywie finansowej jest obiecywane, że będzie coraz mniej tego, ale niekoniecznie mam wrażenie, że tak jest, więc dobrze by było to przemyśleć.

Źródło: Badanie IDI/VIDI z realizatorami projektów w ramach Działania 2.9 PO WER.

Podkreślano również, że w przyszłości konieczne będzie pozostawienie realizatorom dużej elastyczności, pozwalającej na dostosowanie wdrażanych działań do nieprzewidzianych wcześniej warunków, jak to miało miejsce w przypadku ograniczeń związanych z wystąpieniem pandemii COVID-19 i konfliktem rosyjsko-ukraińskim.

Sami uczestnicy projektów, bazując na dotychczasowych doświadczeniach wskazywali, że w przyszłości powinno się kontynuować dotychczasowe wsparcie, przy uwzględnieniu zdiagnozowanych wcześniej potrzeb potencjalnych odbiorców wsparcia, tj. OWES, PES i innych podmiotów działających w obszarze ekonomii społecznej, tak, by realizowane wsparcie było spójne z potrzebami tych podmiotów. Kolejne z rekomendacji odbiorców wsparcia dotyczyły potrzeby

realizacji działań skoncentrowanych na wsparciu podmiotów działających w obszarze ekonomii społecznej w zakresie realizacji działań dotyczących:

- animacji środowisk lokalnych,
- rozwoju ekonomii społecznej na obszarach wiejskich,
- wsparciu ochrony zdrowia psychicznego, w tym dzieci i młodzieży,
- przeciwdziałaniu bezdomności.

Również respondenci badania FGI – przedstawiciele OWES i PES, które otrzymały wsparcie – poproszeni zostali o wskazanie działań, rozwiązań lub doświadczeń, które ich zdaniem należałoby uwzględnić w kolejnej perspektywie finansowej w odniesieniu do wsparcia sektora ekonomii społecznej. Mieli oni także możliwość podzielenia się informacjami dotyczącymi rekomendacji zmian, które wypracowali w swoich jednostkach. Badani wskazali na następujące kwestie:

1. Konieczność przeprowadzania rzetelnej diagnozy z podmiotami zajmującymi się organizowaniem wsparcia dla PES, tj. z OWES. Podkreślono, iż diagnoza nie może być stawiana wyłącznie na etapie samego przygotowania programów wsparcia, ale przede wszystkim w momencie konstruowania założeń do systemu.
2. Organizowanie doradztwa w konkretnych sytuacjach praktycznych, a nie ograniczanie się wyłącznie do długich form szkoleniowych, które nie zawsze odpowiadają na bieżące potrzeby OWES. Wsparcie powinno być organizowane w postaci krótkich form edukacyjnych. Ponadto wskazane byłoby ukierunkowanie szkoleń, zwłaszcza z zakresu reintegracji, na pracę z konkretnymi grupami zagrożonymi wykluczeniem społecznym bądź marginalizowanymi (np. osoby bezdomne, z niepełnosprawnością, uzależnione, czy też w kryzysach psychicznych).
3. Organizacja systemu funkcjonowania OWES w sposób umożliwiający bieżącą wymianę doświadczeń pomiędzy ośrodkami, a także organizowanie superwizji dla doradców ds. integracji w celu umożliwienia im przepracowania trudnych i emocjonalnie obciążających sytuacji zawodowych. Ponadto kierowanie na zindywidualizowane, w miarę możliwości, sesje wspierające dla pracowników wymagających wsparcia w rozwiązywaniu bieżących problemów zawodowych.
4. Włączanie OWES w proces programowania wsparcia planowanego do realizacji w obszarze rynku pracy na poziomie regionalnym (jako podmiot doradczy).
5. Organizacja szkoleń w sposób, który nie zaburzałby wykonywania bieżących zadań realizowanych przez pracowników OWES – konieczne wydaje się inne rozłożenie szkolenia w czasie, bądź ewentualnie takie zorganizowanie pracy placówki, by uwzględnić zastępowalność pracowników w czasie, gdy uczestniczą oni w szkoleniu.
6. Zwiększenie udziału OWES w zakresie doradztwa, bowiem obecnie rola tych instytucji jest nieco marginalizowana w tym obszarze, mimo iż ośrodki te dysponują bardzo dobrze przygotowaną kadrą specjalistyczną.
7. Zbudowanie systemu sieciowania, który nie tylko umożliwi wymianę doświadczeń, ale także pozwoli określić poziom zróżnicowania wiedzy poszczególnych pracowników i tym samym dobór szkolenia adekwatnego do stopnia zaawansowania bieżących potrzeb (odświeżenie, zaktualizowanie, poszerzenie wiedzy) potencjalnych uczestników.

8. Właściwy dobór organizatorów szkoleń oraz osób prowadzących poszczególne warsztaty, z uwzględnieniem, przede wszystkim, bardzo szerokich umiejętności praktycznych szkoleniowca.
9. Zaangażowanie do prowadzenia szkoleń osób, które doświadczyły wykluczenia (np. z powodu uzależnień, niepełnosprawności, przebywania w zakładzie karnym), a obecnie bardzo dobrze funkcjonują w społeczeństwie i prawidłowo realizują role społeczne.
10. Organizacja wizyt studyjnych umożliwiających bezpośrednie zapoznanie się ze sprawdzonymi praktykami w zakresie organizacji przedsiębiorstw społecznych.
11. Zapewnienie możliwości łączenia działalności spółdzielni uczniowskich z praktyczną nauką zawodu, bez nadmiernych obciążeń fiskalnych.
12. Podjęcie działań w kierunku zwiększenia świadomości społecznej dotyczącej ekonomii społecznej – jej założeń oraz efektów działań. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do instytucji szeroko rozumianej pomocy społecznej czy też instytucji rynku pracy – jednostek, które niejednokrotnie dysponują zbyt powierzchowną wiedzą w tym obszarze, a z uwagi na swoje zadania mogłyby być partnerami w zakresie wspierania podmiotów ekonomii społecznej. Tego typu działania mogłyby np. przybierać formę konferencji, szkoleń czy spotkań z udziałem przedstawicieli obu stron, tj. podmiotów działających w obszarze ekonomii społecznej, jak i w obszarze pomocy społecznej czy rynku pracy, bądź też interwencji zakładających współpracę tych placówek dla realizacji wspólnych celów.
13. Zwiększenie zakresu współpracy OWES z instytucjami działającymi w lokalnym systemie wsparcia, np. Centrami Integracji Społecznej, Klubami Integracji Społecznej, zakładami penitencjarnymi, szpitalami psychiatrycznymi, schroniskami, co zdecydowanie zwiększyłoby skuteczność działań o charakterze pomocowym i wspierającym, skierowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, np. poprzez wdrożenie interwencji obejmujących realizację wspólnych działań przez ww. podmioty lub skoncentrowanych na zapewnianiu przestrzeni (w formie konferencji, spotkań itp.) dla wymiany dobrych praktyk i doświadczeń oraz nawiązywania relacji między tymi podmiotami.
14. Tzw. „ubranżowanie”, polegające na stworzeniu bazy danych dla poszczególnych branż, co byłoby też swoistą platformą do wymiany doświadczeń oraz transferu wiedzy.
15. Wydłużenie czasu realizacji projektów.
16. Zwiększenie dofinansowania związanego z tworzeniem miejsc pracy.

Ja myślę, że zawsze jeszcze jakieś pieniądze się mogą przydać na przykład na dofinansowanie miejsc pracy, że są potrzebne jakieś usprawnienia dla tych osób, więc jeśli coś takiego wchodzi w grę zawsze pieniądze dla instytucji są mile widziane, bo wiadomo, że to zawsze pomaga w rozwoju i tej spółdzielni i w pomocy dla tych osób w pracy.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Przedstawiciele podmiotów innych niż PES i OWES – uczestnicy projektów – którzy również wzięli udział w badaniu FGI, wysoko ocenili wsparcie organizowane w postaci szkoleń oraz studiów podyplomowych i wskazali, że bardzo korzystne byłoby ich kontynuowanie w przyszłości,

z uwzględnieniem problematyki istotnej dla organizacji pozarządowych czy podmiotów ekonomii społecznej. Jest to szczególnie istotne z uwagi na niewielkie środki finansowe którymi sektor społeczny dysponuje na kształcenie pracowników. Uzyskanie finansowania zewnętrznego umożliwiłoby ciągły rozwój wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych osób zaangażowanych w działalność tego sektora społecznego. Ponadto szkolenia i studia podyplomowe są bardzo dobrą płaszczyzną wymiany doświadczeń pomiędzy uczestnikami – dzielenia się innowacyjnymi rozwiązaniami w obszarze ekonomii społecznej, jak również identyfikowania potencjalnych zagrożeń, które mogą wystąpić na tym polu. Zaznaczono jednak, że istotne jest ukierunkowanie szkoleń na potrzeby konkretnych grup odbiorców – doradców ogólnych, doradców biznesowych osób prowadzących OWES itp. Wskazano także, iż dobrym rozwiązaniem mogłoby być finansowanie studiów pierwszego stopnia u pracowników tzw. niższego szczebla, którzy dopiero po uzyskaniu wykształcenia wyższego mogliby skorzystać z innych form stałego doksztalcenia (np. studia podyplomowe). Respondenci uznali, że w przyszłej perspektywie warto byłoby rozważyć zwiększenie liczby szkoleń dla podmiotów ekonomii społecznej.

Inną kwestią, na którą zwrócili uwagę respondenci jest problem finansowania z OWES działalności PES. Należałoby podjąć działania, które pozwoliłyby na przyspieszenie procesu przepływu środków finansowych między tymi jednostkami, by uniknąć konieczności inwestowania prywatnych środków w celu pokrycia bieżącej działalności podmiotu. Ponadto niekiedy problematyczne jest spełnienie warunku dotyczącego posiadania wkładu własnego, by móc uzyskać finansowanie.

Odnosząc się do kwestii finansowych, respondenci zwrócili uwagę również na konieczność stworzenia skutecznego mechanizmu kontroli wydatkowania środków przez poszczególne organizacje.

Jeśli chodzi o finanse, to powinny być jakieś bardziej ścisłe regulaminy, ewentualnie jakieś sprawdzanie czy zarząd faktycznie zarabia tyle, ile powinien, ponieważ nie raz, nie dwa spotkałam z tym, że po prostu zarząd wyciągał większość pieniędzy mówiąc, że też nie ma na jakieś akcje, działania i trzeba pozyskiwać z zewnętrznych środków, sami zarabiając 10-15 tysięcy na rękę co miesiąc, każda osoba z zarządu.

Źródło: Badanie FGI z przedstawicielami grup docelowych.

Respondenci wielokrotnie podkreślali, że dla prawidłowego funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej bardzo ważne jest zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie działania jednostek. Dlatego też proponują organizowanie kampanii informacyjnych przybliżających tę formę działania społecznego.

Biorąc pod uwagę zwiększenie efektywności działania instytucji sektora ekonomii społecznej, badani stwierdzili, że skutecznym i mocno wspierającym rozwiązaniem byłoby stworzenie formalnej sieci OWES – będącej płaszczyzną wymiany doświadczeń, pozytywnie wpływającą na istotny rozwój poszczególnych ośrodków.

Wnioski częściowe

Większość podmiotów, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.9 PO WER, nie posiadała wiedzy nt. założeń wsparcia kierowanego do instytucji sektora ekonomii społecznej w nowym okresie programowania. Co istotne, pozytywnie oceniano ofertę kierowaną do tych podmiotów w perspektywie finansowania na lata 2014-2020. Grupa docelowa oceniła to wsparcie jako użyteczne, skuteczne, nie zgłaszano przy tym większych uwag, co do ewentualnych braków w jego zakresie. Świadczy to o adekwatności dotychczas realizowanych działań względem potrzeb grup docelowych i zasadności wykorzystania doświadczeń płynących z perspektywy finansowej na lata 2014-2020 na rzecz skutecznego wdrożenia przyszłych interwencji.

7. Analiza SWOT

Analiza SWOT posłużyła ukazaniu mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dotyczących wsparcia udzielonego w ramach badanego w ramach ewaluacji obszaru. Analiza SWOT została opracowana w oparciu o dane zebrane na skutek realizacji pozostałych technik badawczych.

Tabela 8. Tabela głównych mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER

Analiza SWOT	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
Kompleksowość Działania 2.9 PO WER obejmująca wsparcie finansowe, organizacyjne, merytoryczne	Skomplikowane procedury aplikacyjne (część podmiotów korzysta w aplikowaniu o środki z usług wyspecjalizowanych firm – wniosek z badań jakościowych)
Szeroki zakres podmiotów objętych wsparciem (OWES, PES, inne podmioty (np. uczelnie, organizacje pozarządowe, JST, podmioty lokalne i ogólnokrajowe)	Ograniczone środki przyznawane poszczególnym podmiotom (poniżej oczekiwań) – niektórzy beneficjenci nie otrzymali środków zgodnych z kosztorysem, a otrzymali mniejsze kwoty, co ograniczyła lub uniemożliwiło realizację planowanych przez nich działań
Szeroki wachlarz instytucji zaangażowanych w realizację projektu	Ograniczone kompetencje kadr PES, w zakresie aplikowania o wsparcie
Preferencyjne warunki pożyczek	Preferowanie PES o ustabilizowanej sytuacji rynkowej kosztem nowych PES
Wysoki poziom merytoryczny kadr OWES	
SZANSE	ZAGROŻENIA
Realizowanie celu o wysokiej randze niwelowania problemów społecznych u osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w celu ich aktywizacji społecznej i zawodowej	Ograniczony budżet (Nie wszystkie PES mogą uzyskać wsparcie, którego potrzebują. Badania potwierdziły, że preferowane jest wsparcie PES o ustabilizowanej pozycji na rynku kosztem nowych PES)
Częściowo komercjalizacja produktów i usług PES	Zakłócanie konkurencji w sektorze usług prostych poprzez wspieranie PES, kosztem pozostałych podmiotów (usługi świadczone przez PES są dotowane, a w konsekwencji tańsze, natomiast usługi podmiotów komercyjnych nie są z reguły dotowane – co w konsekwencji może powodować spadek możliwości konkurowania podmiotów komercyjnych z PES w zakresie niektórych usług, w przypadku kryterium ceny)
Wysoki stopień: skuteczności, efektywności, trafności i trwałości efektów wsparcia	
Usieciowienie i kooperacja PES z podmiotami spoza sektora ES	Czynniki zewnętrzne (pandemia, wojna w państwie przygranicznym)

Źródło: Opracowanie własne.

Wnioski

Wnioski wypływające z analizy SWOT wskazują na znaczną przewagę szans nad zagrożeniami oraz silnych stron Działania 2.9 nad stronami słabymi. Kompleksowe wsparcie PES umożliwi im utrzymanie się na rynku, rozwój i docelowo uzyskanie samodzielności finansowej. Funkcje społeczne PES to przede wszystkim adaptacja oraz integracja osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Dzięki działalności PES osoby te uzyskują, przynajmniej częściowo samodzielności i niezależność finansową. Dzięki podjęciu pracy (nawet subsydiowanej) osoby te nie są już wyłącznie klientami OPS, ale pracownikami osiągającymi dochody, co powoduje możliwość ograniczenia wydatków pomocy społecznej. Coraz liczniejsza grupa PES nawiązuje kooperacje z podmiotami komercyjnymi, zyskuje samodzielność finansową, zrzesza się w sieci biznesowe (np. klastry) co znacznie umacnia ich stabilność rynkową i jest katalizatorem ich rozwoju.

Niektóre słabe strony i zagrożenia są możliwe do wyeliminowania lub ograniczenia stosunkowo niewielkimi kosztami. Dzięki szkoleniom i pieczy OWES wzrastają kompetencje kadry zarządczej PES. Procedury aplikowania można w kolejnym okresie uprościć. Warto również zastanowić się nad zwiększeniem budżetu wsparcia, gdyż lepiej (z punktu widzenia konsekwencji społecznych i ekonomicznych) subsydiować pracę aniżeli wypłacać zasiłki i zapomogi.

8. Studium przypadku

8.1. Wskocz do sieci

Projekt został zrealizowany na terenie 4 województw (dolnośląskiego, lubuskiego, wielkopolskiego i opolskiego).

Celem projektu był rozwój potencjału społeczno-ekonomicznego podmiotów z grupy docelowej poprzez poszerzenie oferty wsparcia doradczego i szkoleniowego w zakresie tworzenia i rozwijania regionalnej i ponadregionalnej sieci przedsiębiorstw w tym partnerstw, klastrów, konsorcjów spółdzielczych działających na rynku komercyjnym.

Grupa docelowa projektu to 80 PES, w tym 40 PS, oraz 20 przedsiębiorstw zatrudniających poniżej 50 pracowników (sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – MŚP).

Projekt składał się 2 modułów:

- I moduł poświęcony włączaniu PS w działalność już istniejących klastrów,
- II dotyczący tworzenia ponadregionalnej sieci branżowej PES.

Tabela 9. Zakres projektu „Wskocz do sieci”

MODUŁ I	MODUŁ II
<ul style="list-style-type: none"> • poprawa współpracy PS z podmiotami biznesowymi oraz nawiązywanie trwałych relacji ekonomicznych, • profesjonalizacja działalności PS, • wzrost konkurencyjności PS włączających się w działalność klastrów – w szczególności poprzez podnoszenie jakości produktów lub usług, zmianę modelu biznesowego itp., • upowszechnianie idei ekonomii społecznej i solidarnej wśród przedsiębiorstw oraz wzajemne „uczenie się” i wymiana dobrych praktyk, • otwieranie się klastrów biznesowych na włączanie PS itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie potencjału ekonomicznego i społecznego zrzeszonych podmiotów i przedsiębiorstw, • zwiększanie skali i skuteczności w ubieganiu się o udzielenie zamówień publicznych, poprzez np. tworzenie wspólnych ofert, • wspieranie wprowadzania uniwersalnych systemów jakości (na produkt, usługę itp.), • wspólne organizowanie sieci produkcji, handlu lub usług, • organizowanie wspólnej promocji działań społecznych lub ekonomicznych, promocji wspólnego znaku towarowego, • udział w regionalnych, krajowych i międzynarodowych targach branżowych, a także innych wydarzeniach promocyjnych służących zwiększaniu potencjału biznesowego PES.

Źródło: MODEL WSPARCIA dla podmiotów ekonomii społecznej z zakresu inicjowania, tworzenia i rozwijania regionalnych i ponadregionalnych sieci podmiotów w tym partnerstw, klastrów, konsorcjów spółdzielczych. Raport z badań przygotowany w ramach projektu „Wskocz do sieci”, Wałbrzych 2022, s. 5-6.

W wyniku projektu opracowano rozwiązanie modelowe w zakresie sieciowania i inicjatyw klastrowych PES, PS oraz MŚP, będące pewnym schematem tworzenia sieci współpracy, w ramach

którego określono konkretne etapy procesu sieciowania wymienionych podmiotów, obejmujące: diagnozę, działania animacyjne oraz zadania związane z tworzeniem sieci (w tym aspekty formalne), rekomendacje związane z utrzymaniem trwałości stworzonych powiązań. Ponadto zidentyfikowano ryzyka dla każdego z wymienionych elementów procesu i zaproponowano działania służące przeciwdziałaniu ich wystąpienia. Rozwiązanie to z powodzeniem może zostać przyjęte w całej Polsce.

Tabela 10. Studium przypadku projektu pn. „Wskocz do sieci”

Projekt „Wskocz do sieci”	
Numer umowy	POWR.02.09.00-00-0095/19
Wykonawca	Fundusz Regionu Wałbrzyskiego
Partner	Doradztwo Ekonomiczno-Finansowe Sp. z o.o. w Świdnicy
Okres realizacji	1.08.2020 - 31. 10.2022-10
Dofinansowanie	2 059 759,25 zł
Poziom dofinansowania unijnego	84,28%
Cel główny projektu	Rozwój potencjału społeczno-ekonomicznego podmiotów z grupy docelowej poprzez poszerzenie oferty wsparcia doradczego i szkoleniowego w zakresie tworzenia i rozwijania regionalnej i ponadregionalnej sieci przedsiębiorstw w tym partnerstw, klastrów, konsorcjów spółdzielczych działających na rynku komercyjnym.
Wdrożone zadania	Zadanie 1 - Diagnoza potrzeb grupy docelowej stanowiąca podstawę do udzielenia wsparcia adekwatnego do potrzeb. Zadanie 2 - Wsparcie doradczo-szkoleniowe zgodne ze zdiagnozowanymi potrzebami. Zadanie 3 - Spotkania networkingowe - poświęcone inicjowaniu partnerstw/sieci/klastrów/konsorcjów oraz dołączaniu do istniejących klastrów biznesowych. Zadanie 4 - Utworzenie ponadregionalnej sieci branżowej. Zadanie 5 - Kompleksowe wsparcie dla nowo utworzonej sieci branżowej oraz klastrów w tym przede wszystkim wsparcie w umożliwieniu trwałości porozumień dzięki zwiększeniu widoczności i budowaniu marki. Zadanie 6 - Wymiana dobrych praktyk dot. dołączania do klastrów oraz tworzenia sieci branżowych.
Zgodność realizacji z harmonogramem	Zrealizowano wszystkie założone działania, wystąpiły opóźnienia związane z pandemią wirusa SARS CoV 2, jednakże nie wpłynęło to w istotny sposób na realizację projektu i osiągnięcie wskaźników.
Osiągnięcie wskaźników	Choć projekt został zakończony, wartości docelowe dla 38 spośród 45 wskaźników rezultatu zrealizowano w zakładanym stopniu (100%). Pozostałych 7 wskaźników nie udało się osiągnąć ²¹ .

²¹ Ze względu na to, że projekt został zakończony w III kwartale 2022 r. nie udało się jeszcze wprowadzić nowego standardu usługi świadczonej przez OWES uwzględnionego w systemie AKSES. Standard ten został jednak przetestowany i skonsultowany. Jest gotowym modelem, który najprawdopodobniej zostanie wprowadzony w najbliższym czasie.

Projekt „Wskocz do sieci”	
Osiągnięte efekty	<ul style="list-style-type: none"> wzrost potencjału networkingowego grupy docelowej o 89%. Zostało to potwierdzone w badaniu podsumowującym przez 84 podmioty na 94 badanych²²; utworzenie 1 ponadregionalnej sieci branżowej obejmującej 36 podmiotów w tym 14 PES 13 PS i 9 MŚP²³; włączenie 5 PS w działalność już istniejących ponadregionalnych klastrów zrzeszających przedsiębiorców.
Ocena systemu zarządzania projektem	Nie zidentyfikowano problemów związanych z systemem zarządzania projektem. Mocną stroną projektu była możliwość inicjacji spotkań i współpracy podmiotów ekonomii społecznej z różnych województw kraju.
Dobre praktyki	Stworzenie rozwiązania modelowego: "Model wsparcia dla PES z zakresu inicjowania, tworzenia i rozwijania regionalnych i ponadregionalnych sieci podmiotów w tym partnerstw klastrów konsorcjów spółdzielczych". Model ten może być zastosowany to tworzenia i rozbudowy sieci PES, PS i MSP w całej Polsce. Prezentacja modelu wraz z obszerną ekspertyzą w raporcie końcowym: <i>MODEL WSPARCIA dla podmiotów ekonomii społecznej z zakresu inicjowania, tworzenia i rozwijania regionalnych i ponadregionalnych sieci podmiotów w tym partnerstw, klastrów, konsorcjów spółdzielczych. Raport z badań przygotowany w ramach projektu „Wskocz do sieci”, Wałbrzych 2022²⁴.</i>

Źródło: Opracowanie własne.

8.2. Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej

Celem głównym projektu była profesjonalizacja i budowa potencjału przedsiębiorstw społecznych (PS)²⁵ w świadczeniu kompleksowych usług na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez zidentyfikowanie, przygotowanie i pilotażowe wdrożenie 5 modeli usług świadczonych przez PS:

- usługi opiekuńcze,
- usługi wytchnienie,

²² MODEL WSPARCIA dla podmiotów ekonomii społecznej z zakresu inicjowania, tworzenia i rozwijania regionalnych i ponadregionalnych sieci podmiotów w tym partnerstw, klastrów, konsorcjów spółdzielczych. Raport z badań przygotowany w ramach projektu „Wskocz do sieci”, Wałbrzych 2022, s. 12.

²³ Ibidem, s. 9.

²⁴ https://frw.pl/wp-content/uploads/2022/10/frw_raport_srodki_rozkadowki.pdf [dostęp na dzień: 07.02.2023].

²⁵ „Przyjęcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), który umiejscawia ekonomię społeczną w kontekście zintegrowanych strategii i nakreśla jej wizję, w której przedsiębiorstwa społeczne będą trwałym i dostrzegalnym podmiotem życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym”, cyt. Uchwała Nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program rozwoju Ekonomii Społecznej”.

- usługi rehabilitacyjne,
- usługi opieki nad dziećmi,
- usługi rozwoju lokalnego (m.in. turystyki lokalnej).

Cel był realizowany na terenie całej Polski. Modele zostały przetestowane wśród 50 przedsiębiorstw społecznych. Założono, iż będą one wykorzystywane na szeroką skalę po zakończeniu projektu przez innych użytkowników. Przygotowany został także nowy standard usługi OWES w obszarze wsparcia przedsiębiorstw społecznych w zakresie ww. modeli.

Grupami docelowymi projektu były:

- 1) Grupa 50 przedsiębiorstw społecznych, które:
 - zatrudniały min. 50% osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
 - prowadziły działalność o zasięgu lokalnym i regionalnym, co pozwalało na zwiększenie: miejsc pracy, przychodów gmin z równoczesnym zmniejszaniem się wydatków na pomoc społeczną
 - główna działalność była związaną z usługami zachowania czystości i sprzątnięciem, opieką zdrowotną i pomocą społeczną,
 - PS objęte były wsparciem OWES, co wpłynęło na profesjonalizację ich działań (pod warunkiem możliwości finansowych, merytorycznych OWES).
- 2) Grupa 50 OWES mających siedzibę w Polsce zainteresowanych implementacją modeli.
- 3) Podmioty biorące udział w testowaniu i korzystaniu z przetestowanych modeli (tzw. użytkownicy: JST, OPS, służba zdrowia, domy pomocy społecznej, ośrodki opiekuńcze, instytucje z systemu edukacji).

Realizacja projektu przyczyniła się do zwiększenia jakości i efektywności realizacji polityk publicznych, wysoką jakość usług oferowanych przez PES, co skutkowało wzmocnieniem:

- więzi społecznej na poziomie lokalnym,
- poczucia solidarności,
- wpływu na rozwój lokalnej gospodarki zgodnie z zasadą pomocniczości.

Wypracowany model może być zaimplementowany przez wszystkie JST oraz wszystkie instytucje oraz organizacje na poziomie lokalnym.

Tabela 11. Studium przypadku projektu pn. „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”

Projekt „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”	
Numer umowy	POWR.02.09.00-00-0048/18
Wykonawca	Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Poznań
Partner	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych
Okres realizacji	01.01.2019 - 31.12.2022
Dofinansowanie	9 999 065,99 zł

Projekt „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”	
Poziom dofinansowania unijnego	84,28%
Cel główny projektu	<p>Projekt zakładał wypracowanie i wdrożenie nowych rozwiązań w rozwoju systemu wsparcia dla PES poprzez zidentyfikowanie, przygotowanie i wdrożenie 5 modeli PS w zakresie świadczenia usług na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.</p> <p>Modele powstały i były wdrażane oraz wykorzystywane przy udziale społeczności lokalnych, JST oraz OWES.</p> <p>Wskazano potrzebę udziału PES w realizacji usług społ., w tym dezinstytucjonalizację systemu usług i przekazanie go w ręce instytucji lokalnych.</p>
Wdrożone zadania	<p>Projekt koncepcyjnie był podzielony na trzy zadania (części).</p> <p>Część 1 – Diagnoza sytuacji i stworzenie koncepcji tzw. wiązki usług: Działania obejmowały:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sesje dialogowe z różnymi osobami i podmiotami; • Współpracę z komitetem sterującym, gdzie główną rolę odgrywało Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej Departament Ekonomii Społecznej; • Zdefiniowanie wiązki usług społecznych (ile musi być tych usług, żeby uznać to za wiązkę – uznano, że minimalna liczba to 3 usługi); • Sprawdzenie potencjału przedsiębiorstw społecznych w zakresie świadczenia tych usług; • Oszacowanie popytu na usługi społeczne w społecznościach lokalnych i jednostkach samorządu terytorialnego. <p>Część 2 – Kontraktowanie usług społecznych i przygotowanie do testowania w różnych środowiskach: Dokonano kontraktowania 50 samorządów i 50 przedsiębiorstw społecznych. Warunkiem koniecznym była obecność każdego przedsiębiorstwa społecznego na liście Ministra Rodziny Polityki Społecznej prowadzonej przez Departament Ekonomii Społecznej. Dlatego na wstępie zadbano o to, by wszystkie podmioty uzyskały taki status.</p> <p>Następnie przystąpiono do kontraktowania. Założenie było takie, że usługi muszą być realizowane przez przedsiębiorstwa społeczne co najmniej jeden rok.</p> <p>Część 3 – Wdrażanie i utrwalanie usług świadczonych przez przedsiębiorstwa społeczne na rzecz JST i innych podmiotów lokalnych (np. służby zdrowia, OPS, edukacji, obsługi turystycznej): Do końca 2021 r. zakontraktowano usługi 50 przedsiębiorstw społecznych świadczone na rzecz instytucji lokalnych.</p> <p>Kluczowa była współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego i z innymi podmiotami po to, żeby zagwarantować finansowanie i trwanie tych usług po zakończeniu wdrażania</p>

Projekt „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”	
Zgodność realizacji z harmonogramem	Wszystkie założone działania zostały wdrożone, jednak wystąpiły opóźnienia w związku z pandemią wirusa SARS CoV 2 i kwarantannami osób związanych z realizacją projektu.
Osiągnięcie wskaźników	Wszystkie założone wskaźniki zostały osiągnięte.
Osiągnięte efekty	<p>Podstawowy efekt to wzmocnienie kompetencji i potencjału 50 przedsiębiorstw społecznych.</p> <p>W ramach projektu opracowano pięć modeli dotyczących realizacji usług obejmujących:</p> <ul style="list-style-type: none"> • usługi opiekuńcze, • usługi wytchnieniowe, • usługi rehabilitacyjne, • usługi opieki nad dziećmi. <p>Z kolei piąty model, to model przedsiębiorstwa społecznego realizującego usługi w obszarze turystyki społecznej, który był koordynowany przez partnera Projektu Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych. Model ten zakładał realizację usług rewitalizacyjnych, (w tym rewitalizacji społecznej) oraz jednoczesnego wsparcia dla społeczności lokalnej.</p> <p>Współpraca i zaangażowanie OWES na podstawie Standardu monitorowania i zasad wsparcia przedsiębiorstw społecznych, która obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zatwierdzanie statusu formalnego PS, • wsparcie w postaci kluczowego doradztwa biznesowego (wyznaczania i finansowania pracy kluczowych doradców biznesowych), • wsparcie w postaci instrumentów finansowych (zwrotnych i bezzwrotnych), • wsparcie prawne i organizacyjne²⁶.
Ocena systemu zarządzania projektem	Projekt był prawidłowo zarządzany. Mocną stroną projektu był wypracowany - skuteczny model współpracy z partnerem projektu oraz dobry kontakt merytoryczny z Departamentem Ekonomii Społecznej.
Dobre praktyki	<p>Stworzenie modelu współdziałania przedsiębiorstw społecznych z JST i innymi podmiotami lokalnymi w zakresie świadczenia przez PS wiązki usług. Skutkuje to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększeniem zatrudnienia osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (w PS stanowią one min. 50% personelu), • obniżeniem kosztów polityki społecznej na poziomie lokalnym (zamiast zasiłków i innych świadczeń proponuje się prace na etacie),

²⁶ Szerzej: Standard monitorowania i zasad wsparcia przedsiębiorstw społecznych, w dokumencie: Standardy Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (tabela E1), MRiPS.

Projekt „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”

- zwiększa się stopień adaptacji i integracji osób z niepełnosprawnościami i innych osób podejmujących zatrudnienie w PS ze społecznościami lokalnymi,
- Model został przetestowany i z powodzeniem może być zastosowany we wszystkich społecznościami lokalnych.

Źródło: Opracowanie własne.

9. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny	Termin wdrożenia	Institucja zlecająca badanie	Program operacyjny	Status rekomendacji
1.	Blisko 1/3 ankietowanych reprezentujących podmioty wsparte w ramach Działania 2.9 PO WER nie posiadała wiedzy nt. wsparcia, które będzie oferowane podmiotom ES w nowym okresie programowania. (s. 100)	W celu podniesienia poziomu wiedzy osób działających w sektorze ekonomii społecznej nt. wsparcia, które będzie oferowane PES w nowym okresie programowania, sugeruje się kontynuację dotychczasowych działań informacyjnych, w szczególności obejmujących upowszechnianie włączania się PES do ponadregionalnych sieci współpracy.	Departament Ekonomii Społecznej MRiPS	Kontynuacja dotychczas realizowanych działań informacyjno-upowszechniających w formie przede wszystkim: <ul style="list-style-type: none"> • mailingu skierowanego do OWES, dotyczącego bieżąco realizowanych działań, • bieżącej aktualizacji stron internetowych oraz oficjalnych profili projektów i programów w mediach społecznościowych (szczególnie w obszarze dotyczącym realizowanego wsparcia szkoleniowego). 	Programowa operacyjna	Ekonomia społeczna, Włączenie społeczne, Informacja i promocja	31.12.2025	MRiPS	FERS 2021-2027	
2.	Identyfikuje się wysoką skuteczność i adekwatność wsparcia realizowanego w formie zwrotnych instrumentów finansowych, przyczyniając się do zdecydowanego wzrostu liczby PES korzystających z tego rodzaju instrumentów. Udzielone pożyczki pozwoliły m.in. na utworzenie oraz zachowanie nowych miejsc pracy oraz zachowanie istniejących miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i	W nowym okresie programowania należy kontynuować wsparcie w formie zwrotnych instrumentów finansowych z uwagi na jego wysoką skuteczność, jak również duży poziom zainteresowania podmiotów możliwością skorzystania z tego rodzaju wsparcia.	BGK, IZ FERS	Kontynuacja wsparcia w formie zwrotnych instrumentów finansowych.	Programowa operacyjna	Ekonomia społeczna, Włączenie społeczne	31.12.2025	MRiPS	FERS 2021-2027	

	wykluczeniem społecznym, a osiągnięta efektywność zatrudnieniowa na skutek uzyskania wsparcia była wyższa, niż zaplanowano. (s. 36, 39, 41)									
3.	Podmioty, które wzięły udział w szkoleniach w ramach Działania 2.9 PO WER w większości pozytywnie oceniły tego rodzaju wsparcie. Zdarzały się jednak opinie, że poruszana podczas szkoleń tematyka nie była dla nich użyteczna, a także, że w przypadku niektórych szkoleń (tych, które wymagały bardziej rozbudowanej części praktycznej, nastawionej na kształtowanie umiejętności) – dużo niższą skutecznością charakteryzowały się zajęcia online. (s. 47)	Rekomenduje się, aby Departament Ekonomii Społecznej kontynuował i wzmacniał dialog z Regionalnymi Ośrodkami Pomocy Społecznej dotyczący wsparcia szkoleniowego, jakie będzie realizowane w ramach FERS 2021-20207 na rzecz sektora ES. Działania takie mogą umożliwić podniesienie skuteczności oraz użyteczności realizowanych usług szkoleniowych.	Departament Ekonomii Społecznej MRiPS	Wymiana informacji pomiędzy poziomem centralnym a poziomem regionalnym nt. wsparcia szkoleniowego realizowanego dla sektora ekonomii społecznej.	Programowa operacyjna	Ekonomia społeczna, Włączenie społeczne	31.12.2025	MRiPS	FERS 2021-2027	

Źródło: Opracowanie własne.

10. Aneks

10.1. Bibliografia

Analiza desk research objęta:

- dokumenty strategiczne i operacyjne,
- dokumentacja konkursowa i projektowa ww. projektów, w tym m.in.:
 - umowy o dofinansowanie realizacji ww. projektów konkursowych,
 - wnioski o dofinansowanie ww. projektów (wersja pierwsza i ostatnia),
 - końcowe wnioski o płatność wraz z załącznikami,
 - lista pożyczkobiorców w projekcie *pn. Wdrożenie instrumentu pożyczkowego w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej*,
- dane z systemu SL 2014,
- dane statystyczne i inne dokumenty związane z przedmiotem badania ważne z punktu widzenia realizowanego zamówienia,
- wcześniejsze badania (w tym ewaluacyjne), opracowania, analizy dotyczące obszaru objętego ewaluacją, w tym m.in.:
 - P. Mikołajczak, W. Czternasty, *Współczesne wyzwania nowej ekonomii społecznej* [w] *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 7/2017, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-8c7d54c5-39dc-469f-90a9-9a4c6543c3f7/c/art18.pdf>, s. 245,
 - *Badanie potrzeb przedsiębiorstw społecznych – analiza wyników*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/Badanie_potreb_przedsiębiorstw_społecznych.pdf,
 - *Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+: Wnioski i rekomendowane rozwiązania*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/ES_2021-2027.pdf,
 - *Portal Samorządu Województwa Pomorskiego*, <https://pomorskie.eu/osrodki-wsparcia-ekonomii-społecznej/>,
 - *Koordinacja Sektora Ekonomii Społecznej w Województwie Podkarpackim*, <https://es.rops.rzeszow.pl/podstawowe-pojecia/>,
 - *Raport z badania satysfakcji klientów Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/Raport_z_badania_satysfakcji_klientow_OWES.pdf,
 - Wsparcie udzielane przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej Podmiotom Ekonomii Społecznej i Solidarnej (informacja o wynikach kontroli NIK), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,25825,vp,28599.pdf>.

10.2. Spis ilustracji

10.2.1. Spis tabel

Tabela 1. Słowniczek pojęć użytych w dokumencie	14
Tabela 2. Projekty wdrażane w ramach Działania 2.9 PO WER, które objęto badaniem.....	17
Tabela 3. Struktura próby badawczej – CATI z odbiorcami wsparcia.....	21
Tabela 4. Struktura próby badawczej – metoda kontrfaktyczna	22
Tabela 5. Wnioski z przeprowadzonej analizy stopnia realizacji wskaźników projektowych	27
Tabela 6. Efekty, jakie osiągnęli ankietowani dzięki udziałowi w projektach zrealizowanych w ramach Działania 2.9 PO WER	75
Tabela 7. Problemy, na jakie napotykali realizatorzy podczas wdrażania projektów	85
Tabela 8. Tabela głównych mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER	107
Tabela 9. Zakres projektu „Wskocz do sieci”	109
Tabela 10. Studium przypadku projektu pn. „Wskocz do sieci”	110
Tabela 11. Studium przypadku projektu pn. „Energia społeczna. Sieć Przedsiębiorstw Społecznych realizujących nowe modele usług w zakresie użyteczności publicznej.”	112

10.2.2. Spis rysunków

Rysunek 1. Zastosowane metody i techniki badawcze	20
---	----

10.2.3. Spis wykresów

Wykres 1. Elementy, które skłoniły odbiorców do skorzystania z pożyczek w ramach Działania 2.9 PO WER oraz z innych źródeł	33
Wykres 2. Poziom zadowolenia z poszczególnych parametrów pożyczki na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza najniższy poziom zadowolenia, a 10 – najwyższy	34
Wykres 3. Ocena kondycji reprezentowanego podmiotu na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza bardzo złą kondycję, a 10 – bardzo dobrą.....	35
Wykres 4. Poziom zadowolenia z uzyskanej pożyczki	36
Wykres 5. Zainteresowanie podmiotów skorzystaniem z instrumentów finansowych w przyszłości..	36
Wykres 6. Podmioty objęte wsparciem za pomocą zwrotnych instrumentów finansowych	38
Wykres 7. Czy korzystali Państwo wcześniej z instrumentów finansowych z innych źródeł niż PO WER	38
Wykres 8. Ile miejsc pracy, które utworzyli Państwo w PES dzięki uzyskaniu wsparcia w formie instrumentów finansowych z PO WER zostało utrzymanych przez okres co najmniej 30 miesięcy? ...	42
Wykres 9. Elementy, które skłoniły odbiorców do skorzystania ze wsparcia w formie włączenia do sieci współpracy	44
Wykres 10. Ocena kondycji reprezentowanego podmiotu na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza bardzo złą kondycję, a 10 – bardzo dobrą.....	45
Wykres 11. Poziom zadowolenia z przynależności do sieci współpracy	46

Wykres 12. Czy uczestniczył/a Pan/i w projekcie szkoleniowym w ramach Działania 2.9 PO WER	47
Wykres 13. Czy wykorzystuje Pan/i wiedzę i umiejętności nabyte podczas szkolenia w wykonywanej przez siebie pracy	47
Wykres 14. Czy wsparcie, z którego skorzystali Państwo dzięki udziałowi w Programie przyczyniło się do poprawy Państwa sytuacji rynkowej (czy wzrosła konkurencyjność Państwa podmiotu)?	57
Wykres 15. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła dostrzegalność Państwa podmiotu?	57
Wykres 16. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła wiarygodność Państwa podmiotu w oczach partnerów biznesowych?	58
Wykres 17. Czy dzięki skorzystaniu ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER wzrosła wiarygodność Państwa podmiotu w oczach klientów?	58
Wykres 18. Wzrost zdolności pomiotu do konkurowania z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej	59
Wykres 19. Wzrost konkurencyjności w obszarze zamówień publicznych	60
Wykres 20. Wzrost zdolności do zabiegania o zamówienia wspólnie z podmiotami spoza sektora ekonomii społecznej	60
Wykres 21. Czy podmiot zawiązał koalicję z podmiotem (lub z podmiotami) spoza sektora ekonomii społecznej?	61
Wykres 22. Liczba zawiązanych koalicji z podmiotami spoza sektora ES	62
Wykres 23. Ocena skuteczności zawiązanych koalicji (czy przynoszą zakładane rezultaty)	62
Wykres 24. Ocena użyteczności zawiązanych koalicji (czy są adekwatne do zidentyfikowanych potrzeb)	63
Wykres 25. Ocena efektywności ekonomicznej zawiązanych koalicji	63
Wykres 26. Czy uzyskane wsparcie przyczyniło się do wzrostu popytu na produkty i usługi oferowane przez podmiot?	66
Wykres 27. Czy zakładane rozwiązania i/lub produkty zostały wdrożone?	69
Wykres 28. Czy wskazane rozwiązania i/lub produkty są/były przez Państwa wykorzystywane po zakończeniu projektu?	70
Wykres 29. Ocena całościowa efektów wsparcia udzielonego w ramach Działania 2.9 PO WER	75
Wykres 30. Czy realizacja projektu pozwoliła Państwu na osiągnięcie wszystkich zakładanych efektów?	76
Wykres 31. Ocena usług świadczonych przez OWES, które skorzystały ze wsparcia w ramach Działania 2.9 PO WER	83
Wykres 32. Ocena trwałości efektu w ramach zrealizowanego projektu	95
Wykres 33. Czy posiada Pan/i wiedzę na temat wsparcia, które będzie oferowane podmiotom ekonomii społecznej w nowym okresie programowania?	100
Wykres 34. Czy dostrzega Pan/i jakiegokolwiek braki w obszarach wsparcia skierowanego do sektora podmiotów ekonomii społecznej?	101
Wykres 35. Czy dostrzega Pan/i potrzebę wprowadzenia zmian w zakresie wsparcia udzielanego podmiotom ekonomii społecznej w nowej perspektywie finansowania na lata 2021-2027	102

10.3. Analiza skuteczności poszczególnych rodzajów wsparcia, mierzonej osiągniętymi wartościami wskaźników produktu i rezultatu – tabele

(plik zewnętrzny, załącznik)

10.4. Wzory narzędzi badawczych

(plik zewnętrzny, załącznik)